

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

Náklady práce v ČR a v EU po roce 2003

Studie zpracovaná pro Svaz průmyslu a dopravy ČR
v rámci projektu „Posilování sociálního dialogu s důrazem na modernizaci institucí,
rozvoj lidských zdrojů a rozvoj kvality služeb sociálních partnerů“,
který byl spolufinancován z Evropského sociálního fondu
prostřednictvím Operačního programu, Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR.

Baštýř Ivo
Kozelský Tomáš
Vlach Jan

VÚPSV, v.v.i. Praha
duben 2010

Shrnutí

Kategorie nákladů práce obsahuje vzájemně provázané vztahy mezi státem, zaměstnavateli a zaměstnanci. Výstupem jsou interaktivní souvislosti mezi ekonomickou a sociální sférou. Na úroveň a strukturu nákladů práce v jednotlivých národních ekonomikách, hospodářských sektorech a odvětvích působila a působí množina objektivních a subjektivních skutečností plynoucích z politického, hospodářského a celkového společenského rozvoje. Systémy utváření nákladů práce a z nich plynoucí pozice jejich dílčích složek jsou v jednotlivých státech diametrálně odlišné.

Nominální i reálná úroveň a dynamika nákladů práce je propojená s úrovní a dynamikou hrubého domácího produktu, produktivitou, relativní hladinou výrobních a spotřebitelských cen a systémem sociálního a zdravotního zabezpečení. Čím vyšší je úroveň produktivity a cenové hladiny, tím vyšší je zpravidla úroveň mezd a platů, které tvoří základní, převažující složku nákladů práce. Na druhé straně úroveň příjmů limituje výši cenové hladiny. Příjmová a cenová hladina jsou ve vzájemné interakci a proporce se v dlouhodobém horizontu vyrovnávají. Dalším faktorem, který se odráží v konkrétní fiskální soustavě, je zvolený model sociální solidarity.

Základní mantinely českých nákladů práce vymezují:

- tradičně nízké mzdové ocenění práce v Českých zemích ,
- průmyslová tradice v českých zemích, orientace na zpracovatelský průmysl (od poloviny 19. stol.),
- vysoké propojení české ekonomiky s nadnárodními trhy (závislost na zahraničním obchodě),
- kontinentální model sociálního státu, který vychází z vysokého stupně solidarity v sociálním a zdravotním zabezpečení.

Charakteristika české pozice v objemu a ekonomii nákladů práce po připojení k EU:

Náklady práce:

- po roce 2004 se stabilizovaly proporce pohybu produktivity a ceny práce v národní cenové hladině (v letech 2003 – 2008 vzrostly reálné úplné náklady práce o 13 %, náklady práce o 15 % a souhrnná produktivita práce o 20 %),
- podniky působící na území ČR v důsledku nízké výdělkové hladiny měly v letech 2003 - 2008 možnost využívat nízkých nákladů práce (29 % úrovně SRN v roce 2007),
- v souvislosti s přibližováním české cenové a výdělkové hladiny k západním sousedům a apreciací Kč (22 % v roce 2008 ve srovnání s rokem 2003) roste dynamika ÚNP (za průmysl a služby představoval přírůstek ÚNP v Kč 32 % a v EUR 68 %),
- po rychlém vývoji, který vyvolala konjunktura po roce 2004, dosáhly v roce 2008 náklady práce v průmyslu a ve službách 32 757 Kč měsíčně na zaměstnance tj. 1 313 EUR, a byly nejvyšší v rámci postkomunistických, dnes členských zemí EU, jejich vysoké tempo korespondovalo s produktivitou práce,

- podrobné údaje o výši úplných nákladů práce v krizovém roce 2009 budou k dispozici v prosinci 2010; optimalizace struktury zaměstnanců ve výrobních odvětvích a vysoký objem odstupného se projeví v meziročním růstu nákladů práce kolem 4 %, předběžné údaje Eurostatu signalizují obdobný vývoj i ve většině zemí EU, po přepočtu na EUR však lze očekávat pokles měsíčních nákladů v ČR práce o 2 %,
- z procesu cenové a mzdové konvergence vyplývá další růst úplných nákladů práce v korunovém a zejména eurovém vyjádření, zvládnutí proporcionálního vývoje předpokládá spolupráci sociálních partnerů při harmonizaci jejich vývoje s pohybem produktivity práce.

Struktura nákladů práce:

- řešení zhoršené sociální situace zaměstnance a jeho domácnosti v ČR po roce 1989 přešlo na veřejné rozpočty obdobně jako výchova nových pracovníků, tomuto opatření odpovídá i nízký podíl nepovinných sociálních výdajů a sociálních požitků na nákladech práce,
- podíl přímých (mzdových) na úplných nákladech práce se dlouhodobě pohybuje kolem 71 %, podíl zákonných sociálních výdajů kolísá kolem 25 % a ostatní sociální výdaje, sociální požitky, personální náklady, daně a dotace dosahují 4 %.
- nízká výdělková úroveň a vysoké standardy sociálního a zdravotního zabezpečení, založeného na rozsáhlé solidaritě, se projevují ve značném zatížení objemu vyplacených mzdových prostředků na straně zaměstnavatele a zaměstnance sociálním a zdravotním pojištěním (47,5 % do roku 2008 a 45 % v roce 2009, na nákladech práce se podílejí 34 %),
- Česká republika se řadí výší povinného sociálního a zdravotního pojištění hrazeného zaměstnavatelem (35 % z nákladů práce, od roku 2009 pokles na 34 %) k zemím se sociálním a zdravotním systémem založeným na kontinentálním a severském modelu vzájemné sociální solidarity, vyšší úroveň vykázaly v roce 2008 pouze Francie, Rakousko a postkomunistické Maďarsko,
- reforma nemocenského pojištění přinesla v roce 2009 snížení sociálního pojištění o zhruba 1 % zúčtovaných hrubých mezd (z 35 % na 34 %),
- vysoké zatížení práce sociálním a zdravotním pojištěním eliminuje nízká daň z příjmu, v letech 2003 až 2007 se pohybovala kolem 9 % hrubé mzdy, v roce 2008 vzrostla v důsledku reformy veřejných financí 2007 - 2010 na více než 11 % (nižší úroveň v roce 2008 náležela pouze Řecku, Polsku a Irsku); ve většině zemí EU se daň z příjmu ze závislé činnosti pohybuje nad 10 %,
- daňová mezera (rozdíl mezi náklady práce a čistým výdělkem), je díky nízké sazbě daně z příjmu v ČR se svými 42 % nákladů práce nižší než ve většině zemí EU, je srovnatelná s Finskem a Řeckem; vyšší úroveň v roce 2008 vykazovaly Belgie, Maďarsko a Německo, kde celkové zdanění práce bylo vyšší než hrubá mzda, Francie, Rakousko, Itálie, Nizozemsko a Švédsko, nejnižší daňovou mezeru vykazují anglosaské země s nízkým stupněm sociální solidarity (23 % v Irsku a 33 % ve Velké Británii),
- udržení funkčnosti stávajícího systému sociálního a zdravotního zabezpečení se v důsledku nedostatečného objemu vybraného pojištění spojuje s rostoucím rozsahem přerozdělovacích procesů ve státním rozpočtu, přenesení výdajů na zajištění služeb

uvedených systémů na obyvatelstvo následně přes růst mezd a platů přinese zvýšení objemu nákladů práce.

Efektivnost práce – jednotkové náklady práce:

- konkurenceschopnost českých podniků udržuje ve srovnání s postkomunistickými zeměmi vyšší souhrnná produktivita práce (28 513 EUR, 40 521 v PPS v roce 2008); vyšší produktivitu vykazuje v paritě kupní síly pouze Maďarsko,
- v letech 2003 - 2008 se české podniky nedokázaly a ani neměly možnost se vyrovnat s postupným čerpáním měnového polštáře, které nachází odraz v apreciaci Kč (22 %) a svírání nůžek mezi směnným kurzem a paritou kupní síly (ERDI kleslo z úrovně 1,9 v roce 2003 na 1,4 v roce 2008), na světových trzích postupně ztrácí výhodu cenové konkurence,
- jednotkové náklady práce v ČR v národní cenové hladině (54 %) se v roce 2008 přiblížily parametrům EU (57,5 % v roce 2007); české podniky postupně ztrácely konkurenční výhodu levné práce, nižší úroveň v roce 2008 vykázaly Slovensko, Bulharsko, Polsko, Litva, Estonsko a dokonce tradičně tržní ekonomiky Irsko, Malta a Řecko,
- jednotkové náklady práce v paritě kupní síly (PPS) v ČR v roce 2008 ve výši 38 % zůstaly hluboko pod průměrnou úrovní EU (zhruba polovina průměrné úrovně EU); v roce 2008 českým podnikům konkurovaly nižší úrovně Bulharsko, Slovensko, Polsko, Rumunsko, Litva, Estonsko a tradičně tržní ekonomika Malta,
- očekávaný růst cenové a výdělkové hladiny se projeví v dalším růstu jednotkových nákladů práce v paritě kupní síly k národní úrovni,
- vývoj v letech 2003 – 2008 prokázal, že v českých podmínkách je možné udržet jednotkové náklady práce v národní cenové hladině na konkurenceschopné úrovni a připojit se k evropskému trendu jejich poklesu, cestou je harmonizace pohybu ceny práce a produktivity.

Podíl práce na nákladech

- podíl práce na nákladech v národní a evropské cenové hladině patří mezi nejnižší v EU (v národní cenové hladině 23 % v roce 2008 a v evropské cenové hladině 30 %),
- nízký podíl práce na nákladech nevyplývá z vysoké produktivity a kapitálového vybavení práce, nýbrž z vysoké a rostoucí materiálové a energetické náročnosti (66 % v roce 2008, vyšší podíl vykázaly pouze Finsko a Lucembursko),
- s ohledem vyrovnávání české relativní cenové hladiny s evropskou bude podíl nákladů práce na nákladech v evropské cenové hladině klesat na hodnotu národní cenové hladiny,
- v odvětvích sekundéru se podíl práce na nákladech v roce 2008 pohyboval v intervalu od 11 do 28 % a v terciéru od 21 do 37 %, doprava a spoje vzhledem k vyšší kapitálové vybavenosti vykazovaly 21% podíl práce na nákladech,
- úprava daňového zatížení práce není významným přínosem pro snížení nákladů v odvětvích s vysokou kapitálovou vybaveností (např. sekundér a spoje) při snížení

- zdanění práce o 1 % se náklady sníží v intervalu od 0,1 do 0,5 % v závislosti na typu opatření,
- odvětví s nižší kapitálovou vybaveností a vyšším podílem práce (obchod a opravy, ubytování a stravování) vykazují citlivost na 1 % daňového zatížení práce ve výši 0,3 – 0,7 %,
 - vyšší citlivost celkových nákladů na nižší zdanění práce vykazují opatření na straně zaměstnanců (v celostátním průměru pružnost celkových nákladů na snížení zdanění práce o 1 % při zachování čistého výdělku na straně zaměstnavatele dosahuje 0,2 % a na straně zaměstnance se pohybuje v intervalu od 0,3 – 0,4 %)
 - případný pokles daňové zátěže práce o 1 % hrubé mzdy sníží příjmy veřejných rozpočtů o 20 - 30 mld. Kč při vyšším možném inkasu korporátní daně z příjmů v intervalu 1 - 2 mld. Kč.

Rizika a možnosti optimálního vývoje:

- české podniky a investoři zatím budou disponovat levnou prací a na zahraničních trzích budou z tohoto hlediska konkurenceschopné, tato výhoda však bude slábnout úměrně postupu cenové a mzdové konvergence,
- v národní cenové hladině by tempo růstu nákladů práce mělo být nižší, než růst produktivity, jednotkové náklady práce by se měly vrátit ke klesajícímu trendu,
- v evropské cenové hladině české podniky nemohou zastavit růst jednotkových nákladů práce, při předstihu růstu produktivity v národní cenové hladině však mohou částečně eliminovat negativní dopady,
- při dosažení 70% cenové hladině EU by měli sociální partneři při mzdových vyjednáváních přihlížet nejen k vývoji inflace a produktivity v tuzemsku, ale i k pohybu výdělků v konkurenčních ekonomikách a k vývoji českého makroekonomického rámce v relaci k EU,
- po dosažení 80% relativní cenové hladiny k EU se pohyb ceny práce a jednotkových nákladů práce zesynchronizuje s vyspělými ekonomikami a konvergence se zpomalí,
- postupné zdražování české práce na zahraničních trzích, jehož výrazem je růst jednotkových nákladů práce v paritě kupní síly, staví před české podniky otázku přechodu od cenové a nákladové konkurenceschopnosti na kvalitativní konkurenceschopnost.
- vyšší efekty pro snižování celkových nákladů neleží v nákladech práce, ale ve vysokých materiálových a energetických vstupech.

Obsah

Úvod	3
1. Obsah a sociálně-ekonomické postavení nákladů práce	5
2. Institucionální a makroekonomický rámec pohybu nákladů práce	9
3. Rekapitulace poznatků z analýzy vývoje nákladů a využití práce v letech 2000 až 2003	16
4. Zdroje dat o nákladech práce a jejich využití pro mezinárodní srovnání	18
4.1 Náklady práce	18
4.1.1 Eurostat	20
4.1.2 OECD	22
4.1.3 Monitoring nákladů práce VÚPSV, v.v.i.	22
4.2 Náhrady zaměstnancům	23
4.3 Interpretace výsledků nadnárodních statistických šetření	23
5. Náklady práce v ČR a ve státech EU	24
5.1 Metodika sledování nákladů práce	24
5.2 Vývoj nákladů práce v ČR v letech 2003 – 2008	27
5.2.1 Pohyb nákladů práce a jejich struktury po roce 2003	27
5.2.2 Zdanění práce	39
6. Jednotkové náklady práce a podíl nákladů práce na nákladech	42
6.1 Jednotkové náklady práce ve výkaznictví významných domácích institucí	42
6.2 Jednotkové náklady práce a podíl práce na nákladech v metodice VÚPSV	43
6.2.1 Úrovňový ukazatel JNP a PPN	44
6.2.2 JNP a PPN v paritě kupní síly	47
6.2.3 Metodika analýzy faktorů jednotkových nákladů práce v ČR	50
6.3 Jednotkové náklady práce v ČR a v zemích EU	51
6.3.1 Komponenty jednotkových nákladů práce	53
6.3.2 Jednotkové náklady práce v národní cenové hladině	60
6.3.3 Jednotkové náklady práce v evropské cenové hladině	62
6.3.4 Faktory jednotkových nákladů práce v ČR	64
6.4 Podíl práce na nákladech v letech 2003 – 2008	67
6.4.1 Podíl práce na nákladech v ČR a v EU	68
6.4.2 Zdanění práce a celkové náklady českých podniků	71
7. Vývoj ceny práce ve vybraných odvětvích v ČR	79
8. Závěr	93
Literatura	98
Přílohy	

Úvod

Úroveň nákladů práce zásadně ovlivňuje tržní a výnosové postavení jednotlivých podnikatelských subjektů a je významným faktorem podnikatelských aktivit (podnikatelské klima, substituce kapitálu a práce). Náklady na práci jsou v jednotlivých státech základnou národních výrobních a celkových reprodukčních nákladů a svou vahou a specifickým postavením v podstatné míře rozhodují o konkurenční pozici na globálním a evropském integrovaném trhu. V nadnárodním rozměru investoři při svém rozhodování přihlížejí ke komparativní pozici nákladů na práci. Struktura nákladů práce, tj. poměr mezi mzdovou složkou a sociálně personálními nákladovými složkami, odráží základní mechanismy rozdělovacích a přerozdělovacích procesů a ovlivňuje vztahy mezi zaměstnavateli, zaměstnanci, státem a jejich vzájemné aktivity.

Autoři se pokoušejí definovat stěžejní problémy vývoje nákladů práce po připojení k EU v podmínkách integrace české ekonomiky do jednotného vnitřního evropského trhu, kdy v důsledku cenové a mzdové konvergence postupně slábne konkurenční výhoda levné práce v ČR.

Předkládaná studie se týká období let 2004 - 2008, v případě dostupných údajů roku 2009 a navazuje na studii z roku 2004 Náklady práce¹, která se týkala období let 2000 - 2003 a kterou VÚPSV ve spolupráci s odborníky ze Svazu průmyslu a dopravy a ČMKOS zpracoval pro Úřad vlády a která byla předmětem jednání sociálních partnerů na různých úrovních až po 52. zasedání Rady hospodářské a sociální dohody v dubnu 2005. Tripartita doporučila věnovat sledování nákladů práce v ČR v komparaci s ostatními zeměmi EU soustavnou pozornost.

Analýzu zpracoval Výzkumný ústav práce a sociálních věcí v.v.i. pro Svaz průmyslu a dopravy ČR v rámci projektu „Posilování sociálního dialogu s důrazem na modernizaci institucí, rozvoj lidských zdrojů a rozvoj kvality služeb sociálních partnerů“, který byl spolufinancován z Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR. Autoři využívají poznatky získané z realizace výzkumného záměru VÚPSV, v.v.i. „Postavení úplných nákladů práce v reprodukci ekonomických a sociálních vztahů v ČR“.

První kapitola popisuje základní aspekty postavení úplných nákladů práce v reprodukci ekonomických a sociálních vztahů. Druhá kapitola charakterizuje použité informační zdroje a jejich metodická omezení. Třetí kapitola vymezuje základní institucionální rámec a makroekonomické souvislosti vývoje nákladů práce v ČR. Rekapitulaci poznatků z analýzy nákladů práce před přistoupením k EU obsahuje 4. kapitola. Problematicke pohybu nákladů práce a proporcím s HDP se věnuje 5 a 6. kapitola. Pohyb nákladů práce a jejich efektivnost autoři sledují v relacích s ostatními zeměmi EU. Bližšími souvislostmi ekonomie práce ve vybraných odvětvích podnikatelské sféry se zabývá 7. kapitola. Závěr studie shrnuje získané poznatky a konfrontuje je s předchozí studií Náklady práce, která se týkala let 2000 - 2003. Přílohy obsahují tabulky, které shrnují dostupná data ČSÚ a dalších nadnárodních institucí, zejména Eurostatu, vč. propočtů VÚPSV.

¹ Baštyř, I., Prušvic, D., Vlach, J.: Náklady práce, VÚPSV, Praha, 2004, dostupné na <http://praha.vupsv.cz/>

Autoři děkují expertům Svazu průmyslu a dopravy ČR, Českého statistického úřadu, Ministerstva práce a sociálních věcí a Treximy s.r.o. za poskytnutou pomoc.

1. Obsah a sociálně-ekonomické postavení nákladů práce

ČSÚ definuje náklady práce jako „... náklady zaměstnavatele na zaměstnance. Jsou součtem přímých nákladů (mezd vč. náhrad), sociálních požitků, sociálních nákladů/výdajů, personálních nákladů/výdajů, daní (viz podrobné popisy těchto proměnných). Přijaté dotace od úřadů práce na veřejně prospěšné práce či společensky účelná pracovní místa se odečítají.“²

Eurostat definuje náklady práce jako „... celkové náklady ze strany zaměstnavatelů na zaměstnaný personál. Zahrnují zaměstnaneckou kompenzaci, a to mzdy a platy v hotovosti a v naturáliích, příspěvky na sociální zabezpečení placené zaměstnavatelem, výdaje na odborné školení, další výdaje, jako náborové výdaje a výlohy na pracovní oděvy, a daně z celkové zaměstnanosti považované za náklady práce minus různé dotace.“³

Náklady práce obsahují výdaje a náklady vynakládané zaměstnavateli na zaměstnance. Základní (převažující) složkou nákladů práce jsou mzdy a platy zaměstnanců, další složkou jsou nemzdové náklady, zejména sociální náklady, výdaje a požitky a personální náklady, dílčí složkou jsou daně a dotace spojené se zaměstnanými osobami. Náklady práce vyjadřují cenu nákupu práce zaměstnavateli na trhu. Jejich úroveň a vývoj osciluje kolem rovnováhy mezi nabídkovou a poptávkovou stranou trhu práce. Na rozdíl od utváření cen na trhu zboží a služeb jejich sjednávání ovlivňují pozice a politická síla sociálních partnerů a minimálně roční platnost kolektivních smluv. Pohyb nákladů práce vykazuje zpoždění, rigiditu, za vývojem ekonomického výkonu a makro a mikro proporcí. Objem finančních plnění za nákup a výkon práce v daném období ovlivňuje rovnováhu národní ekonomiky, spotřebu a chování podnikatelských subjektů a státu. Úroveň a dynamika nákladů práce jsou ve vzájemné interakci s úrovní a dynamikou produktivity práce, relativní hladinou výrobních a spotřebitelských cen. V ekonomických vztazích jsou náklady práce významným faktorem konkurenční pozice:

- v mezinárodním měřítku na makroekonomické úrovni - výše pracovních nákladů v jednotlivých zemích,
- vnitrostátně - výše nákladů práce jednotlivých podnikatelských subjektů uvnitř odvětví i mezi oborovými a odvětvovými souhrny.

Struktura nákladů práce představuje spojnici mezi ekonomickou a sociální sférou. Náklady práce jsou především zdrojem převažující části příjmů nejpočetnější sociální skupiny - zaměstnanců⁴. Je to především odměna za práci, tj. mzdy, platy a odměny za pracovní pohotovost, popř. ve statutárně nebo smluvně stanovených případech za neodpracovanou, avšak placenou dobu zahrnutou do náhrad mzdy. Mzdová a platová plnění zaměstnancům se spolu s dalšími zdroji podílejí na tvorbě finančních prostředků pro fondy sociální ochrany,

² ČSÚ: Statistický metainformační systém, Ukazatele, dostupné na <http://apl.czso.cz/iSMS/ukazdet.jsp?fnazev=pr%E1ce&fid=609>

³ Eurostat: Labour costs annual data, Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS), dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/lcan_esms.htm, překlad VÚPSV, v.v.i.

⁴ V roce 2008 se příjmy ze závislé činnosti na hrubých příjmech zaměstnaneckých domácností podílely 67 %. Blíže ČSÚ: Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů za rok 2008 domácnosti podle postavení a věku osoby v čele, podle velikosti obce, příjmová pásma. ČSÚ 2009, kód e-3001-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3001-09>

z nichž se vyplácejí starobní a invalidní důchody, peněžní a naturální dávky v nemoci a kryjí náklady zdravotní péče, popř. další sociální potřeby obyvatelstva⁵. Náklady práce současně zahrnují personální výdaje na získání a udržení zaměstnance a péči o jeho kvalifikaci.

Struktura nákladů práce ovlivňuje podnikatelské aktivity, motivuje zaměstnance a působí na vztahy mezi státem, zaměstnavateli a zaměstnanci a dalšími sociálními skupinami obyvatelstva. Limity možných úprav proporcí a architektury nákladů práce představují vyrovnanost veřejných rozpočtů, konkurenceschopnost národní ekonomiky. Změny utváření úplných nákladů na práci musejí korelovat se změnami financování sociálního, zdravotního a vzdělávacího systému a ve střednědobém horizontu nemusejí nutně přinášet jejich snížení. Analýza nákladů práce představuje zodpovězení komplexu otázek o jejich úrovni, struktuře, produktivitě práce a souvislosti s pohybem sociálních vztahů.

Různé stránky nákladové a konkurenční pozice národních ekonomik (resp. odvětvových agregátů a jednotlivých podnikatelských subjektů) se odrážejí:

- v absolutní výši nákladů práce,
- v úrovni vztažené k produktivitě práce, tj. v jednotkových nákladech práce (vynaložená práce na jednotku vytvořeného produktu). V mezinárodních srovnáních národních ekonomik se produktivita práce většinou vyjadřuje prostřednictvím HDP v paritě kupní síly (PPS) na pracovníka. Ukazatel jednotkových nákladů práce potom říká, jaké náklady práce se v zemi X vynaloží na jednotku výstupu, který se prodává v zemi Y v cenové hladině Y. V odvětvových analýzách se používají jiné indikátory výkonnosti, většinou přidaná hodnota,
- v podílu práce na nákladech.

Úroveň, vývoj a relace nákladů práce a jejich porovnání s úrovní, vývojem a relacemi produktivity práce a celkových nákladů poskytují informace o stavu a změnách nákladové pozice národních ekonomik. Umožňují fiskální a měnové politice pružně reagovat na inflační tlaky. Mezinárodní komparace je podkladem pro tvorbu a realizaci podnikatelských strategií v rámci Evropských společenství s rozdíly v nákladech a produktivitě národních ekonomik.

Struktura nákladů práce je utvářena pod vlivem působení subjektů na trhu práce (tj. zaměstnavatelů a zaměstnanců) a systémem sociální ochrany a zdravotního zabezpečení. Vliv konkrétní pozice zaměstnavatelů a zaměstnanců na pracovním trhu se promítá do přímých nákladů práce, výše výdělku a forem a složek mezd a platů a sociálních požitků a smluvně, popř. zaměstnavateli dobrovolně poskytovaných sociálních plnění nebo plnění zajišťujících personální rozvoj zaměstnanců. Systém sociální ochrany určuje úroveň povinných sociálních výdajů do veřejných rozpočtů.

Složky struktury nákladů práce utvářené pod bezprostředním vlivem pozice sociálních partnerů na pracovním trhu (především mzdy) jsou relativně flexibilní. Charakter a intenzita flexibility těchto složek závisí na uplatňovaných mechanismech jejich utváření. V podnikatelské sféře je rozhodující formou smluvní stanovení úrovně a podmínek jejich poskytování. Nepodnikatelská sféra se řídí politickými rozhodnutími ohledně příjmů a výdajů

⁵ Pozici nákladů práce v sociální oblasti se tento text dále zabývá, jen pokud bezprostředně souvisí s postavením nákladů práce v ekonomických vztazích.

státního rozpočtu, resp. spotřeby vlády. V oblasti nákladů práce je pohyb v obou sférách vzájemně provázaný.

Výdaje z centralizovaných fondů sociální ochrany (zákonné sociální výdaje) mají charakter zaručených plnění v dlouhém časovém horizontu (příjmové zajištění v nemoci, úhrady zdravotní péče, invalidní a starobní důchody aj.). Důsledkem a současně předpokladem je podmínka co nejvyšší stability příjmu finančních zdrojů, úrovní sazeb plateb do fondů sociálního a zdravotního zabezpečení musí být pokud možno dlouhodobá. Rovnováhu příjmů a výdajů zajišťuje zavěšení zdanění práce na úrovni mezd a platů.

Zákonné sociální výdaje jsou sekundární, odvozenou veličinou. Prioritním faktorem rozhodným pro jejich výši je celková architektura utváření solidárních centralizovaných fondů sociální ochrany. Pro jejich výši jsou určující druhová rozmanitost, výše a konstrukce plnění (dávek) poskytovaných z centralizovaných fondů a proporce, v nichž se na krytí finančních potřeb centralizovaných fondů sociální ochrany účastní na jedné straně adresně povinné odvody zaměstnavatelů a zaměstnanců a na druhé straně neadresné výnosy přímých a nepřímých daní. Rozsáhlé možnosti kombinace vedou ke značné různorodosti konkrétního uspořádání systémů.

Z mezinárodních srovnání vystupuje zásadní různorodost konkrétních systémů tvorby zdrojů centralizovaných sociálně-ochranných fondů uplatňovaných v jednotlivých zemích. Enormní je rozdílnost sazeb povinných odvodů u zaměstnavatelů. Na tvorbě zdrojů pro centralizované sociálně-ochranné fondy se v jednotlivých zemích značně diferencovaně podílejí i povinné odvody z hrubé mzdy zaměstnanců nebo ostatní výnosy daňové soustavy. Souhrnné sazby povinných odvodů i úhrnné daňové zatížení hrubých mezd, tj. část nákladů práce, které směřují do veřejného sektoru, tzv. daňová mezera, v mezinárodním srovnání vykazují značné rozdíly. Jejich interpretace musí přihlížet ke konkrétnímu modelu sociální ochrany.

Údaje naznačují dva základní typy systémů sociální ochrany:

1. Vysoký stupeň sociální solidarity a přerozdělovacích procesů, pro který je typická vysoká úroveň povinných odvodů zaměstnavatelů i zaměstnanců do centralizovaných sociálně-ochranných fondů a značný rozsah i výše plnění (dávek) z těchto fondů poskytovaných podle principu solidarity a na druhé straně relativně nižší úroveň hrubých a zejména čistých mezd. Typickými představiteli států, které uplatňují tento systém, jsou kontinentální státy jako Francie (nejvyšší úroveň odvodů zaměstnavatelů i souhrnu povinných odvodů), Itálie, Rakousko a Německo a severské země jako Švédsko nebo Finsko. Tento typ sociální ochrany uplatňují ČR a postkomunistické státy.
2. Individuální odpovědnost za řešení sociálních a zdravotních rizik, anglosaský model, je systém uplatňovaný ve Velké Británii a v Irsku. Nízkým povinným odvodům zaměstnavatelů i zaměstnanců odpovídají nízká zaručená plnění, na druhé straně relativně vysoká úroveň hrubých a zejména čistých mezd, z nichž musí zaměstnanci zajišťovat svou osobní ochranu před sociálními riziky (nemoc, stáří, nezaměstnanost aj.).

Uvedená typologie má velice hrubý a schematický charakter. Vedle států, pro které je charakteristické uplatňování prvního nebo druhého typu systému sociální ochrany, uplatňují

některé státy i přechodné systémy. Specifické postavení zaujímá dánský model sociální ochrany financovaný z nepřímých daní, který vykazuje vysoký stupeň solidarity s výraznými rysy rovnostářství.

2. Institucionální a makroekonomický rámec pohybu nákladů práce

Pro vývoj nákladů práce od 90. let do současností mělo v duchu konceptu levné práce v ČR zásadní význam nastavení základních vztahů mezi zaměstnanci, zaměstnavateli a státem:

- tržní utváření mezd, kolektivní vyjednávání mzdových a pracovních podmínek,
- státní rozpočet hradí náklady spojené se sociální situací zaměstnance a jeho rodiny,
- na počátku transformace stát na sebe převedl náklady na výchovu nových pracovních sil,
- pojišťovenský režim hradí základní finanční toky pro zajištění funkcí sociálního a zdravotního pojištění.

Zákon č. 2/1991 Sb., o kolektivním vyjednávání a zákon č. 1/1992 Sb., o mzdě vytvořily institucionální rámec tržního utváření mezd v podnikatelské sféře (zhruba 4/5 zaměstnanosti). Role státu se omezila na stanovení minimálních mzdových plnění (minimální mzda, minimální úroveň příplatků, zaručená mzda)⁶. Utváření platů v nepodnikatelské sféře (zhruba 1/5 zaměstnanosti)⁷ si podrželo direktivní určování platových tarifů a dalších osobních náležitostí právními normami.

Konkrétní projevy pohybu mezd, jako základní položky nákladů práce, v závislosti na společensko-ekonomické situaci, se projevují skrze chování rozdílných firemních mzdových systémů. Jejich podobu a pružnost určují:

vnější faktory:

- situace na trhu zboží a služeb,
- situace na trhu práce,
- hospodářská a sociální politika,

vnitřní faktory:

- způsob řízení firmy,
- zájmy vlastníků,
- zájmy managementu,
- zájmy vysoce kvalifikovaných zaměstnanců,
- zájmy středně kvalifikovaných, popř. ostatních zaměstnanců,
- zájmy sociálních skupin,
- odborářská politika.

⁶ Smyslem tohoto postupu je zabránit neodůvodněné diskriminaci zaměstnanců (např. podle pohlaví, věku, národnosti) a zajistit základ rovného konkurenčního prostředí na trhu zboží a služeb.

⁷ Trvalý, kvalitní a racionální výkon činností a služeb institucí rozpočtové sféry a ochrana zájmů daňových poplatníků na efektivním vynakládání veřejných financí v oblasti odměňování za práci. Odměňování ve vysoké míře chrání zaměstnance před výkyvy nabídky a poptávky na trhu práce a tak zajišťuje stabilní podmínky funkcí veřejné zprávy, vzdělávacího systému, sociálního a zdravotního zabezpečení.

Institucionálním rámcem utváření mezd se ČR blíží liberálnímu modelu Velké Británie. Mzdové vyjednávání neprobíhá na národohospodářské úrovni, maximálně se omezuje na odvětví. Závaznost vyšších kolektivních smluv je omezená a nepokrývá minimální úroveň mzdových tarifů odvětví. Sociální partneři při mzdových vyjednáváních nemají možnost se opřít o doporučení speciálních institucí.

V mnoha zemích generální a odvětvové dohody při sjednávání mzdové dynamiky operují s doporučením vyplývajícím ze mzdového indexačního mechanismu (Belgie, Řecko, Lucembursko, Finsko, Irsko, Portugalsko, Itálie). Významná role připadá i relaci mezi pohybem mezd a produktivitu v okolních zemích, tj. k udržení konkurenceschopnosti (Belgie, Dánsko, Nizozemí, Švédsko). Sociální partneři se při vyjednávání často opírají o speciálně zřízené instituce na národohospodářské nebo odvětvové úrovni (např. Belgie, Finsko, Řecko, Nizozemí, Irsko, Německo, Portugalsko, Švédsko, Itálie)⁸.

Rozsah a úroveň kolektivního vyjednávání stát ani sociální partneři v 90. letech systematicky nesledovali. Na vině byla rozdrobenost zaměstnavatelských organizací a odborů. Podle odborných odhadů v polovině 90. let kolektivní smlouvy vymezovaly a ochraňovaly mzdy pouze 1/3 zaměstnanců. Od roku 2002 rozšíření kolektivních smluv sleduje Informační systém o průměrném výdělku, od kterého data přejímá ČSÚ. Srovnatelné údaje za podnikatelskou sféru jsou k dispozici od roku 2004.

Tabulka č. 1 Podíly zaměstnanců, placený čas, hrubé výdělky v podnikatelské sféře v režimu kolektivních smluv, relace k ostatním organizacím v %

	2004	2005	2006	2007	2008
Podíl zaměstnanců podnikatelské sféry	38,21	49,15	48,43	47,66	46,38
Relace placených hodin v měsíci k průměru ostatních organizací	98,2	99,2	99,0	99,0	99,6
Relace průměrného měsíčního výdělku k průměru ostatních organizací	101,2	100,9	100,0	100,0	100,4
Relace mediánu měsíčního výdělku k mediánu ostatních organizací	101,3	103,3	102,7	104,6	104,9
Relace mediánu a průměrného měsíčního výdělku v režimu kolektivních smluv	85,1	86,3	86,0	86,7	85,7
Relace mediánu a průměrného měsíčního výdělku v ostatních organizacích	86,6	85,0	83,7	82,8	82,4

Zdroj: řada publikací ČSÚ *Struktura mezd zaměstnanců za léta 2004 až 2008, kódy 3109- 05, 3109- 06, 3109- 07, 3109 08, w 3109 09, propočet VÚPSV*

Poznámka: „Ostatní organizace“ jsou souhrnem údajů respondentů, kteří v šetření deklarovali, že kolektivní smlouvu nemají, nebo údaj neuvedli.

Uvedený rozsah kolektivního vyjednávání je v ČR v relaci k většině evropských zemí nízký. Ve vysokém rozsahu mzdové a pracovní podmínky určuje zaměstnavatel svým jednostranným rozhodnutím.

⁸ Blíže Barošová, M.: Mzdová koordinácia na mikroúrovni v jednotlivých krajinách EÚ a v Nórsku, Výzkumný ústav práce, sociálních věcí a rodiny, Bratislava 2000

Tabulka č. 2 **Podíl zaměstnanců v režimu kolektivních smluv (pokrytých minimální mzdou prostřednictvím kolektivních smluv) ve vybraných zemích v roce 2004 v %**

	Míra pokrytí
Dánsko	81-90
Finsko	90
Itálie	100
Rakousko	98
Německo ¹	69

Zdroj: Funk, Lesch: *Minimum wage in Europe. Research Summary.* Cologne Institute for Economic Research, 200., s.7.

Poznámka: ¹ rok 2003

V uvedených zemích v roce 2004 minimální mzdu negarantoval stát, byla výsledkem dohody sociálních partnerů

Příčiny nízkého rozšíření kolektivních smluv spočívají v nízké odborové organizovanosti českých zaměstnanců (diskreditace odborového hnutí vzhledem k jeho funkcím v totalitním režimu) a v relativně silných pozicích malých a středně velkých zaměstnavatelů, kteří vznikly v procesu transformace. Ve většině podniků, ve kterých působily před rokem 1990, odborové organizace, pracují i v současnosti. Význam kolektivního vyjednávání v procesu utváření mezd v ČR oslabují i omezené možnosti státu rozšiřovat platnost kolektivních smluv uzavřených na nadpodnikové úrovni na další subjekty. Institut vyšších kolektivních smluv má zabránit neodůvodněné konkurenční výhodě těch zaměstnavatelů, kteří se brání kolektivnímu vyjednávání nebo sice kolektivně vyjednávají, ale nechťejí poskytovat svým zaměstnancům výhody, které jsou u obdobných zaměstnavatelů obvyklé a přiměřené, čímž si vytvářejí výhodnější cenu práce a lepší postavení na trhu na úkor svých zaměstnanců.

V roce 1993 nahradilo 50 % daň z objemu mezd, kterou hradil zaměstnavatel, sociální a zdravotní pojištění (dále jen „sociální pojištění“) ve výši 48,9 % vyplacených hrubých mzdových prostředků, které se rozložilo na zaměstnavatele ve výši 36 % a na zaměstnance ve výši 13,5 %⁹. Výše zákonného pojištění se postupně snižovala na 45 % v roce 2009.

Tabulka č. 3 **Sociální pojištění (zdanění mezd) v % zúčtovaných mezd**

Plátce	1990-1992	1993	1994 - 1995	1996 - 2008	2009
zaměstnavatel	50,00 ¹⁾	36,00	35,25	35,00	34,00
zaměstnanec	-	13,50	13,25	12,50	11,00
celkem	50,00	49,50	48,50	47,50	45,00

Zdroj: Höhne, S., Šťastná, A., Šlapák, M., Kozelský, T.: *Bulletin No 24, Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů České republiky 1990 - 2008*, VÚPSV Praha, 2009, ISBN 978-80-7416-033-2, dostupné na <http://www.vupsv.cz/>

Poznámka: ¹⁾ daň z objemu mezd

Dislokace části sociálního pojištění na zaměstnance v roce 1993 provázela úprava daně z příjmu fyzických osob. Celkově se však daňové zatížení mezd zaměstnanců zvýšilo.

⁹ Forma financování systému sociálního a zdravotního zabezpečení pojistným je pro svůj „parafiskální“ charakter (předem stanovený účel použití) výnosově bezpečná.

Mzdová vyjednávání přihlížejí k daňovému břemenu a zaměstnanci, resp. odbory, vyvíjejí tlak na výši svého hrubého výdělku¹⁰, tzn. zvyšují náklady práce.

Tabulka č. 4 Skutečné zdanění hrubého výdělku na straně zaměstnance v %

Rok	Daňové břemeno (sociální pojištění a daň z příjmu)	Daň z příjmů
1989	18,27	18,27
1990	18,11	18,11
1991	18,59	18,59
1992	20,00	20,00
1993	20,70	7,20
1994	21,70	8,45
1995	22,40	9,15
1996	22,10	9,60
1997	21,90	9,40
1998	21,80	9,30
1999	21,60	9,10
2000	21,70	9,20
2001	21,70	9,20
2002	21,64	9,14
2003	21,90	9,40
2004	22,20	9,70
2005	24,30	11,80
2006	22,75	10,25
2007	21,11	8,61
2008	23,91	11,41 ¹¹⁾

Zdroj: MPSV: Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v České republice v letech 1993 - 2008, MPSV 2009, dostupné na <http://www.mpsv.cz/cs/1797>, propočet VÚPSV

Poznámka: ¹⁾superhrubá mzda, daňovým základem je hrubý výdělek zvýšený o zákonné sociální pojištění hrazené zaměstnavatelem a zaměstnancem. Do roku 2007 se odvedené zákonné sociální pojištění při výpočtu daňového základu pro daň z příjmu ze závislé činnosti odečítalo.

Zvýšení daňového břemene zaměstnance v roce 2008 o 3 procentní body vyplývá z nekontinuální reformy veřejných financí 2007 - 2010¹¹. Dvojí zdanění mzdy přes daňovou fikci superhrubé mzdy¹², která operuje s pojmy „rovné daně“ a shody daňového a vyměřovacího základu, zatíží prostřednictvím tlaku zaměstnanců (odborů) na výši hrubého výdělku ve střednědobém časovém horizontu, resp. po ekonomické krizi, náklady podniků na práci. Celkové zdanění práce u zaměstnavatelů a zaměstnanců se od roku 1990 vyvíjelo v proporcích, které uvádí následující tabulka.

¹⁰ Blíže Baštýř I., Prušvic D. Vlach J.: Náklady práce, VÚPSV 2004, s. 23 - 25, dostupné na <http://www.vupsv.cz/index.php?p=publikace&klasif=&kateg=&pracovnik=2&rok=2004>

¹¹ Blíže MF ČR: Reforma veřejných financí 2007 - 2010, dostupné na http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ref_veřej_financ.html

¹² Stulík R.: Sjednání vyměřovacího základu pro daně a odvody, MPSV 2009, dostupné na <http://www.mpsv.cz/cs/7011>

Tabulka č. 5 **Skutečné zdanění práce v letech 1990 - 2008 v % (průměrné hodnoty)**

	1990- 1992	1993	1994- 1995	1996- 2007	2008	Rozdíl 2007 - 1990 v p.b.	Rozdíl 2008 - 1990 v p.b.
% ze zúčtovaných mezd	68,9	56,7	57,3	57,1	58,9	- 11,8	- 10,0
daňová meze	45,3	40,9	40,9	40,7	42,2	- 4,6	- 3,1

Zdroj: MPSV: Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v České republice v letech 1993 - 2008, MPSV 2009, dostupné na <http://www.mpsv.cz/cs/1797>; Höhne, S., Štátná, A., Šlapák, M., Kozelský, T.: Bulletin No 24, Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů České republiky 1990 - 2008, VÚPSV, Praha 2009, ISBN 978-80-7416-033-2, dostupné na <http://www.vupsv.cz/>, propočet VÚPSV

Poznámka: Daňová meze je rozdíl mezi náklady práce zaměstnavatele a čistým výdělkem zaměstnance.

Hospodářské subjekty, zejména nově vzniklé podniky ve velké privatizaci, se zbavily značné části, resp. zcela, sociálních funkcí, které plnily do roku 1989. V českém právu mzda, definovaná jako odměna za práci, vytvořila prostor, aby stát na počátku transformace převzal řešení sociální situace zaměstnance a jeho rodiny. Státní rozpočet hradí i výchovu učňů. Podniky tak získaly a využily možnost optimalizace nákladů.

Vedle kvalitativních změn ve vlastnické struktuře a institucionálním rámci formovalo pohyb nákladů práce vytvoření mzdového polštáře. V letech 1990 - 1991 se rozevřela meze mezi cenou práce a produktivitou. Mzdy, které z pohledu nákladů práce představují 3/4, reálně klesly o 1/3¹³. Vyrovnávání vzniklé disproporce skončilo až v letech 2002 - 2003, tj. v letech těsně před přistoupením ČR k EU. Během let 1992 - 2003 tak náklady práce v ČR rostly vysokým tempem bez ohledu na pohyb produktivity práce a inflace. Pohyb mezd zaplňoval mezeru mezi výdělkovou úrovní a produktivitou.

Vysokou míru inflace vyvolala devalvace Kčs o zhruba 2/3. Po roce 1993 se měnový polštář projevil v podhodnoceném směnném kurzu Kč. Cenová hladina podle odhadu VÚPSV v roce 1990 dosahovala zhruba 1/4 úrovně SRN. Opatření provedená na počátku ekonomické transformace na makro a mikroúrovni vytvořila podnikům prostor pro mzdovou konkurenceschopnost v procesu orientace na evropské trhy¹⁴.

Česká ekonomika patří k nejvíce otevřeným v rámci EU¹⁵. Podrobné statistické údaje však zatím nejsou dispozici, ani v rámci EU. Podle odhadů ČSÚ v roce 2007 dosahoval vývoz na produkci 31 % a na tržní produkci 35 %. Více než 90 % exportu tvořily průmyslové výrobky, český průmysl vyvážel přibližně 50 % své produkce¹⁶. Téměř 50 % podílu vývozu zboží a služeb na produkci v roce 2007 dosahovala Malta, kolem 40 % se pohybovaly Irsko, Belgie a Nizozemí.

¹³ Při poklesu zaměstnanosti o 1/20 klesla produktivita práce ve srovnatelných cenách o 1/10.

¹⁴ Blíže Švejcar, J. a kol.: Česká republika a ekonomická transformace ve střední a východní Evropě, Academia 1997, ISBN 80-200-0568-4

¹⁵ Otevřenost české ekonomiky vyplývá z relativně vysokého podílu průmyslu. Obecně platí, že čím vyšší je váha průmyslu v národní ekonomice, tím vyšší jsou i dovozy a vývozy, služby se zatím v převážné míře spotřebovávají na domácím trhu.

¹⁶ Blíže Rojíček, M.: Statistika upřesňuje představy o otevřenosti české ekonomiky, Tisková zpráva ČSÚ z 5. března 2009, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/statistika/upresnuje/predstavy/o/otevrenosti/ceske/ekonomiky>

Česká cenová hladina si stále udržuje svoji nízkou úroveň při konvergenci k proporcím EU. Vyrovnávání cenových hladin postupuje cestou inflace nebo zhodnocování národní měny, resp. oběma směry. V rámci tohoto procesu se přibližují směnný kurz a parita kupní síly. ČR, resp. ČNB svojí protiinflační politikou v 1. dekádě postupovala cestou zhodnocování měny. Materiálové a energetické vstupy do české ekonomiky se zlevňovaly, resp. vyrovnávaly růst cen na světových trzích. Podnikům operujícím na vnitřním trhu se tak vytvořilo stabilní prostředí pro jejich rozhodování a prostor pro zvýšení rentability. Vývozní podniky však v období 2000 - 2009, v důsledku zpevnění Kč o 1/3 resp. po připojení k EU o 1/5, narážely na postupné oslabování cenové konkurenceschopnosti.

Tabulka č. 6 **Relativní cenová hladina v %, EU 27 = 100 %**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008 - 2003 v p.b.
EU 15	105,9	106,0	105,5	105,4	105,2	104,9	-1,0
Bulharsko	33,8	35,1	36,6	38,1	40,3	43,3	9,5
Rumunsko	37,3	38,1	46,9	49,9	55,9	54,0	16,7
Litva	47,0	48,4	51,4	54,0	57,3	61,8	14,8
Maďarsko	56,2	59,6	61,9	59,7	64,4	65,1	8,9
Slovensko	47,7	51,1	52,7	55,1	60,4	66,2	18,5
Polsko	49,5	48,8	55,5	58,1	60,2	67,2	17,7
Česká republika	52,1	53,2	57,4	60,8	61,8	70,4	18,3
Estonsko	56,9	57,7	59,9	63,9	67,9	71,0	14,1
Lotyšsko	47,8	48,9	51,8	57,4	66,9	71,1	23,3
Malta	68,3	67,4	67,7	69,0	69,9	72,3	4,0
Slovinsko	74,6	72,6	73,0	74,6	77,6	80,6	6,0
Portugalsko	83,5	85,0	81,7	81,2	81,7	82,3	-1,2
Řecko	81,5	82,5	85,2	85,8	87,6	90,0	8,5
Kypr	88,5	88,0	88,2	88,6	87,3	90,5	2,0
Španělsko	89,1	90,1	91,3	90,3	89,7	92,8	3,7
Velká Británie	109,6	110,6	111,1	112,9	115,4	101,7	-7,9
Itálie	101,0	103,6	103,5	102,3	101,0	102,7	1,7
Německo	108,5	106,4	103,5	102,8	102,4	104,8	-3,7
Nizozemí	109,7	107,9	107,0	106,6	105,5	107,9	-1,8
Rakousko	104,6	103,8	105,8	105,1	106,5	109,2	4,6
Belgie	103,9	106,4	107,4	108,4	109,4	111,5	7,6
Francie	110,9	111,5	110,2	110,8	110,0	112,3	1,4
Lucembursko	111,4	109,5	113,8	112,3	113,9	116,2	4,8
Švédsko	121,0	118,4	120,6	120,5	118,4	117,8	-3,2
Finsko	119,5	115,7	116,7	116,6	115,6	118,3	-1,2
Irsko	120,0	119,4	120,6	120,8	118,0	120,6	0,6
Dánsko	135,9	134,0	137,6	137,0	137,7	140,9	5,0

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - Purchasing power parities*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/purchasing_power_parities/data/database
únor 2010, propočet VÚPSV

Pro pohyb relativní cenové hladiny jednotlivých národních ekonomik má klíčový význam disponibilní kupní síla obyvatelstva, která sama odráží úroveň rozvoje ekonomiky (čím vyšší je kupní síla obyvatelstva, tím je pravděpodobně vyšší i cenová hladina). Sbližování diferencovaných národních hladin bude dlouhodobý proces. Rozdíly národních cenových hladin mají, vedle ekonomického působení, pro státy s nižší cenovou hladinou

důležitou sociálně ochrannou funkci z hlediska reálné kupní síly výdělků. V probíhajícím procesu konvergence působí další společenské, politické a přírodně-klimatické faktory. Z tohoto pohledu se budou patrně dlouhodobě reprodukovat a projevovat dílčí rozdíly cenových hladin v intervalu od 80 do 120 % (v případě Dánska se specifickým fiskálním a sociálním modelem¹⁷ i výše).

Během uvedeného období se relativně rychle přibližoval kurz Kč k její paritě kupní síly. Jestliže ještě v roce 2000 koeficient ERDI¹⁸ dosahoval v ČR úrovně 2,0, potom v roce 2008 klesl na hodnotu 1,4. Méně ekonomicky vyspělé tradiční tržní ekonomiky EU jako Portugalsko, Španělsko, Řecko nebo Kypr vykazují index ERDI na úrovni 1,1 až 1,3. Ve vyspělých ekonomikách EU se ERDI pohybuje v intervalu od úrovně 0,8 do 1, specifické je Dánsko, s vysokou relativní cenovou hladinou ve výši 140 % EU, kde ERDI dosahuje hodnoty 0,7.

S vyrovnáváním cenové hladiny souběžně probíhá proces konvergence výdělkové hladiny v nominálním vyjádření po přepočtu směnným kurzem a v paritě kupní síly¹⁹. Díky rychle rostoucí produktivitě práce a zpevňování koruny se pohyb výdělkové hladiny v EUR po přistoupení k EU oddělil od pomalejšího vývoje v postkomunistických zemích. Nominálně se tak z pohledu evropského trhu a investorů práce v ČR zdražovala a i při stagnaci jednotkových nákladů práce v národní cenové hladině se využití práce v paritě kupní síly zhoršovalo.

¹⁷ Financování sociálního zabezpečení v Dánsku je založeno na nepřímých daních; vysoké ceny při vysoké výdělkové úrovni a nízkém daňovém zatížení mezd.

¹⁸ Exchange Rate Deviation Index, poměr směnného kurzu a kupní síly. Tento ukazatel v podstatě říká, kolikrát více (méně) zboží a služeb je možné si koupit v dané zemi za jednotku měny referenční země, v našem případě za 1 EUR. Vysoký index ERDI je charakteristický pro méně vyspělé země, které využívají měnový polštář k udržení rovnováhy zahraničního obchodu.

¹⁹ Na objektivní proces konvergence výdělkových hladin v souvislosti s pohybem relativní cenové hladiny v rámci EU v nominálním a paritním vyjádření upozornil Baštýř, I.: Srovnání úrovně a pohybu nákladů práce, nominálních a reálných mezd v ČR a vybraných státech EU, VÚPSV, Praha 2006, ISBN 80-87007-54-9 dostupné na http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_222.pdf, s. 25 - 29

3. Rekapitulace poznatků z analýzy vývoje nákladů a využití práce v letech 2000 až 2003

Ze studie Náklady práce z roku 2004²⁰, která se týkala období před připojením ČR do EU (časový horizont 2000 - 2003), vyplynuly následující poznatky:

- podniky působící na území ČR v důsledku nízké výdělkové hladiny mají možnost využívat nízkých úplných nákladů práce, nižší úrovně v roce 2002 vykazovaly pouze Slovensko a pobaltské státy,
- jednotkové náklady práce v ČR v roce 2003 patřily mezi nejnižší v EU, nižší úroveň vykazovaly Slovensko, Litva a Lotyšsko,
- v souvislosti s přibližováním české cenové hladiny západním sousedům a apreciací Kč roste dynamika nákladů práce, rostou jednotkové náklady práce v paritě kupní síly; v důsledku cenové a mzdové konvergence postupně slábne konkurenční výhoda levné práce v ČR,
- míra odstupe ÚNP mezi vyspělými státy EU a ČR byla natolik výrazná, že konkurenční výhody z jejich nízké úrovně budou přetrvávat po delší časové období,
- vývoj nákladů práce naznačoval rychlejší růst ve srovnání s postkomunistickými státy, vzhledem k produktivitě práce existující nákladový rozdíl zásadně neovlivňuje konkurenční pozici ČR,
- úroveň nákladů práce je odrazem vnitřní oborové (odvětvové) struktury národních ekonomik, rozdílů v odvětvovém a profesním odstupňování mezd (jako základního faktoru nákladů práce), popř. dalších nákladovětvorných faktorů,
- nízké náklady práce nemotivovaly české zaměstnavatele k intenzivnímu hospodaření s živou prací,
- udržování nízkých nákladů práce může vést k postupné dequalifikaci pracovních sil, k omezování vnitřního trhu a k celkovému hospodářskému a sociálnímu zaostávání,
- ČR do roku 2003 patřila ke státům s vyšším podílem sociálních výdajů na nákladech práce,
- udržení funkčnosti stávajícího systému sociálního a zdravotního zabezpečení limitovalo možnosti snižování objemu zákonného objemu pojištění odváděného do veřejných rozpočtů,
- sociální požitky a ostatní sociální a personální výdaje se podílely na nákladech práce zhruba polovičním podílem většiny ostatních zemí,
- prostor pro připojení se k evropskému trendu snižování jednotkových nákladů práce a snižování vedlejších nákladů práce musí vytvořit rychlý růst produktivity práce, reforma zdravotního a sociálního systému a dohoda sociálních partnerů o efektivním rozložení nákladů na sociální a zdravotní zabezpečení mezi zaměstnavatele a zaměstnance; jinak hrozí riziko, že se díky nízkým příjmům zaměstnaneckých domácností obrátí snižování pracovních nákladů přes hodnotové vztahy na trhu práce v opak.

²⁰ Baštýř, I., Prušvic, D., Vlach, J.: Náklady práce, VÚPSV Praha, 2004, dostupné na <http://www.vupsv.cz/>

Následující text získané poznatky ověří na vývoji nákladů práce v letech 2003 - 2008, resp. prvními dostupnými údaji za rok 2009, a pokusí se definovat podstatné změny a souvislosti v pohybu, struktuře a efektivního využití práce po připojení ČR k EU.

4. Zdroje dat o nákladech práce a jejich využití pro mezinárodní srovnání

Obsahově, tj. rozsahem druhů výdajů a nákladů, které jsou do nákladů práce zahrnovány, existuje dvojí pojetí:

Úplné náklady práce (ÚNP), které sleduje pravidelně v ročních intervalech v rámci statistiky práce Český statistický úřad (ČSÚ) a náklady práce (labour costs - LC) sledované Eurostatem v rámci statistiky trhu práce. Ukazatel obsahuje všechny náklady (výdaje) vynakládané zaměstnavateli na zaměstnance. Tvoří je mzdy a platy (pojímané jako přímé náklady práce) a nemzdové náklady zahrnující sociální náklady a výdaje, sociální požitky, personální náklady, daně a dotace (pojímané jako nepřímé, vedlejší náklady práce).

Náhrady zaměstnancům představují druhý přístup zjišťování pracovních nákladů v systému národních účtů. Náhrady zaměstnancům zahrnují (v hotovosti i naturálně) mzdy a platy za práce konané pro zaměstnavatele, platy společníků firmy nebo členů družstev, dále platy a uniformy vojáků z povolání, kapesné, stravné a ošacení vojáků prezenční služby; zahrnují i příspěvky věnované zaměstnancům na dopravu do práce a z práce, na stravování, na jejich kulturní nebo sportovní vyžití a jiné. Uvádějí se před odpočtem daně z příjmu, zákonných (povinných) příspěvků na sociální a zdravotní pojištění, případně jiných srážek. Dále do náhrad zaměstnancům patří sociální příspěvky placené zaměstnavateli za jejich zaměstnance na sociální a zdravotní pojištění a přímé sociální podpory od zaměstnavatelů (např. nenávratné výpomoci hrazené z firemních sociálních fondů)²¹.

4.1 Náklady práce

V zájmu přehlednosti studie sleduje náklady práce ve struktuře²²:

- přímé náklady, tj. mzdy a platy, náhrady mezd,
- nepřímé náklady, tj. sociální požitky, sociální náklady a výdaje, personální náklady, daně a dotace.

Základním zdrojem dat o struktuře a pohybu nákladů práce v ČR jsou pravidelná roční šetření prováděná ČSÚ od roku 1994. Výsledky úřad publikuje v prosinci následujícího roku v řadě Úplné náklady práce²³. Získané údaje²⁴ se týkají:

- organizací s 1 a více zaměstnanci,
- všech odvětví, tj. CZ-NACE A - S.

Šetření úplných nákladů práce se týká všech odvětví české ekonomiky a zahrnuje podniky s 1 a více zaměstnanci. Vykazujícími jednotkami jsou ekonomické subjekty

²¹ Blíže např. ČSÚ: Statistická ročenka České republiky 2009, Praha 2009, kód e-0001-09.

²² Blíže ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, Úvod, ČSÚ 2010, kód w-3113-09

²³ Např. ČSÚ: Náklady práce v roce 2008, ČSÚ 2009, kód w-3112-09

²⁴ Metodiku a náplň sledovaných nákladových položek popisuje např. ČSÚ: Úplné náklady práce v roce 2008, Úvod, ČSÚ 2009, kód w-3112-09 a výkaz ÚNP 4 - 01, dostupný na <http://apl.czso.cz/pll/vykazy/pdf113?xvyk=1475&cd=0>

podnikatelské sféry zapsané do obchodního rejstříku a ekonomické subjekty nepodnikatelské sféry včetně části resortu Ministerstva obrany a Ministerstva vnitra. U jednotek s 1 až 249 zaměstnanci jsou šetření výběrová a u jednotek s 250 a více zaměstnanci jsou šetření plošná. Výsledky získané ze statistického souboru ČSÚ dopočítává na plný počet jednotek základního souboru z registru ekonomických subjektů ČSÚ v rámci odvětví a velikostní skupiny. Pro účely výpočtu používá průměrný evidenční počet zaměstnanců přepočtený na plně zaměstnané podle délky pracovního úvazku v závislosti na stanovené týdenní pracovní době u zaměstnavatele. Výše průměrné měsíční mzdy z tohoto zjišťování není totožná s průměrnou mzdou uvedenou v publikacích ČSÚ, protože soubor ekonomických subjektů, zařazených do zjišťování ÚNP, se liší od ostatních statistických zjišťování o mzdách v rozsahu výběrového souboru a ve velikosti zpravodajských jednotek. Nejsou zde zahrnuty fyzické osoby nezapsané do obchodního rejstříku s 0 až 9 zaměstnanci²⁵. Z tohoto pohledu údaje o úplných nákladech práce poskytují komplexnější pohled o ceně práce a její struktuře v jednotlivých letech než mzdová statistika.

Údaje ČSÚ o úplných nákladech práce vhodným podkladem pro volbu podnikatelské strategie a taktiky sociálních partnerů při kolektivním vyjednávání. Současně poskytují decizní sféře informace pro hodnocení pohybu ceny práce v ČR, její struktury a uzlových faktorů. Dílčí rozdíly v metodice sledování a zpracování dat Eurostatem však komplikují mezinárodní komparaci.

Eurostat sleduje náklady práce v organizacích s 10 a více zaměstnanci. Metodika Eurostatu zahrnuje do přímých (mzdových) nákladů položky zahrnuté v ČR do tzv. sociálních požitků (např. výrobky se slevou poskytované zaměstnancům, příspěvky na bydlení, hodnotu služebních vozů k soukromým účelům, příspěvky na stravování). Rozsah těchto nákladových položek není příliš výrazný, pohybuje se v řádu jednotkových procent, v případě ČR jsou přímé náklady práce v metodice Eurostatu zhruba o 2 % vyšší, než vyplývá z údajů ČSÚ.

Tabulka č. 7 Podíl sociálních požitků na úplných nákladech práce v ČR v letech 2003 - 2008

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Podíl sociálních požitků na ÚNP v %	1,94	1,89	2,09	1,94	2,16	1,54

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 - 2008, ČSÚ, Praha 2010, kód w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>

Dalším omezením je rozsah sledovaných odvětví, jejich výčet Eurostat omezuje pouze na II. a III. národohospodářský sektor. Na rozdíl od ČSÚ evropská statistika práce soustavně nesleduje zemědělství, rybolov a lesnictví.

²⁵ Blíže ČSÚ: Úplné náklady práce za rok 2008, ČSÚ, Úvod, Praha 2009, kód w-3112-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3112-09>.

Tabulka č. 8 **Porovnání struktury nákladů práce v metodice ČSÚ a Eurostatu, podíl na nákladech práce celkem v %**

Metodika	Položka	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ČSÚ, vč.zemědělství, rybolovu a lesnictví	Přímé náklady	70,23	70,37	70,61	70,97	70,45	71,53
	Nepřímé náklady	29,77	29,63	29,39	29,03	29,55	28,47
ČSÚ, průmysl, stavebnictví a služby (NACE C - O)	Přímé náklady	70,23	70,37	70,61	70,97	70,45	71,53
	Nepřímé náklady	29,77	29,63	29,39	29,03	29,55	28,47
Eurostat (NACE C - O)	Přímé náklady	72,1	72,2	72,7	72,8	72,5	:
	Nepřímé náklady	27,9	27,9	27,3	27,1	27,5	:

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 - 2008, ČSÚ, Praha 2010, kód w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, Eurostat: Labour costs annual data, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/labour_costs/database, přístup březen 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: vzhledem ke 3,6% váze priméru na celkové zaměstnanosti se rozdíly ve struktuře ÚNP projevují až na 3. desetinném místě

Pro mezinárodní srovnání studie využívá informace k nákladům práce ze tří srovnatelných zdrojů, resp. po metodických úpravách jejich kombinaci:

- Eurostat
- OECD
- Monitoring nákladů práce VÚPSV, v.v.i.

4.1.1 Eurostat

Klíčovým zdrojem jsou data o nákladech práce (labour costs - LC) zjišťovaná národními statistickými službami podle metodických pokynů Eurostatu. Data Eurostatu jsou získána ze čtyřletých celoevropských šetření - Labour Costs Surveys (LCS Collection)²⁶.

Aktualizace dat mezi jednotlivými šetřeními probíhá pomocí metody LCI (labour cost index)²⁷, tj. průběžnou indexací ve struktuře přímých a vedlejších nákladů práce na bázi výstupů šetření (LCS). K indexaci se využívají údaje o růstu průměrného výdělku za přepočtené osoby, které se promítá do přírůstku přímých nákladů a povinných sociálních příspěvků fixovaných na výši mzdy²⁸.

²⁶ Blíže Eurostat: Labour cost surveys, Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS), dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/lcs_esms.htm

²⁷ Blíže Eurostat: Labour cost index, Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS), dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/lci_esms.htm, březen 2010

²⁸ Blíže Holý, D.: Index nákladů práce v ČR a v EU, Statistika 6/2002, ISSN 0322-788x, s. 199 - 205

Příloha Směrnice Evropské komise č. 450/2003 LCI definuje²⁹:

$$LCI_{ij} = \frac{\sum_i \frac{w_i^t}{w_i^j} * w_i^j h_i^j}{\sum_i w_i^j}$$

kde:

- w_i^t hodinové náklady práce na zaměstnance v odvětví i v čase t ,
 w_i^j hodinové náklady práce na zaměstnance v odvětví i v čase j ,
 h_i^j odpracované hodiny zaměstnance v odvětví i v čase j ,
 W_i^j Náklady práce na zaměstnance v odvětví i v čase j .

když:

$$W_i^j = w_i^j * h_i^j$$

Touto metodou není možné zachytit pohyb „zbytkových nákladů“, které jsou nezávislé na mzdě. Jejich podíl na nákladech práce je však nízký, řádově v jednotkových % (v ČR 1 - 2 %). Index nákladů práce vyjadřuje změnu proti předchozímu období nebo k úrovni roku 2000 ve struktuře zaměstnanosti výchozího roku. Pomocí LCI lze sledovat pohyb nákladů práce celkem, popř. po vyloučení nepravidelných výplat bonusů vč. 13. a 14. platu³⁰, mezd a platů a nepřímých nákladů celkem.

Statistika Eurostatu zahrnuje všechny členské země a údaje se z hlediska metodiky po přepočtu na EUR, popř. na PPS³¹ dají porovnávat.

Data obsahují informace za organizace s 10 a více zaměstnanci a jsou zveřejňována za souhrn národních ekonomik a za jednotlivé členské země na odpracovanou hodinu zaměstnancem nebo za měsíc. Souhrnem národních ekonomik se rozumějí údaje za odvětví průmyslu a služeb, NACE C až O. Eurostat zveřejňuje získané údaje v intervalu 13. až 15. měsíc po skončení běžného roku.

Interpretace výsledků metody LCI musí přihlížet k abstrakci od skutečných strukturálních změn nákladů práce a zaměstnanosti. Index na druhé straně přihlíží k odpracované době, sleduje hodinové náklady práce a pohyb kurzu národní měny. Z tohoto

²⁹ Annex, Regulation (EC) No 450/2003 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL, Official Journal of the European Union, L. 69/5, překlad VÚPSV

³⁰ Nepravidelné výplaty způsobují změny výdajů sektoru domácností, na základě požadavku ECB se sledují samostatně.

³¹ Eurostat při mezinárodním srovnání v rámci EU-27 využívá standard kupní síly (Purchasing power standard - PPS), který je uměle vytvořenou měnovou jednotkou k vyjádření objemu ekonomických souhrnných ukazatelů zemí EU. V rámci Evropského srovnávacího programu (European Comparison Programme) kupní síla 1 PPS odpovídá průměru kupní síly 1 eura v zemích EU. Údaj v PPS se získá z hodnoty vyjádřené v národní měně vydělením příslušnou paritou kupní síly v EUR, blíže OECD, Eurostat : Methodological manual on purchasing power parities, European Communities / OECD, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006, ISSN 1725-0048, ISBN 92-79-01868-X, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-BE-06-002

pohledu se objevují difference od dynamiky údajů sledovaných ČSÚ v rámci ročních výběrových šetření v rámci ČR.

4.1.2 OECD

Druhým zdrojem informací o nákladech práce jsou každoročně zveřejňované informace OECD o zdaňování mezd (Taxing Wages)³². Publikace obsahuje zejména informace o podílu statutárně (zákonně) stanovených odvodů zaměstnavatelů do sociálních fondů v nákladech práce a o míře daňového zatížení mezd zaměstnanců. Údaje jsou k dispozici za celé aktuální období (2003 - 2008). Uváděné náklady práce obsahují jen mzdovou složku a složku povinných odvodů zaměstnavatelů do sociálních fondů. Šetření se omezuje pouze na členské státy, tj. chybí země EU, které nejsou v OECD, jako Estonsko, Litva, Lotyšsko, Slovinsko, Bulharsko a Rumunsko.

4.1.3 Monitoring nákladů práce VÚPSV, v.v.i.

Podpůrným zdrojem pro mezinárodní komparaci v rámci EU je řada bulletinů Monitoring nákladů práce v ČR a ve státech Evropské unie, které od roku 2006 každoročně na svých webových stránkách publikuje VÚPSV, v.v.i.³³ Pravidelné sledování nákladů vyplývá ze závěrů 52. jednání Rady hospodářské a sociální dohody v dubnu 2005. Sledování nákladů práce navazuje na metodiku zpracovanou v roce 2006³⁴.

Cílem monitoringu ceny práce je shromáždit všechna dostupná data, o nákladech práce, jejich struktuře a zdanění, vazbách na sociální a zdravotní systém a o efektivnosti využití práce, na jednom místě v časové řadě metodicky srovnatelných dat a v mezinárodní komparaci. Mimo jiné obsahuje:

- náklady práce v ČR a v zemích EU v objemovém a strukturálním vyjádření,
- pohyb zdanění práce v ČR a v zemích EU,
- pojistné v proporcích s financováním sociálního a zdravotního systému v ČR.

VÚPSV se snažil ve spolupráci s Fakultou veřejných financí VŠE v Praze zmapovat finanční vztahy sociálních a zdravotních systémů ve vybraných zemích EU a vazby na zdanění práce (pojištění, přerozdělení přímých a nepřímých daní). Rozdíly v modelech a ve financování v jednotlivých státech však neumožnily mezinárodní porovnání³⁵. Monitoring se proto v této oblasti omezuje pouze na ČR.

³² Např. OECD: Taxing Wages 2007- 2008, OECD 2009, ISBN 978-92-64-04933-8

³³ Dostupné na <http://www.vupsv.cz/index.php?p=bulletiny&site=default>

³⁴ Blíže Kozelský, T., Prušvic, D., Vlach, J.: Monitoring nákladů práce, VÚPSV 2006, ISBN 80-87007-16-6, s. 6 - 13

³⁵ Blíže Prušvic, D. a kol.: Porovnání výběru daní a pojistného, VÚPSV 2008, ISBN 978-80-87007-99-0, dostupné na <http://www.vupsv.cz/> nebo na <http://www.mpsv.cz/cs/1726>

4.2 Náhrady zaměstnancům

Informace o náhradách zaměstnancům poskytuje systém národních účtů. Oproti nákladům práce náhrady zaměstnancům neobsahují zejména personální náklady, daně a dotace. Systém národních účtů umožňuje zahrnutí nákladů práce u dalších ekonomických subjektů, na které se běžné statistické zjišťování nevztahuje, vč. sebezaměstnaných (OSVČ) a šedé ekonomiky.

Mezinárodně srovnatelné údaje o náhradách zaměstnancům poskytuje Eurostat. Výhodou tohoto ukazatele je, že za všechny země a roky existují srovnatelné údaje o HDP v národní a evropské cenové hladině, tj. v paritě kupní síly a o zaměstnanosti. Pomocí náhrad zaměstnancům se analyzují jednotkové náklady práce. Národní účetnictví však nepopisuje podrobnou strukturu náhrad zaměstnancům, vymezují objem náhrad zaměstnancům a z toho mzdy a platy.

V makroekonomických propočtech vstupují náhrady zaměstnancům do propočtu HDP, ukazatelů typu podílu náhrad zaměstnancům na HDP nebo jednotkových nákladů práce, které vyjadřují cenu práce na jednotku produkce. Ukazatele typu jednotkových nákladů práce (dále jen “JNP”) se řadí mezi jedny ze stěžejních makroekonomických ukazatelů, jsou komplexním vyjádřením nákladových tlaků v dané ekonomice plynoucích z ceny a objemu práce. Sledují ho centrální banky vyspělých zemí za účelem predikce míry inflace (nákladový faktor inflace), řadí se rovněž mezi jedny z hlavních indikátorů konkurenceschopnosti ekonomiky. JNP ilustrují využití práce v národní ekonomice (ukazatel lze aplikovat i na nižší úrovni). Do tohoto ukazatele vstupují vztahy a využití “lidského kapitálu” v národním institucionálním režimu. Různé modifikace JNP se využívají k deflování. Studie využívá náhrad zaměstnancům k vyjádření podílu nákladů práce na nákladech.

Problematickým se jeví časové zpoždění publikace dat v mezinárodním přehledu. Konečné údaje o náhradách zaměstnancům a zejména jejich vazby na ostatní makroekonomické charakteristiky jsou k dispozici s 2letým zpožděním. I po tomto období však může docházet k dalšímu zpřesňování.

4.3 Interpretace výsledků nadnárodních statistických šetření

Interpretace výsledků nadnárodního sledování práce a jejího efektivního využití musí přihlížet k rozdílům národních interpretací metodik vyhlášených nadnárodními statistickými institucemi. Průběžný proces ladění statistických šetření na mezinárodní úrovni (OSN, OECD, Eurostat) však národní metodiky a věcnou náplň sledovaných charakteristik přibližují.

Výše charakterizovaná omezení datové základny (její neúplnost a v některých případech i pochyby o kvalitě a důvěryhodnosti dat) vyžadují, aby metodickým základem mezinárodního srovnání byla kombinace informací z uvedených zdrojů a v některých případech i jejich vzájemné prolnutí.

5. Náklady práce v ČR a ve státech EU

5.1 Metodika sledování nákladů práce

Eurostat a národní statistické služby členských zemí využívají ukazatel tzv. nákladů práce (labour costs - LC), který se pravidelně šetří, a obsahuje náklady (výdaje) vynakládané zaměstnavateli na zaměstnance. Podle definice jej tvoří mzdy a platy (pojímáné jako přímé náklady práce) a nemzdové náklady zahrnující sociální náklady a výdaje, sociální požitky, personální náklady, daně a dotace (pojímáné jako nepřímé, vedlejší náklady práce).

Definice úplných nákladů práce a jejich struktura, tak, jak je sleduje ČSÚ, je odvozená od metodiky Eurostatu. Dílčí difference popisuje kapitola Zdroje dat o nákladech práce a jejich využití pro mezinárodní srovnání.

Struktura úplných nákladů práce sledovaná ČSÚ

I. Přímé (mzdové) náklady práce	1. Mzdy a platy za vykonanou práci (za odpracovaný čas)	1.1 Tarifní mzdy a platy 1.2 Pravidelné (přímé) odměny a prémie (např. výdělek v úkolových a obdobných výkonových mzdách) 1.3 Příplatky za přesčasovou práci, za práci v noci a o volných dnech (nedělích, svátcích) a za práci ve směnných režimech 1.4 Jiné příplatky a mzdová zvýhodnění (za práci ve ztíženém a zdraví škodlivém prostředí, za zvláštní kvalifikační a profesní znalosti a schopnosti apod.) 1.5 Odměny podle výsledků hospodaření 1.6 Odměny hrazené ze zisku 1.7 Mimořádné výplaty (13. a 14. plat) 1.8 Naturální mzdy (vyjádřené v penězích) 1.9 Odměny za pracovní pohotovost 1.10 Ostatní mzdy
	2. Náhrady mzdy (plnění za placený neodpracovaný čas)	2.1 Náhrady mzdy za dovolenou 2.2 Náhrady při překážkách v práci na straně zaměstnavatele 2.3 Náhrady při překážkách v práci na straně zaměstnance 2.4 Náhrady mzdy za svátky

II. Nepřímé (vedlejší, nemzdové) náklady práce	3. Sociální požitky	3.1 Produkty firmy poskytované se slevou 3.2 Příspěvky na bydlení 3.3 Služební vozy k soukromým účelům 3.4 Příspěvky na stravování 3.5 Příspěvky ve formě spoření, prodej akcií 3.6 Výdaje ze sociálního fondu
	4. Sociální náklady a výdaje	4.1 Zákonné pojištění na sociální zabezpečení 4.2 Nadstandardní programy sociálního zabezpečení 4.3 Vyrovnání za nemoc placené zaměstnavatelem 4.4 Odstupné 4.5 Ostatní sociální dávky
	5. Personální náklady	5.1. Náklady na nábor zaměstnanců 5.2. Náklady na výchovu a zapracování učňů 5.3. Náklady na školení zaměstnanců 5.4. Náklady na pracovní oděv, uniformy, "ošatné" 5.5. Ostatní personální náklady
	6. Daně a dotace	6.1. Daně a sankce vázané na zaměstnávání lidí 6.2. Dotace na pracovní sílu

Zdroj: Kozelský, T., Prušvic, D., Vlach, J.: *Monitoring nákladů práce*, VÚPSV 2006, ISBN 80-87007-16-6, s. 6 -7

Úplné náklady práce se sledují v přepočtu na skutečně odpracovanou hodinu (včetně přesčasů) nebo na jednoho zaměstnance za měsíc. Pro účely výpočtu se používá průměrný evidenční počet zaměstnanců přepočtený na plně zaměstnané. Údaje se uvádějí v Kč.

ČSÚ zjišťuje úplné náklady práce za organizace s 1 a více zaměstnanci v odvětvích CZ-NACE A až S (tj. za všechny sektory hospodářství vč. I. národohospodářského sektoru, tj. za zemědělství, lesnictví a rybolov³⁶). Soubor ekonomických subjektů je širší než u statistických zjišťování o mzdách. Výše průměrné mzdy ze statistiky o úplných nákladech práce se neshoduje s průměrným výdělkem uváděným statistikou mezd ČSÚ.

Struktura nákladů práce sledovaná Eurostatem

D1	Kompenzace zaměstnanců
D11	Mzdy a platy (celkem)
D111	Mzdy a platy (bez učňů)
D1111	Přímá odměna za práci, prémie a příplatky (bez učňů); v ČR - Mzdy a platy za vykonanou práci
D11111	Pravidelné odměny za práci, prémie a příplatky placené v každém výplatním období (bez učňů)
D11112	Nepravidelné odměny, prémie a příplatky (bez učňů)

³⁶ Statistika práce Eurostatu nesleduje zemědělství, lesnictví a rybolov.

D1112	Platby zaměstnancům podle spořicích schémat
D1113	Plnění za neodpracované dny (bez učňů)
D1114	Mzdy a platy v naturáliích (bez učňů)
D11141	Firemní produkty
D11142	Bydlení (bez učňů)
D11143	Firemní vozy
D11144	Akciové opce a nabitý podíl
D112	Mzdy a platy učňů
D12	Sociální výdaje placené zaměstnavatelem (celkem)
D121	Sociální příspěvky placené zaměstnavatelem (bez učňů)
D1211	Zákonné sociální pojištění
D1212	Dohodnuté, smluvní a dobrovolné příspěvky na sociální zabezpečení
D122	Skutečné sociální příspěvky zaměstnavatele (bez učňů)
D1221	Zaručená odměna v případě nemoci
D1222	Zdravotní a důchodové připojištění hrazené zaměstnavatelem
D1223	Odstupné
D1224	Další sociální benefity placené zaměstnavatelem
D123	Sociální příspěvky zaměstnavatele pro učně
D2	Výdaje na odborné školení
D3	Další výdaje
D4	Daně
D5	Dotace

Zdroj: Eurostat: Labour costs annual data, Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS), dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/lcan_esms.htm, úprava VÚPSV

Eurostat zveřejňuje strukturu nákladů práce v členských státech (EU-27) ve čtyřletých intervalech v Labour cost survey (LCS). Poslední dostupná zpráva je za rok 2004 za organizace v odvětvích průmyslu a služeb (odvětví NACE C až O). Data sbírají národní statistické služby na základě stratifikovaného náhodného výběru z podniků nebo místních jednotek s nejméně 10 zaměstnanci. Struktura dat zohledňuje ekonomickou aktivitu a velikostní kategorii. Údaje jsou vyjádřené v EUR, národní měně a v paritě kupní síly (PPS)³⁷.

V mezidobí se údaje ročně interpolují podle trendů vývoje mezd na základě administrativních zdrojů. Výsledky šetření se zveřejňují za každý stát a souhrny zemí (EU-27, EU-25, Eurozóna), popř. v odvětvovém členění, v ročním, měsíčním a hodinovém vyjádření se shodnou obsahovou náplní.

V zájmu zachování mezinárodní srovnatelnosti autoři pracují s daty Eurostatu, pokud neuvádějí jiný zdroj. Interpretace údajů Eurostatu za ČR musí přihlížet k rozdílům statistiky o úplných nákladech práce publikovanými ČSÚ.

³⁷ Blíže Labour cost surveys, Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS), dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/lcs_esms.htm

Tabulka č. 9 **Kvantifikace rozdílů v ukazatelích na makroúrovni (rozdíly nejsou v jednotlivých rocích stejné, přehled uvádí odhad základních proporcí) v %:**

Ukazatel	Eurostat/ČSÚ v %	Poznámka
Náklady práce na zaměstnance v ČR v EUR	+ 1	Eurostat nezahrnuje zemědělství, rybolov a lesnictví, ČSÚ sleduje všechny organizace s 1 a více zaměstnanci
Podíl přímých nákladů (mezd) na celkových nákladech práce v %	+ 2	Eurostat do přímých nákladů zahrnuje sociální požitky
Podíl nepřímých nákladů na celkových nákladech práce v %	- 2	ČSÚ do nepřímých nákladů zahrnuje sociální požitky

Zdroj: *Propočet VÚPSV*

Poznámka: 3,6% váha priméru na celkové zaměstnanosti s 80 % ÚNP ve srovnání s celostátním průměrem má za následek minimální rozdíl, řádově 0,9 % , mezi úrovní nákladů práce vykázaných ČSÚ a Eurostatem

5.2 Vývoj nákladů práce v ČR v letech 2003 - 2008

5.2.1 Pohyb nákladů práce a jejich struktury po roce 2003

Rozhodující položkou nákladů práce jsou přímé náklady, tj. mzdy a platy, v ČR se na úplných nákladech práce podílejí více než 70 % . Na rozdíl od předchozích let, kdy mzdový vývoj vyrovnával disproporci vytvořenou propadem reálných výdělků z let 1990 - 1991 o 1/3 při poklesu produktivity práce o 1/10, byla určujícím faktorem mzdového vývoje po roce 2003 do roku 2008 produktivita práce. Sociální partneři udrželi předstih růstu produktivity před růstem mezd. Souhrnná produktivita práce vzrostla o 20 % a reálné mzdy o 15 %, dynamika přírůstku reálných úplných nákladů práce, jako komplexního ukazatele ceny práce, však dosáhla pouze 13 % .

Podle šetření úplných nákladů práce, které každoročně provádí ČSÚ³⁸, pohyb úplných

³⁸ Šetření úplných nákladů práce se týká všech odvětví české ekonomiky a zahrnuje podniky s 1 a více zaměstnanci. Vykazujícími jednotkami jsou ekonomické subjekty podnikatelské sféry zapsané do obchodního rejstříku a ekonomické subjekty nepodnikatelské sféry včetně části resortu Ministerstva obrany a Ministerstva vnitra. U jednotek s 1 až 249 zaměstnanci jsou šetření výběrová a u jednotek s 250 a více zaměstnanci jsou šetření plošná. Výsledky získané ze statistického souboru ČSÚ dopočítává na plný počet jednotek základního souboru z registru ekonomických subjektů ČSÚ v rámci odvětví a velikostní skupiny. Pro účely výpočtu používá průměrný evidenční počet zaměstnanců přepočtený na plně zaměstnané podle délky pracovního úvazku v závislosti na stanovené týdenní pracovní době u zaměstnavatele. Výše průměrné měsíční mzdy z tohoto zjišťování není totožná s průměrnou mzdou dříve uvedenou v publikacích ČSÚ, protože soubor ekonomických subjektů, zařazených do zjišťování ÚNP, se liší od ostatních statistických zjišťování o mzdách v rozsahu výběrového souboru a ve velikosti zpravodajských jednotek. Nejsou zde zahrnuty fyzické osoby nezapsané do obchodního rejstříku s 0 až 9 zaměstnanci, blíže ČSÚ: Úplné náklady práce za rok 2008, ČSÚ, Úvod, Praha 2009, kód w-3112-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3112-09>. Z tohoto pohledu údaje o úplných nákladech práce poskytují komplexnější pohled o ceně práce a její struktuře v jednotlivých letech než mzdová statistika a jsou vhodným podkladem pro strategii a taktiku sociálních partnerů při kolektivním vyjednávání..

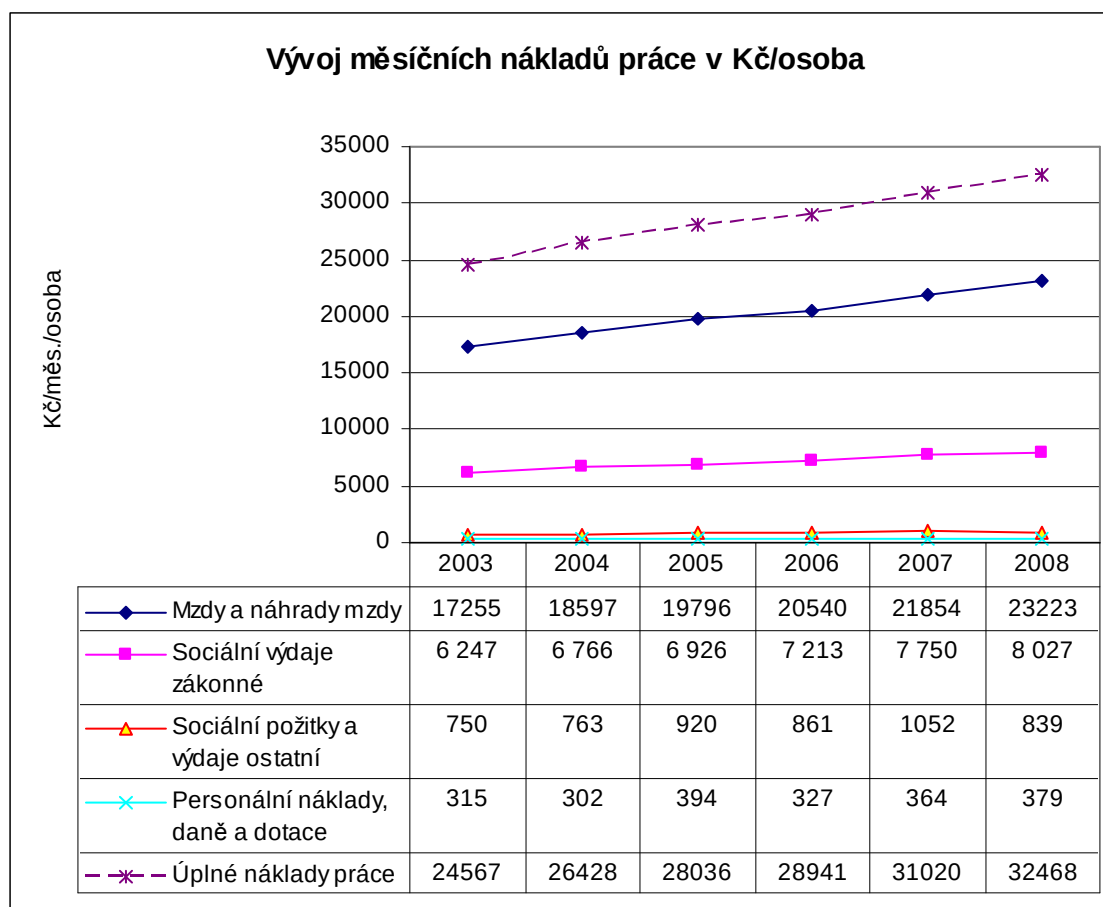
nákladů práce ve sledovaném období let 2003 - 2009 tak určoval vývoj mezd, jejich dynamiku však tlumil pomalejší vývoj nepřímých nákladů (sociálních výdajů a požitků, personálních nákladů, daní a dotací).

Tabulka č. 10 Struktura nákladů práce v letech 2001 až 2008 (v Kč/měsíc na zaměstnance)

Položka nákladů práce	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008/2003 v %
Mzdy za vykonanou práci	15 528	16 722	17 886	18 560	19 594	20 778	133,8
Náhrady mzdy	1 727	1 875	1 910	1 980	2 260	2 445	141,6
Přímé náklady	17 255	18 597	19 796	20 540	21 854	23 223	134,6
Sociální požitky	475	500	587	561	670	499	105,1
příspěvky na bydlení	55	59	77	78	84	74	134,5
služební vozy poskytované také k soukromým účelům	95	111	173	129	136	81	85,3
příspěvky na stravování	228	234	245	258	328	271	118,9
výdaje ze soc. fondu	93	87	85	86	91	67	72,4
ostatní	4	9	7	10	31	6	150,0
Sociální náklady a výdaje zákonné příspěvky na sociální zabezpečení	6 522 6 247	7 029 6 766	7 259 6 926	7 513 7 213	8 132 7 750	8 367 8 027	128,3 128,5
nadstandardní programy sociálního zabezpečení (včetně vyrovnání za nemoc placeného zaměstnavatelem)	121	136	166	170	208	170	140,5
odstupné	132	107	141	100	148	150	113,6
ostatní sociální dávky	22	20	26	30	26	20	90,9
Personální náklady	347	338	424	385	413	421	121,3
Daně a dotace	-32	-36	-30	-58	-49	-42	131,3
Nepřímé náklady	7 312	7 831	8 240	8 401	9 166	9 245	126,4
Náklady práce celkem	24 567	26 428	28 036	28 941	31 020	32 468	132,2

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, s. 14

Graf č. 1

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, výpočet VÚPSV

Poznámka: V roce 2008 zahrnuty údaje za fyzické osoby nezapsané do obchodního rejstříku, zaměstnávající 10 a více zaměstnanců.

Uvedený graf absolutních hodnot zachycuje vývoj základních proporcí ÚNP, které se díky konjunktuře s relativně stabilními přírůstky ekonomického výkonu a rigiditě mezd³⁹ vyvíjely zdánlivě lineárně, obdobně jako výdělky, na které jsou zavěšeny zákonné sociální výdaje. Rozdíly mezi jednotlivými roky vystupují při vyjádření pomocí relativních ukazatelů dynamiky. Výrazné meziroční disproporce se projevují v nepovinných sociálních výdajích a ostatních nákladech. Jejich váha je však minimální (zhruba 4 % z ÚNP) a celkový trend nákladů práce neovlivňují.

Pohyb nákladů práce ovlivňovaly, vedle k výplatě zúčtovaných mezd, sociální výdaje, které se na úplných nákladech práce podílely zhruba 25 %. Přes stabilitu sazeb určených právními normami se skutečné platby sociálního pojištění vyvíjely nerovnoměrně v závislosti na termínech plnění a splácení závazků plátců, např. vysoká plnění v letech 2003 a 2004. Zákonné sociální výdaje ve skutečnosti oscilují kolem zúčtovaných mezd. Celkově lze konstatovat, v důsledku vyšších plateb v letech 2003 a 2004, decelerační vliv zákonného pojištění na dynamiku úplných nákladů práce, zákonné sociální výdaje v roce 2008 ve srovnání s rokem 2003 vzrostly o pouhých 28 % při růstu úrovně mezd o 35 %. V příštích

³⁹ Pojem rigidita mezd odráží minimálně roční zpoždění reakce mzdového vývoje na změnu ekonomických podmínek, resp. na očekávaný a skutečný ekonomický výkon.

obdobích je pravděpodobná po přechodnou dobu jejich vyšší dynamika, která bude respektovat stanovené sazby a umožní alespoň část závazků z minulých let, resp. z roku 2008.

Tabulka č. 11 **Dynamika položek úplných nákladů práce v %**

Položka	Meziroční přírůstky v %					Přírůstek 2008/2003 v %
	2004	2005	2006	2007	2008	
Přímé náklady (mzdy, platy a náhrady)	7,8	6,5	3,8	6,4	6,3	34,6
Nepřímé náklady celkem:	7,1	5,2	2,0	9,1	-2,9	21,8
sociální požitky	5,3	17,4	-4,4	19,4	-25,5	5,1
sociální výdaje	7,8	3,3	3,5	8,2	-1,3	23,1
v tom: sociální výdaje zákonné	8,3	2,4	4,2	7,4	3,6	28,6
sociální výdaje ostatní	-4,4	26,6	-9,9	27,3	-11,0	23,6
personální náklady	-2,6	25,4	-9,2	7,3	1,9	21,3
daně a dotace	12,5	-16,7	93,3	-15,5	-14,3	31,3
Úplné náklady práce celkem	7,6	6,1	3,2	7,2	4,7	32,2

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, propočet VÚPSV.

Poznámka: V roce 2008 zahrnuty údaje za fyzické osoby nezapsané do obchodního rejstříku, zaměstnávající 10 a více zaměstnanců.

Ostatní plnění zaměstnancům, která byla nepovinná, tj. ostatní sociální výdaje a sociální požitky, které statistika Eurostatu zahrnuje do přímých nákladů, tvořily z úplných nákladů práce 2,6 % v roce 2008, jejich podíl se ve srovnání s rokem 2003 snížil o 0,5 procentního bodu. Pro výši nákladů práce proto nemají podstatný význam a přes značné výkyvy ve vývoji se v jejich pohybu neprojevovaly. Zaměstnavatelé s jejich pomocí vyrovnávají okamžité změny mezi poptávkou a nabídkou na trhu práce, na které mzdy díky své rigiditě reagují s ročním zpožděním.

Nízká váha náleží i personálním nákladům a daním a dotacím, které představovaly zhruba 1,2 % z úplných nákladů práce. Podíl personálních nákladů vykazoval tendenci k poklesu.

Tabulka č. 12 **Struktura úplných nákladů práce v letech 2003 - 2008**

Náklad	Podíl v %						Přírůstek 2008 - 2003 v p.b.
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Přímé náklady (mzdy a náhrady)	70,24	70,37	70,61	70,97	70,45	71,53	1,29
Nepřímé náklady celkem:	29,76	29,63	29,39	29,03	29,55	28,47	-1,29
sociální požitky	1,93	1,89	2,09	1,94	2,16	1,54	-0,39
sociální výdaje	26,55	26,60	25,89	25,96	26,22	25,77	-0,78
v tom: zákonné sociální výdaje	25,43	25,60	24,70	24,92	24,98	24,72	-0,71
ostatní sociální výdaje	1,12	1,00	1,19	1,04	1,23	1,05	-0,07
personální náklady	1,41	1,28	1,51	1,33	1,33	1,30	-0,11
daně a dotace	-0,13	-0,14	-0,11	-0,20	-0,16	-0,13	0,00
Úplné náklady práce celkem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	0,00

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, propočet VÚPSV

Poznámka: V roce 2008 zahrnuty údaje za fyzické osoby nezapsané do obchodního rejstříku, zaměstnávající 10 a více zaměstnanců.

Období po roce 2004 změnilo strukturu nákladů práce. Zastavil se trend rychlejšího růstu nepřímých nákladů práce, a tím i poklesu podílu přímých na úplných nákladech práce, který byl charakteristický pro předešlá léta.

Tabulka č. 13 **Základní charakteristiky vývoje úplných nákladů práce a jejich struktury v letech 2000 - 2003**

Náklad	Úroveň			Struktura		
	Kč		Přírůstek v % 2003/2000	Podíl v %		Přírůstek v p.b. 2003-2000
	2000	2003		2000	2003	
Přímé náklady (mzdy a náhrady)	13991	17255	23,3	70,79	70,24	-0,55
Nepřímé náklady celkem:	5773	7312	26,7	29,21	29,76	0,55
sociální požitky	339	475	40,1	1,72	1,93	0,22
sociální výdaje	5208	6522	25,2	26,35	26,55	0,20
personální náklady	245	347	41,6	1,24	1,41	0,17
daně a dotace	-19	-32	68,4	-0,10	-0,13	-0,03
Úplné náklady práce celkem	19764	24567	24,3	100,00	100,00	0,00

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, propočet VÚPSV

Při stabilním zatížení objemu vyplacených mzdových prostředku pojistným na straně zaměstnavatele docházelo k poklesu nepovinných nemzdových plnění zaměstnancům. Trend jejich snižování je v rozporu s přátelskými daňovými podmínkami ve srovnání se mzdou. Pro nízkou váhu sociálních požitků a ostatních sociálních výdajů na nákladech zaměstnavatelů a příjmech většiny zaměstnanců a pro nedostatečnou nabídku zejména pojišťovenských produktů a fiskálních úlev klesá zájem sociálních partnerů o tento motivační nástroj. Pokles významu nepřímých nákladů práce je však zčásti fiktivní. Systémy benefitů se často dostávají mimo sledování statistiky práce.

Výraznější změny struktury úplných nákladů práce vystoupily v roce 2008, kdy se

začaly projevovat první příznaky hospodářské krize. Zaměstnavatelé přistoupili k redukci nepovinných nemzdových plnění, tj. k ekonomii sociálních požitků (snížení v roce 2008 ve srovnání s rokem 2007 o 1/4, nadstandardních programů sociálního zabezpečení o 1/5 a ostatních sociálních dávek o zhruba 1/4). S ohledem na nízkou váhu uvedených nepovinných plnění snížili dynamiku úplných nákladů práce o zhruba 1 p.b.

Podle předběžných údajů o realizaci reformy nemocenského pojištění v roce 2009, která měla přesunout 1 % hrubých výdělků ze zákonných do ostatních sociálních výdajů (0,7 % nákladů práce), zaměstnavatelům v podnikatelské sféře ve skutečnosti ušetřila 0,5 % nákladů práce (skutečně vyplacené náhrady mzdy za dobu pracovní neschopnosti v roce 2009 představovaly v průměru 0,3 % vyplacených hrubých mezd). Úspora byla rozložená rovnoměrně. Rozdíly mezi odvětvími se pohybují v intervalu $\pm 0,1$ % průměrné mzdy. Relativně nejnížší výplaty náhrady mzdy za dobu nemoci se alokovaly ve velkých organizacích s 1 000 a více zaměstnanci (64 Kč měsíčně na zaměstnance proti 69 Kč průměru podnikatelské sféry).

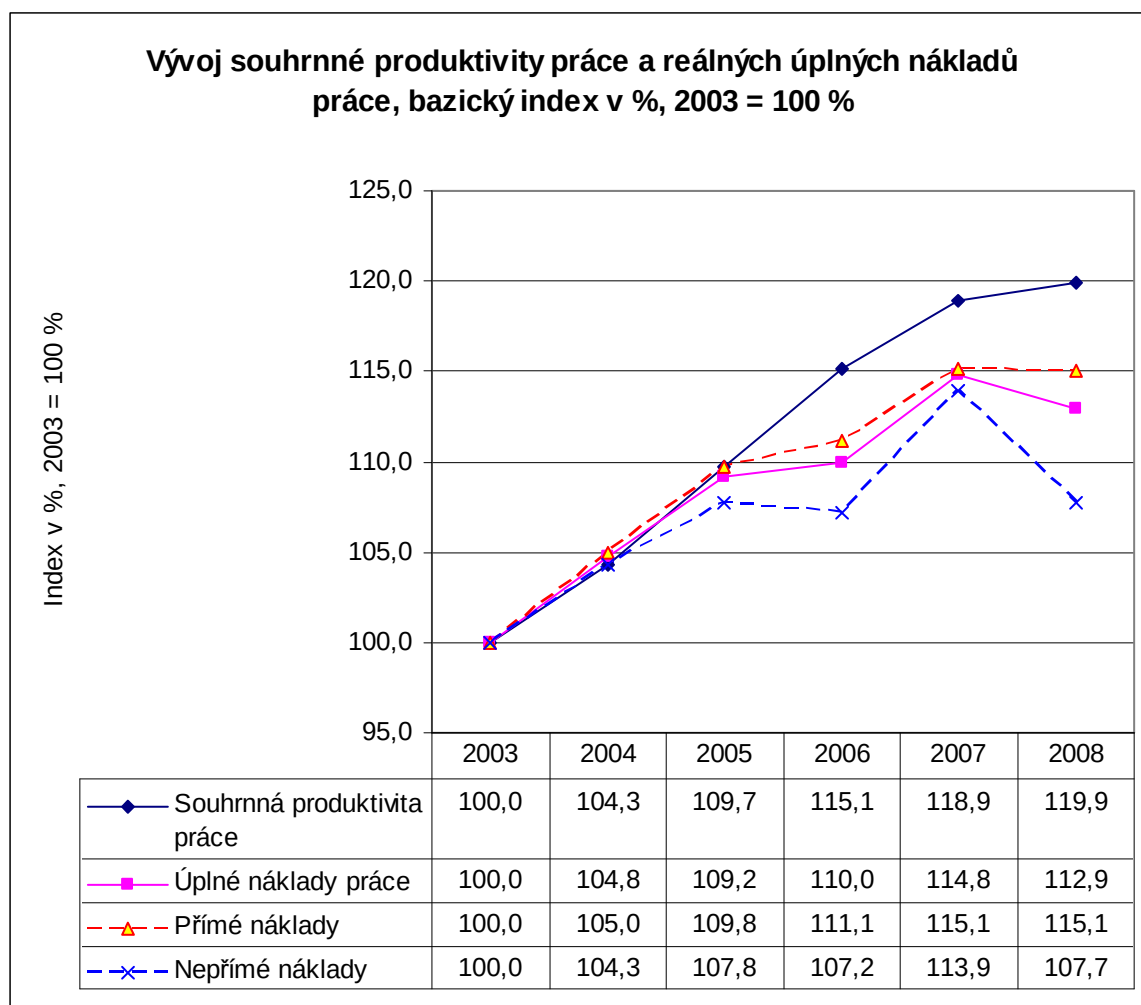
Tabulka č. 14 Relace průměrné měsíční náhrady mzdy při pracovní neschopnosti ke hrubé průměrné mzdě v podnikatelské sféře v roce 2009 v %

Odvětví	Relace k průměrné hrubé mzdě v %
A Zemědělství, lesnictví a rybářství	0,4
B Těžba a dobývání	0,3
C Zpracovatelský průmysl	0,4
D Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla	0,2
E Zásobování vodou, činnosti související s odpady	0,3
F Stavebnictví	0,4
G Obchod, opravy motorových vozidel	0,4
H Doprava a skladování	0,3
I Ubytování, stravování a pohostinství	0,4
J Informační a komunikační činnosti	0,2
K Peněžnictví a pojišťovnictví	0,2
L Činnosti v oblasti nemovitostí	0,3
M Profesní, vědecké a technické činnosti	0,2
N Administrativní a podpůrné činnosti	0,4
O Veřejná správa a obrana, sociální zabezpečení	0,3
P Vzdělávání	0,2
Q Zdravotní a sociální péče	0,3
R Kulturní, zábavní a rekreační činnosti	0,2
S Ostatní činnosti	0,3
ČR podnikatelská sféra	0,3

Zdroj: Trexima, s.r.o.: speciální šetření z ISPV za 1 - 4. čtvrtletí 2009, propočet VÚPSV

V období let 2003 - 2008 sociální partneři udrželi proporcionální vývoj souhrnné produktivity práce a reálných úplných nákladů práce (po očištění o inflaci). Jestliže se souhrnná produktivita práce zvýšila o 20 % v roce 2008 ve srovnání s rokem 2003, potom reálné náklady práce dosáhly 13% přírůstku, tj. měly nižší dynamiku než reálné mzdy.

Graf č. 2

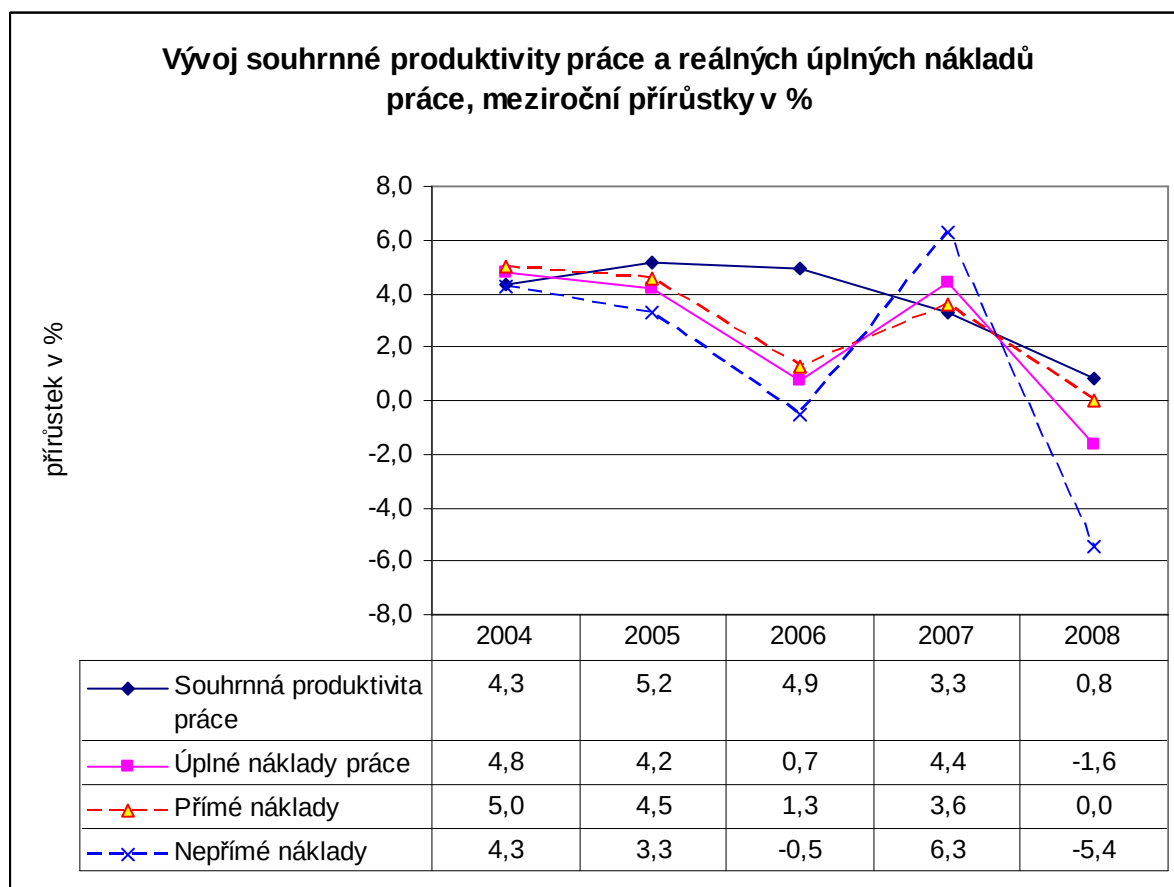

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, ČSÚ: Česká republika: hlavní makroekonomické ukazatele, dostupné na <http://www.czso.cz/>, přístup únor 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: V roce 2008 zahrnuty údaje za fyzické osoby nezapsané do obchodního rejstříku, zaměstnávající 10 a více zaměstnanců.

Problematickým se jeví rok 2007, kdy v důsledku prorůstových očekávání stoupla cena práce ve mzdovém ocenění a i v ostatních sociálních výdajích a požitcích. Růst zaměstnanosti v roce 2008 (nad možností růstu produktivity práce) rozmělnil reálná plnění zaměstnancům v oblasti nepřímých nákladů (zhruba 20 Kč měsíčně na osobu) a krizové signály ve druhé polovině roku 2008 vedly k redukci nepřímých nákladů. Problematiku lze nejlépe dokumentovat na meziročních přírůstcích sledovaných charakteristik.

Graf č. 3

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, ČSÚ: Česká republika: hlavní makroekonomické ukazatele, dostupné na <http://www.czso.cz/>, přístup únor 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: V roce 2008 zahrnuty údaje za fyzické osoby nezapsané do obchodního rejstříku, zaměstnávající 10 a více zaměstnanců.

Pohyb ÚNP v krizovém roce 2009 ovlivňoval růst průměrného výdělku o 4 %⁴⁰, který odrážel strukturální změny v zaměstnanosti. Zaměstnavatelé v průmyslu, kterých se v roce 2009 krizové problémy nejvíce týkaly, propouštěli v první vlně nízkokvalifikované a levné pracovníky, čímž zvyšovali průměrný výdělek. Strukturu nákladů práce ovlivnila zmíněná realizace reformy nemocenského pojištění, která snížila zdanění mezd o 1 % a ve svých důsledcích se podílela na poklesu úplných nákladů práce o 0,5 %. Na druhé straně nepřímé náklady práce zvyšoval vyšší objem odstupného. Ostatní nepovinná plnění v rámci sociálních požitků, výdajů a nákladů se ve srovnání s rokem 2008 patrně nezvýšila. Pohyb ÚNP ovlivnil o 1 hodinu vyšší počet odpracovaných hodin na zaměstnance v roce 2009 ve srovnání s předešlým rokem. Z pohledu zahraničních trhů výrazně snížil náklady práce v ČR pokles kurzu Kč vůči EUR. V době zpracování analýzy nebyly k dispozici podrobné údaje o nákladech práce ze šetření ČSÚ⁴¹, proto se autoři opřeli o kvantifikaci uvedených vlivů.

⁴⁰ Průměrný výdělek na přepočtené osoby, blíže ČSÚ: Česká republika: hlavní makroekonomické ukazatele, dostupné na [http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr: makroekonomicke_udaje/\\$File/HLMAKRO.xls](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr: makroekonomicke_udaje/$File/HLMAKRO.xls), duben 2010

⁴¹ Výsledky šetření úplných nákladů práce za rok 2009 bude ČSÚ publikovat v prosinci 2010.

Tabulka č. 15 **Odhad dynamiky úplných nákladů práce v ČR v roce 2009 v %**

ÚNP	Měna	2008 skutečnost	2009 oč. skut.
Hodinové	Kč	3,4	3,5
	EUR	15,1	-2,5
Měsíční	Kč	4,7	4
	EUR	16,5	-2

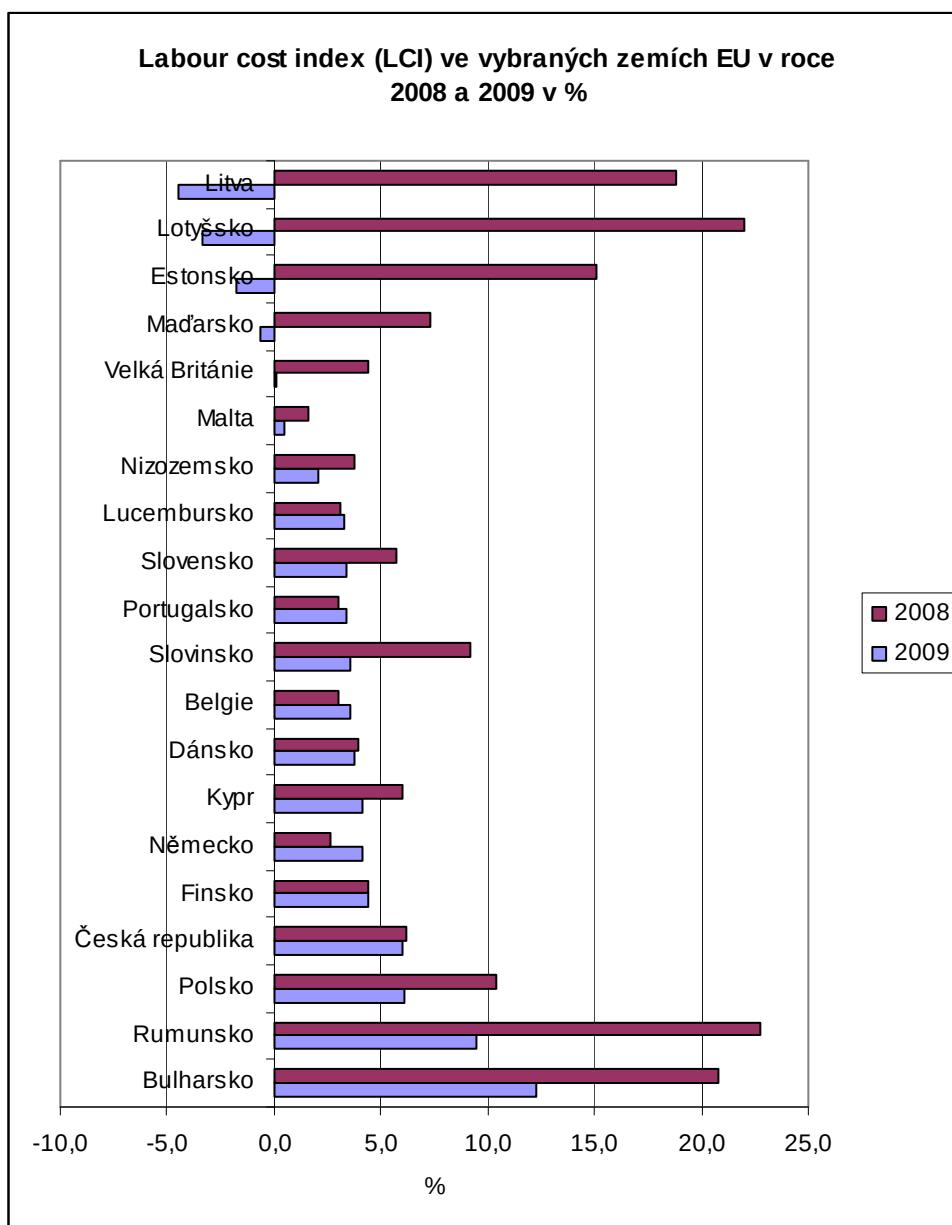
Zdroj: ČSÚ: Úplné náklady práce za rok 2008, ČSÚ, Praha 2009, kód w-3112-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3112-09>, Eurostat: Economy and finance - Exchange rates, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/exchange_rates/introduction, duben 2010, odhad VÚPSV

Poznámka: odhad zaokrouhlen na 0,5 %

Efekty reformy systému sociálního zabezpečení v případě pracovní neschopnosti a redukci sociálních požitků a řady ostatních sociálních výdajů v roce 2009 eliminovaly náklady se snižováním počtu zaměstnanců. Důsledkem je zachování podílu nepřímých nákladů na úplných nákladech práce ve výši zhruba 28 %, tj. na úrovni roku 2008.

Podle propočtů indexu nákladů práce (labour cost index - LCI), který za rok 2009 provedl Eurostat za průmysl a služby, mzdová rigidita a optimalizace struktury zaměstnanců vedly ve většině zemí EU k udržení dynamiky nákladů práce i při poklesu ekonomického výkonu. Při interpretaci LCI je třeba si uvědomit, že ukazatel signalizuje inflační tlaky, reaguje pouze na pohyb výdělků a kurzu národní měny, neodráží komplexně strukturální změny.

Graf č. 4

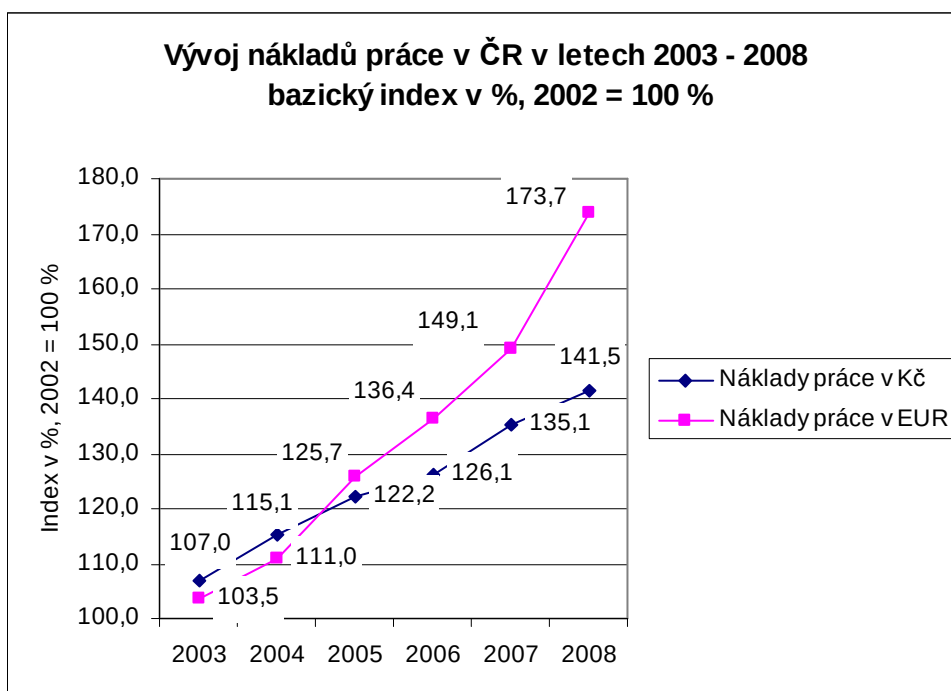
Zdroj: Eurostat: Labour cost index Annual data, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/labour_costs/database, duben 2009

Poznámka: Graf uvádí pouze země, za které byly dostupné údaje.

Výzkum nákladů práce za léta 2000 - 2003 ukázal, že české měsíční náklady práce po přepočtu na EUR patřily mezi nejnižší v EU, v roce 2003 dosahovaly zhruba 1/4 vyspělých zemí EU⁴². V rámci postkomunistických, kandidátských, zemí však byly nejvyšší. Konvergence cenových hladin v rámci EU se přirozeně projevila i v trendech nákladů práce. V ČR po splasknutí mzdového polštáře uvedenému procesu otevřela prostor rychle rostoucí produktivita práce a apreciace Kč, která vyrovnávala disproporce měnového polštáře. Z pohledu trhů EU se náklady práce výrazně zvyšovaly.

⁴² Blíže Kozelský, T., Prušvic, D., Vlach, J.: Monitoring nákladů práce, VÚPSV 2006, ISBN 80-87007-16-6, s. 23

Graf č. 5

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, ČSÚ: Česká republika: hlavní makroekonomické ukazatele, dostupné na <http://www.czso.cz/>, přístup únor 2010, Eurostat: Economy and finance, Bilateral Exchange Rates, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/exchange_rates/data/database, propočet VÚPSV

Poznámka: V roce 2008 zahrnuty údaje za fyzické osoby nezapsané do obchodního rejstříku, zaměstnávající 10 a více zaměstnanců.

Tabulka č. 16 **Relace měsíčních nákladů práce v EU v %, SRN = 100 %**

	2003	2004	2005	2006	2007
EU (27)	:	68,63	71,65	64,16	:
EU (25)	:	74,36	77,35	70,40	:
EU (15)	:	:	91,99	:	:
Bulharsko	5,57	5,83	6,23	6,52	7,46
Rumunsko	6,61	7,29	9,69	11,37	14,25
Lotyšsko	10,03	10,74	11,90	14,46	18,67
Litva	12,65	13,20	14,47	16,67	19,72
Slovensko	14,02	15,55	16,45	18,63	21,86
Polsko	18,60	18,34	21,45	23,00	25,52
Estonsko	16,14	17,17	18,89	21,66	25,81
Maďarsko	22,06	23,34	27,03	26,05	28,66
Česká republika	21,15	22,33	25,18	26,99	29,23
Malta	33,95	33,90	34,56	35,45	36,10
Portugalsko	:	42,76	44,30	45,42	46,42
Slovinsko	43,43	43,15	45,09	46,41	48,56
Španělsko	54,38	55,19	56,40	57,52	59,27
Kypr	52,82	54,90	58,11	59,62	61,47
Finsko	89,08	89,55	93,71	94,21	95,69
Německo	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Rakousko	97,59	97,60	99,39	100,55	101,87
Belgie	:	97,58	98,35	99,87	102,92
Velká Británie	95,50	99,40	106,85	109,74	109,98
Švédsko	:	108,59	109,70	111,08	112,57
Dánsko	:	:	107,74	110,53	113,70
Lucembursko	:	116,96	119,88	121,97	125,02

Zdroj: Eurostat: Monthly labour costs - Nace Rev. 1.1, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/labour_costs/database, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: Eurostat nezveřejnil údaje za EU celkem, Irsko, Řecko, Francii, Itálii, Nizozemí. U těchto zemí lze předpokládat vyšší náklady práce. Za srovnávanou základnu byla zvolena SRN, která se v roce 2005 blížila průměru EU-15.

Míra odstupu nákladů práce mezi vyspělými státy EU a ČR je dosud natolik výrazná, že konkurenční výhody z jejich nízké úrovně se budou realizovat ještě po delší časové období. Proces přibližování cenové a výdělkové hladiny ke standardním proporcím vnitřního jednotného evropského trhu a apreciacie kurzu Kč vůči EUR, který se projevuje v rychlejším růstu nákladů práce, bude dlouhodobý a podnikatelské subjekty mají dostatek prostoru pro eliminaci nepříznivých dopadů růstem produktivity práce.

Výrazně nižší nákladová úroveň vůči nejvyspělejšími státy EU umožňuje českým exportérům využívat cenovou konkurenci nebo dosahovat vyšší míry zisku. Nízké pracovní náklady stále motivují příliv zahraničního kapitálu. Koncepce nízké ceny práce v ČR, tj. udržování nízkých nákladů práce, však nestimuluje substituci práce kapitálem a může vést k postupné dekvalifikaci pracovních sil. Dalším momentem je nízký podíl spotřeby domácností na HDP, zhruba 50 %, a vysoká závislost ekonomiky na tvorbě kapitálu a exportu. Nízké náklady práce zpomalují sociální rozvoj s riziky budoucích konfliktů a společenské nestability.

5.2.2 Zdanění práce

ČR historicky patří ke státům s vyšším stupněm sociální solidarity, tj. s vyšším podílem sociálních výdajů a v jejich rámci povinných příspěvků zaměstnavatelů a zaměstnanců do centralizovaných sociálních fondů, konkrétně na důchodové zabezpečení a v jeho rámci nemocenské pojištění, politiku zaměstnanosti⁴³ a zdravotní zabezpečení. Na rozdíl od ostatních evropských zemí právní soustava v ČR, která se opírá o legislativu ČSFR, mzdu definuje jako odměnu za práci, výše hrubé mzdy neobsahuje plnění související se sociální situací zaměstnance a jeho rodiny, které hradí státní rozpočet. Vysoké “zdanění” práce v ČR odráží vysoké standardy sociálního a zdravotního zabezpečení při nízké výdělkové hladině. Vedle sociálního a zdravotního pojištění nejsou na straně zaměstnavatele mzdy zdaňovány. Daň z příjmu, kterou platí zaměstnanec z podstatné části ze svého příjmu ze závislé činnosti⁴⁴, a je tak součástí hrubé mzdy, dosahuje v porovnání s ostatními zeměmi nízké úrovně, na nákladech práce se podílela v intervalu od 6 % v roce 2007 do 8,5 % v roce 2005, v roce 2008 podíl dosáhl 8 %. Ve většině zemí dosahuje podíl daně z příjmu 10 a více % z nákladů práce.

⁴³ Důchodové pojištění, nemocenské pojištění a politika zaměstnanosti jsou v ČR součástí státního rozpočtu.

⁴⁴ Daň z příjmu se platí vedle příjmů ze závislé činnosti z důchodu z vlastnictví a z případné samostatné výdělečné činnosti (ze smíšeného důchodu).

Tabulka č. 17 **Daňová mezera v zemích EU, které jsou členy OECD, v letech 2003 a 2008 v %**

	2003			2008			2008 - 2003 v p.b.		
Země	Sociální ochrana	Daň z příjmu	Daňová mezera	Sociální ochrana	Daň z příjmu	Daňová mezera	Sociální pojištění	Daň z příjmu	Daňová mezera
Belgie	34	20	54	34	22	56	0	2	2
Maďarsko	36	10	46	38	16	54	2	6	8
Německo	34	17	51	33	19	52	-1	2	1
Francie	39	9	48	39	10	49	0	1	1
Rakousko	37	8	45	37	12	49	0	4	4
Itálie	32	14	46	32	15	47	0	1	1
Nizozemí	36	7	43	31	14	45	-5	7	2
Švédsko	30	18	48	30	15	45	0	-3	-3
Finsko	24	20	44	24	19	43	0	-1	-1
ČR	34	7	41	34	8	42	0	1	1
Řecko	34	0	34	34	8	42	0	8	8
Dánsko	12	32	44	11	30	41	-1	-2	-3
Polsko	38	5	43	34	6	40	-4	1	-3
Slovensko	37	5	42	31	8	39	-6	3	-3
Španělsko	28	9	37	28	10	38	0	1	1
Portugalsko	28	5	33	28	10	38	0	5	5
Lucembursko	24	8	32	23	13	36	-1	5	4
Velká Británie	17	14	31	18	15	33	1	1	2
Irsko	15	10	25	14	9	23	-1	-1	-2

Zdroj: OECD: *Taxing Wages* 2002 - 2003, OECD 2004, ISBN 92-64-01523-X, s. 5, OECD *Taxing Wages* 2007 - 2008, OECD 2009, ISBN 978-92-64-04933-8, s.15, ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, MPSV: Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v České republice v letech 1993 - 2008, MPSV 2009, dostupné na <http://www.mpsv.cz/cs/1797>, propočet VÚPSV

Poznámka: Údaje za svobodného a bezdětného zaměstnance.
Údaje za ČR aktualizovány na základě českých zdrojů

Země anglosaského modelu obecně vykazují nízkou daňovou mezeru⁴⁵. V kontinentálních zemích se solidárním systémem sociálního a zdravotního zabezpečení se daňová mezera pohybuje od 1/3 (Lucembursko a Portugalsko) do více než 1/2 (Belgie, Maďarsko, Německo) nákladů práce. Jestliže v 90. letech se daňové zatížení mezd snižovalo, zejména na straně příspěvků na sociální zabezpečení, potom ve sledovaném období let 2003 - 2008 se ve většině sledovaných zemí projevovala tendence jeho rozšiřování cestou zvyšování daní z příjmů zaměstnanců. Příspěvky na sociální ochranu se mimo Velké Británie a Maďarska nezvyšovaly, případný pokles provázal přirozený růst podílu daně z příjmu. U zemí s historicky nízkým příjmem ze závislé činnosti (ČR, Slovensko, Polsko, Řecko) vysoké náklady na sociální ochranu kompenzuje nižší zdanění výdělku. České sociální pojištění se řadí svým podílem na nákladech práce k nejvyšším v rámci EU, daňová mezera však, díky

⁴⁵ Daňová mezera je rozdíl mezi náklady práce pro zaměstnavatele (hrubým výdělkem zvýšeným o pojištění placené zaměstnavatelem) a čistým výdělkem zaměstnance, tj. součet daně z příjmu, příspěvků na sociální zabezpečení placených zaměstnavatelem a zaměstnancem (případně dalších daní) v % celkových nákladů práce. Blíže Kadeřábková, A.: Základy makroekonomické analýzy, LINDE, Praha 2003, ISBN 80-86131-36-X, s. 164 - 165

nízké dani z příjmu, patří do okruhu zemí s nízkým zdaněním práce.

6. Jednotkové náklady práce a podíl nákladů práce na nákladech

Jednotkové náklady práce (v zahraničním odborném tisku Unit Labour Costs) se obecně definují jako podíl nákladů práce na jednotku produkce⁴⁶. Jednotlivé nadnárodní a národní instituce definují jednotkové, resp. jednicové, náklady práce (dále jen „JNP“) s ohledem na historickou dostupnost potřebných údajů a účel sledování. Ve většině případů využívají ukazatele konjunkturálního (přírůstkového) typu jako strukturálního indexu, který postihuje inflační tlaky v národní ekonomice.

Kupříkladu Eurostat a Evropská centrální banka (ECB), ve svých měsíčních bulletinech, prezentuje ukazatel nazvaný jednotkové náklady práce (ULC - Unit Labour Costs) právě v přírůstkové formě⁴⁷. Obdobně v ČR postupuje ČSÚ nebo Ministerstvo financí. Podle analytiků je uvedený postup časově méně náročný a pro vyjádření nákladových, resp. případných inflačních tlaků, a změny konkurenceschopnosti je postačující⁴⁸.

Aplikace definic JNP v praxi se mezi jednotlivými institucemi liší, zejména co se týče náplně celkových náhrad zaměstnancům (hodinové, měsíční, roční náhrady) nebo zahrnutím produktivity práce pouze za zaměstnance práce namísto za pracovníky⁴⁹, či vyjádřením HDP ve stálých nebo běžných cenách, pro mezinárodní srovnání je vhodné použít HDP v paritě kupní síly (PPP)⁵⁰. Lze se setkat i s vyjádřením produktivity práce jako podílu hrubé přidané hodnoty na počtu pracovníků, tento přístup se však používá zejména v případech, kdy nelze určit produkci v tržních cenách, ale jen v cenách výrobních faktorů (např. v případě odvětví).

6.1 Jednotkové náklady práce ve výkaznictví významných domácích institucí

Český statistický úřad

Český statistický úřad sleduje jako konjunkturální ukazatel jednotkové pracovní náklady, které představují “poměr indexu náhrad zaměstnancům a smíšeného důchodu domácností na 1 pracovníka a indexu souhrnné produktivity práce”⁵¹.

⁴⁶ Blíže Hinze, J., Brück, C., Danckwerts, R. F., Wohlers, E.: Aussagefähigkeit internationaler Arbeitskostenvergleiche. Methodische Grundlagen, empirische Ergebnisse und wirtschaftspolitische Schlußfolgerungen, HWWA Studies No. 42, Hamburg Institute of International Economics (HWWA), Hamburg, 1998

⁴⁷ Eurostat: Unit labour cost growth. Dostupné na http://europa.eu.int/comm/eurostat/newcronos/reference/display.do?screen=detailref&language=en&product=EU_MAIN_TREE&root=EU_MAIN_TREE/economy/main/strind/ecobac/eb050, ECB: Monthly Bulletin. ECB 2004, č. 9. dostupné na: <http://www.ecb.int/pub/pdf/mobu/mb200409en.pdf>.

⁴⁸ blíže Havlik P.: Unit Labour Costs in the New EU Member States. Vienna, WIIW 2005, January, Statistical Reports, No. 1

⁴⁹ Např. IDW (Institut der deutschen Wirtschaft, Köln): Produktivität und Lohnstückkosten im internationalen Vergleich, Berlin, IW-trends 3/2004

⁵⁰ Např. Bart van Ark, Erik Monnikhof: Productivity and unit labour cost comparisons: a data base, International Labour Office, Ženeva 2000, ISBN 92-2-112176-3, s 3 – 5, nebo ILO/KILM: Key Indicators of the Labour Market, KILM indicators 1-20, dostupné na <http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/kilm/index.htm>, květen 2009

⁵¹ ČSÚ: Statistická ročenka 2008, ČSÚ 2008. Kód 10n1-08, tabulka 1-1, Vybrané ukazatele národního hospodářství.

Takto sestrojený ukazatel by mohl mít vyšší vypovídací schopnost pouze za podmínky, že by kategorie smíšený důchod obsahovala rovněž příspěvky na sociální a zdravotní pojištění placené osobou samostatně výdělečně činnou. Sporným se jeví i zahrnutí celého smíšeného důchodu do propočtu. Výzkum VÚPSV potvrdil konstrukci právních předpisů pro sociální a zdravotní pojištění, pro osobní spotřebu („podnikatelská mzda“) osoby samostatně výdělečně činné v dlouhodobém časovém horizontu využívají zhruba 1/2 rozdílu tržeb a nákladů, zbytek alokují do udržení a rozvoje podnikání⁵².

Ministerstvo financí

V makroekonomických predikcích pracuje Ministerstvo financí s jednotkovými náklady práce, kterými rozumí „Podíl indexů nominálních náhrad na 1 zaměstnance a reálné produktivity práce“⁵³. Současně sleduje Podíl náhrad zaměstnancům na HDP.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí

Od roku 2004 Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. (dále jen „VÚPSV“) pracuje s jednotkovými náklady, které definuje jako podíl průměrné ceny práce vyjádřené náhradami zaměstnancům na zaměstnance a HDP na jednoho pracovníka v běžných cenách v místě realizace vyrobeného zboží a služeb. Zvolený postup předpokládá, že cena práce a produktivita je stejná pro zaměstnance a pro sebezaměstnaného⁵⁴. Propočty provádí na bázi úrovnového ukazatele v národní cenové hladině a v cenové hladině EU-25. Podklady přebírá ze systému národních účtů. Zvolená metodika umožňuje mezinárodní srovnání na základě srovnatelných dat Eurostatu a OECD.

6.2 Jednotkové náklady práce a podíl práce na nákladech v metodice VÚPSV, v.v.i.

Metodiku a algoritmus sledování JNP definovala studie Náklady práce, kterou VÚPSV v roce 2004 zpracoval na objednávku Úřadu vlády pro Radu hospodářské a sociální dohody⁵⁵. Přesnější specifikaci a formalizaci obsahuje monografie VÚPSV pod názvem

⁵² „Podnikatelskou mzdou“ se rozumí část smíšeného důchodu, kterou OSVČ užije na osobní spotřebu. Právní předpisy o sociálním pojištění předpokládají, že sebezaměstnaný 50 % smíšeného důchodu alokuje na další rozvoj podnikání a 50 % na osobní spotřebu. Analýza příjmů a výdajů domácností sebezaměstnaných tuto proporcii v dlouhodobém časovém horizontu potvrdila a současně ukázala, že průměrná „podnikatelská mzda“ odpovídá výdělku zaměstnance, resp. její vyšší hodnotu v nákladech práce eliminuje nízký rozsah dobrovolně placeného nemocenského pojištění na straně sebezaměstnaných. Blíže Baštýř, I.: Příjmy osob samostatně výdělečně činných In: Průša, L. a kol.: Sociálně ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných ve společnosti. VÚPSV, Praha 2006, ISBN 80-87007-33-6, s. 110 - 138, dostupné na http://www.vupsv.cz/index.php?p=publikace_proj&projekt=124&search=no&site=default

⁵³ Zdroj: MF ČR: Makroekonomická predikce České republiky. Leden 2010, s. 35. Dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/makro-pre.html>

⁵⁴ Ve skutečnosti se produktivita práce zaměstnanců a sebezaměstnaných liší. Produktivita práce podniků sebezaměstnaných dosahuje zhruba 60 % úrovně korporací. Vyšší úrovni brání zejména nízká kapitálová vybavenost, vysoký objem manuální nekvalifikované nebo nízkokvalifikované práce v nižších cenových úrovních a orientace na osobní spotřebu, která je limitována nízkou příjmovou hladinou v ČR. V případech, kdy firmy sebezaměstnaných vystupují jako subdodavatelé (většinou ve zpracovatelském průmyslu a ve stavebnictví), jde o činnosti, které jsou pro větší podniky nerentabilní a vykazují nižší produktivitu. Podle propočtů VÚPSV jsou s ohledem na specifika jednotlivých zemí značné rozdíly. Blíže Průša, L., Baštýř, I., Brachtl, M., Vlach, J.: Sociálně ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných v české společnosti. VÚPSV, Praha 2008, ISBN 978-80-7416-011-0, s. 52

⁵⁵ Baštýř, I., Prušvic, D., Vlach, J.: Náklady práce, VÚPSV, Praha 2004, s. 12 - 16

Jednotkové náklady práce - analýza vývoje a úrovně⁵⁶. Možnosti konkrétní aplikace podle cenových hladin, které VÚPSV využívá doposud, byla předmětem publikace Monitoring nákladů práce (návrh, pilotní ověření)⁵⁷.

6.2.1 Úrovnňový ukazatel JNP a PPN

Na úrovni národního hospodářství se užívá vyjádření, kdy JNP definujeme jako podíl jednotkových náhrad zaměstnancům (tj. podíl celkového objemu náhrad na jednoho zaměstnance, kde náhradami rozumíme položku z národních účtů, jenž se skládá z mezd, platů a čistých daní, včetně odvodů do systému sociálního zabezpečení zaměstnavatelem⁵⁸) na všeobecné produktivitě práce (tj. na podílu hrubého domácího produktu k celkovému počtu pracovníků). Tento ukazatel podává informaci o tom, jaká výše „obligatorních“ nákladů na zaměstnance připadá na jednotku vytvořeného produktu. Ukazuje vztah mezi tím, kolik je na zaměstnance vynaloženo finančních prostředků, a tím, co vyprodukuje svojí prací⁵⁹. Formalizace JNP:

$$JNP = \frac{\frac{NZ}{zam}}{\frac{HDP}{prac}} * 100$$

kde:

<i>JNP</i>	jednotkové náklady práce,
<i>NZ</i>	objem náhrad zaměstnancům v běžných cenách z národních účtů,
<i>zam</i>	průměrný počet zaměstnanců v daném období z národních účtů,
<i>HDP</i>	hrubý domácí produkt v běžných cenách,
<i>prac</i>	průměrný počet pracovníků v národním hospodářství za dané období z národních účtů.

⁵⁶ Prušvic, D., Vlach, J.: Jednotkové náklady práce - analýza vývoje a úrovně. VÚPSV Praha 2006, ISBN 80-87007-11-5, s. 7

⁵⁷ Kozelský, T., Prušvic, D., Vlach, J.: Monitoring nákladů práce (návrh, pilotní ověření). VÚPSV Praha 2005. ISBN 80-87007-16-6, s. 14 - 16

⁵⁸ Náhrady zaměstnancům - v hotovosti i naturální, zahrnují mzdy a platy a sociální příspěvky placené zaměstnavateli:

- mzdy a platy - důchody za práce konané podle pracovně právních a jiných zvláštních předpisů. Obsahují mzdy a platy za vykonanou práci pro zaměstnavatele, platy společníků firmy nebo členů družstev, dále platy a uniformy vojáků z povolání; zahrnují se i příspěvky věnované zaměstnancům na dopravu do práce a z práce, na stravování, na jejich kulturní nebo sportovní vyžití a jiné. Uvádějí se před odpočtem daně z příjmu, zákonných (povinných) příspěvků na sociální a zdravotní pojištění, případně jiných srážek;
- sociální příspěvky placené zaměstnavateli za jejich zaměstnance na všeobecné sociální a zdravotní pojištění (tj. z objemu základních mezd na sociální pojištění, vč. fondu nezaměstnanosti a na zdravotní pojištění), na penzijní a zdravotní připojištění a přímé sociální podpory od zaměstnavatelů (nenávratné výpomoci hrazené např. ze sociálního fondu).

Blíže: Statistická ročenka České republiky 2008, Národní účty, ČSÚ, Praha 2008 dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/kapitola/10n1-08-2008-0500>

⁵⁹ Ve výpočtu JNP předpokládáme, že produktivita práce pracovníka odpovídá produktivitě práce zaměstnance a naopak, že náklady práce na jednoho zaměstnance jsou shodné s náklady práce na pracovníka.

V souladu s praxí zahraničních institucí VÚPSV při propočtu JNP nevyužívá náklady práce (labour costs), resp. úplné náklady práce, a údaje o zaměstnanosti sledované statistikou práce. Náhrady zaměstnancům a údaje o zaměstnanosti z národního účetnictví jsou metodicky srovnatelné s propočty úrovně HDP a standardu kupní síly. Oproti úplným nákladům práce náhrady zaměstnancům neobsahují zejména personální náklady, daně a dotace související s politikou zaměstnanosti. Využití systému národních účtů na druhé straně umožňuje zahrnutí nákladů práce a počtu pracovníků u ekonomických subjektů, na které se běžné statistické zjišťování nevztahuje (např. šedá ekonomika).

Produktivitou se rozumí podíl HDP na jednoho pracovníka. V rámci národní ekonomiky propočet předpokládá stejnou produktivitu u zaměstnanců a u sebezaměstnaných (ve skutečnosti osoby samostatně výdělečně činné v ČR vykazují poloviční produktivitu práce⁶⁰). Také cena práce sebezaměstnaného je díky přátelskému daňovému prostředí v ČR nižší. V běžné praxi se však ekonomické charakteristiky za korporace a za sebezaměstnané odděleně nesledují, a to ani v zahraničí. Podle odhadů se však relace v produktivitě práce sebezaměstnaných a zaměstnanců v jednotlivých zemích EU výrazně liší⁶¹ v závislosti na struktuře národních ekonomik⁶² a zaměstnanosti⁶³.

Samotná produktivita vyjadřuje souběžné působení různých faktorů. Ekonomická teorie za nejdůležitější považuje práci a kapitál. Patří sem však i další činitele, jako např. podnikatelská aktivita a efektivnost řízení. Pohyb produktivity závisí na vývoji objemu práce a jejího vybavení dlouhodobým majetkem (stroji, budovami, know-how). Dynamiku produktivity lze potom vyjádřit⁶⁴:

$$TFP = I_Y * I_K^{-a_{Lt}} * I_L^{-a_{Kt}} = \frac{Y_1}{Y_0} \left(\frac{K_1}{K_0} \right)^{-a_{Lt}} \left(\frac{L_1}{L_0} \right)^{-a_{Kt}}$$

kdy:

$$a_{Lt} + a_{Kt} = 1$$

kde:

TFP total factor productivity index, index produktivity všech faktorů,
Y produkt,
K kapitál,
L práce,
I_Y index reálného produktu (přidané hodnoty) ve stálých cenách,

⁶⁰ Blíže Průša, L., Baštýř, I., Bracht, M., Vlach, J.: Sociálně ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných v české společnosti. VÚPSV. Praha 2008, ISBN 978-80-7416-011-0, s. 49 - 52

⁶¹ Např. produktivita práce (HDP/osoba) sebezaměstnaných dosahuje v Estonsku zhruba 50 % úrovně zaměstnanců, ve Francii 70 %, v Itálii 55 %, v Lotyšsku 40 %, v Maďarsku 80 %, v Polsku 90 %, ve Finsku 30 %, propočty VÚPSV.

⁶² Např. podíl sektoru sebezaměstnaných na HDP představuje v ČR zhruba 12 %, v Estonsku 4 %, ve Francii 7 %, v Itálii 15 %, v Lotyšsku 10 %, v Maďarsku 10 %, v Polsku 23 %, ve Finsku 4 %, propočty VÚPSV.

⁶³ Pro makroekonomické mezinárodní srovnání se proto používají pouze údaje za korporace (např. IDW) nebo se předpokládá stejná produktivita a cena práce v korporacích a v podnicích sebezaměstnaných (např. WIIW, Evropská komise).

⁶⁴ např. Jílek J. a Vojta M.: Vypovídací vlastnosti změn jednotkových pracovních nákladů a souvisejících ukazatelů, Statistika č. 4/2001, ISSN 0322-788x, s. 178 - 189

I_K	index reálné hrubé zásoby dlouhodobého majetku (kapitálu),
I_L	index počtu odpracovaných hodin, resp. průměrného počtu pracovníků,
a_{Lt}	aritmetický průměr z podílu náhrad zaměstnancům na přidané hodnotě v základním a běžném období,
a_{Kt}	aritmetický průměr z podílu hrubého provozního přebytku na hrubé přidané hodnotě v základním a běžném období.

Zavěšení ceny práce na produktivitu není z tohoto pohledu jednoznačné, je pouze orientační. Při vyšším vybavení práce kapitálem mohou růst náhrady zaměstnancům pomaleji než produktivita, JNP tak mohou klesat. Proti tomuto trendu však působí rostoucí potřeba kvalifikované, a tím i dražší práce. Z tohoto pohledu také analytici odůvodňují vysoké JNP ve vyspělých ekonomikách.

Problémy s vyjádřením vlivu jednotlivých činitelů v praxi, resp. s dostupností potřebných údajů, vedou k používání ukazatele produktivity všech faktorů tj. k multiproduktivitě, souhrnné produktivitě. Následující text pracuje s pojmem produktivita jako souhrnem všech činitelů.

Dílčí orientaci však může poskytnout propočet podílu nákladů práce na celkových nákladech. Jeho význam vystupuje zejména v ekonomikách, které tradičně vykazují nízkou cenu práce jako např. Česká republika. Odborná literatura vyspělých zemí a ani nadnárodní instituce charakteristiky toho typu nesledují. Pro potřeby projektu řešitel zpracoval metodiku, která vychází z údajů národního účetnictví a její výstupy jsou v rámci zemí EU srovnatelné.

Na úrovni národního hospodářství lze použít vyjádření, kdy podíl práce na nákladech (dále jen „PPN“) definujeme jako podíl náhrad zaměstnancům na nákladech v běžných cenách. Náklady lze vyjádřit jako součet mezispotřeby, náhrad zaměstnancům a odpisů. Uvedený algoritmus však nezahrnuje vliv struktury zaměstnanosti v členění na zaměstnance a sebezaměstnané. Zejména v komerčních odvětvích terciéru, s vysokým podílem osob samostatně výdělečně činných, jsou výsledky zavádějící. Problematické je také mezinárodní srovnání, kdy jednotlivé země vykazují různé podíly sebezaměstnaných na zaměstnanosti vč. výrazných rozdílů v odvětvové struktuře.

Národní účty sledují mezispotřebu. Lze ji definovat jako hodnotu zboží a služeb, které jsou během pracovního procesu spotřebovány. Cena statku pro spotřebitele zahrnuje mezispotřebu (výrobku nebo služeb)⁶⁵. Zjednodušeně se mezispotřeba rovná rozdílu mezi produkcí a přidanou hodnotou.

⁶⁵ „Mezispotřeba (P.2) představuje hodnotu výrobků (jiných než fixních aktiv) a služeb, spotřebovaných během sledovaného období jako vstupy výrobního procesu (tržních i netržních výrobců). Výrobky a služby mohou být ve výrobním procesu spotřebovány nebo přeměněny. Do hodnoty mezispotřeby vstupují výrobky a služby použité pro hlavní, vedlejší nebo pomocnou činnost (např. marketing nebo účetnictví). Za mezispotřebu se považují výdaje za materiál, palivo, energii, předměty dlouhodobé spotřeby, jejichž cena nepřevyšuje 500 ECU (v cenách roku 1995), výdaje na běžnou, pravidelnou údržbu fixních aktiv používaných ve výrobě, na zbraně pro armádu určené k ničení a na zařízení k jejich dopravě, náklady na používání fixních aktiv (operativní leasing s výjimkou finančního), poplatky za užívání nehmotných nevyrobených aktiv (např. za patenty, ale s výjimkou nákupu takovýchto vlastnických práv) a další.“. Viz ČSÚ: Metainformace o ukazateli Mezispotřeba, dostupné na http://vdb.czso.cz/vdbvo/mi/mi_ukazatel.jsp?kodukaz=2356

Odpisy, jako součást nákladů, běžná statistika národních účtů nesleduje. Jejich výši však lze získat z rozdílu hrubého provozního přebytku a čistého provozního přebytku, ze kterého jsou odpisy vyloučené. Problémem tohoto postupu je absence uvedených ukazatelů v mezinárodních statistikách za odvětví.

Obdobně jako výpočet JNP předpokládá stejnou produktivitu práce u zaměstnanců a u sebezaměstnaných, propočet podílu práce na nákladech vychází z předpokladu rovnosti průměrné náhrady zaměstnanci a „podnikatelské mzdy“ plus zákonného sociálního a zdravotního pojištění sebezaměstnaného. Podíl práce na nákladech za těchto podmínek vystihuje strukturu vstupů, bez ohledu na strukturu zaměstnanosti z pohledu pracovního příjmu, a v delší časové řadě substituci výrobních faktorů, tj. práce a kapitálu. Formalizace strukturálních vztahů nákladů práce a algoritmus výpočtů PPN:

$$PPN = \frac{\frac{NZ}{zam}}{\frac{N}{prac}} * 100 = \frac{\frac{NZ}{zam}}{\frac{MS}{prac} + \frac{NZ}{zam} + \frac{O}{prac}} * 100 = \frac{\frac{NZ}{zam}}{\frac{MS}{prac} + \frac{NZ}{zam} + \frac{HPP - \check{C}PP}{prac}} * 100$$

kde:

<i>PPN</i>	podíl práce na nákladech,
<i>NZ</i>	náhrady zaměstnancům,
<i>zam</i>	počet zaměstnanců,
<i>N</i>	náklady v běžných cenách,
<i>MS</i>	mezispotřeba v běžných cenách,
<i>prac</i>	průměrný počet pracovníků za dané období,
<i>O</i>	odpisy v běžných cenách,
<i>HPP</i>	hrubý provozní přebytek v běžných cenách,
<i>ČPP</i>	čistý provozní přebytek v běžných cenách.

6.2.2 JNP a PPN v paritě kupní síly

Pohyb JNP je odrazem vývoje ceny práce a produktivity. V mezinárodních srovnáních však zřetelně vystupují specifika národních hospodářských a sociálních politik. Zvolenému sociálnímu modelu odpovídá i zdanění práce, cena práce zaměstnance koresponduje nejen s národní produktivitou, ale i s národní cenovou hladinou. Přes proces vzájemné konvergence v rámci zákona jednotné ceny vykazují cenové úrovně v jednotlivých zemích výrazné rozdíly. Za těchto podmínek nemají národní měny stejnou kupní sílu. Měnová politika (vytváření měnových polštářů) a situace na finančních trzích navíc často desynchronizuje pohyb kupní síly měny a směnného kurzu. Jednotkové náklady práce v národní cenové hladině a v cenové hladině referenčního státu se liší⁶⁶.

⁶⁶ K problému cenové hladiny a směnného kurzu ve vztahu ceny práce a produktivity práce v mezinárodním srovnání blíže Fassmann, M.: Mezinárodní srovnání úrovně mezd (nákladů práce) a produktivity práce s vyspělými evropskými zeměmi, Pohledy 6/97, s. 23 - 52

Využití JNP jako jednoho ze základních ukazatelů konkurenceschopnosti předpokládá eliminaci rozdílů cenových hladin. V mezinárodních srovnáních národních ekonomik se proto produktivita práce většinou vyjadřuje prostřednictvím HDP v paritě kupní síly (PPP)⁶⁷ na pracovníka. Ukazatel jednotkových nákladů práce potom říká, jaké náklady práce se v zemi X vynaloží na jednotku výstupu, který se prodává v zemi Y v cenové hladině Y. V odvětvových analýzách se používají jiné indikátory výkonnosti, např. přidaná hodnota.

Česká ekonomika patří k nejvíce otevřeným v rámci EU⁶⁸. Podrobné statistické údaje však zatím nejsou dispozici ani v rámci EU. Podle odhadů ČSÚ vývoz na produkci dosahoval 31 % v roce 2007 a na tržní produkci 35 %. Více než 90 % exportu tvoří průmyslové výrobky, český průmysl vyváží přibližně 50 % své produkce⁶⁹. Téměř 50 % podílu vývozu zboží a služeb na produkci v roce 2007 dosahovala Malta, kolem 40 % se pohybovaly Irsko, Belgie a Nizozemí. Z pohledu významu domácího trhu VÚPSV sleduje JNP v mezinárodním srovnání odděleně v domácí cenové hladině po přepočtu na EUR a evropské cenové hladině po přepočtu na standard parity kupní síly (PPS⁷⁰) Evropské unie⁷¹:

$$JNP_{eur} = \frac{\frac{NZ_{eur}}{zam}}{\frac{HDP_{eur}}{prac}} * 100 \quad \text{resp.:} \quad JNP_{PPS} = \frac{\frac{NZ_{eur}}{zam}}{\frac{HDP_{PPS}}{prac}} * 100$$

kde:

<i>JNP</i>	jednotkové náklady práce,
<i>NZ</i>	objem nominálních náhrad zaměstnancům,
<i>zam</i>	průměrný počet zaměstnanců v daném období,
<i>HDP</i>	hrubý domácí produkt v běžných cenách,
<i>prac</i>	průměrný počet pracovníků za dané období,
<i>eur</i>	ukazatel vyjádřený v EUR,
<i>PPS</i>	ukazatel vyjádřený v EUR v ve standardu kupní síly EU.

⁶⁷ Purchasing power parity (PPP) představuje poměr cen v národních měnách za stejné výrobky a služby v různých zemích.

⁶⁸ Otevřenost české ekonomiky vyplývá z relativně vysokého podílu průmyslu. Obecně platí, že čím vyšší je váha průmyslu v národní ekonomice, tím vyšší jsou i dovozy a vývozy, služby se zatím v převážné míře spotřebovávají na domácím trhu.

⁶⁹ Blíže Rojíček, M.: Statistika upřesňuje představy o otevřenosti české ekonomiky, Tisková zpráva ČSÚ z 5. března 2009, dostupné na

http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/statistika_upresnuje_predstavy_o_otevrenosti_ceske_ekonomiky

⁷⁰ Purchasing power standard (PPS) je uměle vytvořená měnová jednotka používaná při mezinárodních srovnáních k vyjádření objemu ekonomických souhrnných ukazatelů v rámci EU. Údaj v PPS získáme z hodnoty vyjádřené v národní měně vydělením příslušnou paritou kupní síly v EUR. V rámci Evropského srovnávacího programu (European Comparison Programme) kupní síla 1 PPS odpovídá průměru kupní síly 1 eura v zemích EU.

⁷¹ JNP v paritě kupní síly eliminují rozdíly národních cenových hladin, které se v postkomunistických zemích (mimo Slovinska) většinou pohybují kolem 65 %. Česká, estonská a lotyšská cenová hladina překročila v roce 2008 relaci 70 % průměru EU-27. Ještě v roce 2004 cenová hladina sledovaných států nedosahovala ani 60 % evropské úrovně. JNP v paritě exportérovi říká, jaké jsou náklady práce na jednotku produkce v zemi realizované v cenové hladině EU.

Výrazné rozdíly ve výdělkových hladinách jednotlivých zemích a ve většině případů nákup vstupů za evropské, resp. světové ceny, komplikuje mezinárodní srovnání PPN. Uvedenou disproporci částečně řeší vyjádření náhrad zaměstnancům v paritě kupní síly, v podmínkách EU jednotkou PPS:

$$PPN_{PPS} = \frac{\frac{NZ_{PPS}}{N_{EUR}}}{\frac{zam}{prac}} * 100 = \frac{\frac{NZ_{PPS}}{zam}}{\frac{MS_{EUR}}{prac} + \frac{NZ_{PPS}}{zam} + \frac{O_{EUR}}{prac}} * 100 = \frac{\frac{NZ_{PPS}}{zam}}{\frac{MS_{EUR}}{prac} + \frac{NZ_{PPS}}{zam} + \frac{HPP_{EUR} - \check{CPP}_{EUR}}{prac}} * 100$$

kde:

<i>PPN</i>	podíl práce na nákladech,
<i>NZ</i>	náhrady zaměstnancům,
<i>zam</i>	počet zaměstnanců,
<i>N</i>	náklady v běžných cenách,
<i>MS</i>	mezispotřeba v běžných cenách,
<i>prac</i>	průměrný počet pracovníků za dané období
<i>O</i>	odpisy v běžných cenách
<i>HPP</i>	hrubý provozní přebytek v běžných cenách
<i>ČPP</i>	čistý provozní přebytek v běžných cenách
<i>EUR</i>	ukazatel vyjádřený v EUR,
<i>PPS</i>	ukazatel vyjádřený v EUR v ve standardu kupní síly EU.

V rámci zajištění srovnatelnosti VÚPSV přebírá údaje zveřejňované Eurostatem v rámci systému národních účtů a Evropského srovnávacího programu (European Comparison Programme - ECP).

Řada ročních bulletinů VÚPSV pod názvem Monitoring nákladů práce v ČR a ve státech Evropské unie⁷² pracovala do roku 2007 s časovými řadami od roku 2000, tzn. v podmínkách EU-25 (před přistoupením Bulharska a Rumunska).

Přepočtení produktivity, popř. náhrad zaměstnancům na cenovou hladinu EU, je pouze informativní. V případě konkrétního porovnání dvou zemí je třeba volit jejich cenovou hladinu.

Úroveň, vývoj a relace nákladů práce a jejich porovnání s úrovní, vývojem a relacemi produktivity práce poskytují informace o stavu a změnách (pohybu) nákladové a konkurenční pozice národních ekonomik. Význam těchto informací se projevuje při tvorbě a realizaci podnikatelských strategií v rámci EU. Porovnání JNP v národní cenové hladině k průměrné cenové hladině EU-25 umožňuje v delší časové řadě postihnout nákladové tlaky v národní ekonomice ve srovnání s okolními zeměmi a schopnost podniků vyrovnat se růstem produktivity s procesem srůstání národních trhů do jednotného vnitřního evropského trhu, doprovázeného cenovou a mzdovou konvergencí.

⁷² Dostupné na <http://www.vupsv.cz/>

Nevýhodou monitoringu je zdánlivá neaktuálnost vykazovaných dat. Národní statistické služby a Eurostat srovnatelné údaje publikují s dvouletým zpožděním a často je zpětně doladují.

6.2.3 Metodika analýzy faktorů jednotkových nákladů práce v ČR

Z porovnání mezinárodních pramenů vyplynula nejednotnost metod analýzy faktorů pohybu JNP. Monitoring prováděný VÚPSV při rozboru faktorů vychází z indexového rozkladu na přímo úměrný vztah JNP k růstu náhrad zaměstnancům, relativní cenové hladiny (v relaci k EU) a pracnosti, resp. nepřímo úměrný vztah k růstu produktivity práce.

$$I_{PPS}^{JNP} = I^{JNP} * I^{CPL} = I^N * I^{PRA} * I^{CPL} = \frac{N_t}{N_0} * \frac{PRA_t}{PRA_0} * \frac{CPL_t}{CPL_0}$$

když:

$$PRA = \frac{prac}{HDP} = \frac{1}{PRO} = \frac{1}{\frac{HDP}{prac}}$$

kde:

I_{PPS}^{JNP}	index JNP v cenové hladině v PPS,
I^{JNP}	index JNP v národní cenové hladině,
I^N	index průměrné náhrady na zaměstnance,
I^{PRA}	index pracnosti,
I^{CPL}	index změny srovnatelné cenové hladiny k EU,
0	výchozí rok,
t	běžný rok,
N	průměrné náhrady na zaměstnance = náhrady zaměstnancům (národní účty) /zaměstnanci (národní účty),
PRA	pracnost jednotky HDP,
PRO	produktivita,
$prac$	počet pracovníků z národních účtů,
HDP	hrubý domácí produkt,
CPL	relativní cenová hladina (Comparative Price Level) v PPS,
PPP	parita kupní síly (Purchasing Power Parity) v PPS,
ER	směnný kurz.

Uvedený vztah lze po potřeby vyjádření vlivu pohybu směnného kurzu Kč k EUR orientačně rozšířit o index směnného kurzu:

$$I_{PPS}^{JNP} = I^{JNP} * I^{CPL} = I^N * I^{PRA} * I^{CPL} = \frac{I_{Kč}^N}{I^{ER}} * I^{ER} * I_{Kč}^{PRA} * I^{CPL} = \frac{I_{Kč}^N}{I^{ER}} * \frac{I^{ER}}{I_{Kč}^{PRO}} * I^{CPL}$$

kde:

$I_{Kč}^N$	index průměrné náhrady na zaměstnance v Kč,
$I_{Kč}^{PRA}$	index pracnosti v Kč,
$I_{Kč}^{PRO}$	index produktivity v Kč,
IER	index změny kurzu Kč/EUR,

Analýza faktorů vývoje jednotkových nákladů práce v období let 2000 - 2008 se z hlediska kvalitativních vlivů rozpadá na 2 časová období:

- do roku 2003; trend vyrovnávání disproporce mezi produktivitou a cenou práce, která vznikla v prvních letech transformace v důsledku hlubšího propadu reálných výdělků (o 1/3 v roce 1991 proti roku 1989) ve srovnání s poklesem produktivity (o 6,5 % v roce 1991 proti roku 1989)⁷³, podle expertního odhadu VÚPSV se jednotkové náklady práce v roce 1991 jednorázově propadly o 5 %, mzdovou expanzi v letech 2002 a 2003 umocňovala proinflační očekávání v souvislosti s připojením k EU,
- po roce 2004; stabilizace proporcí pohybu produktivity a ceny práce v národní cenové hladině.

6.3 Jednotkové náklady práce v ČR a v zemích EU

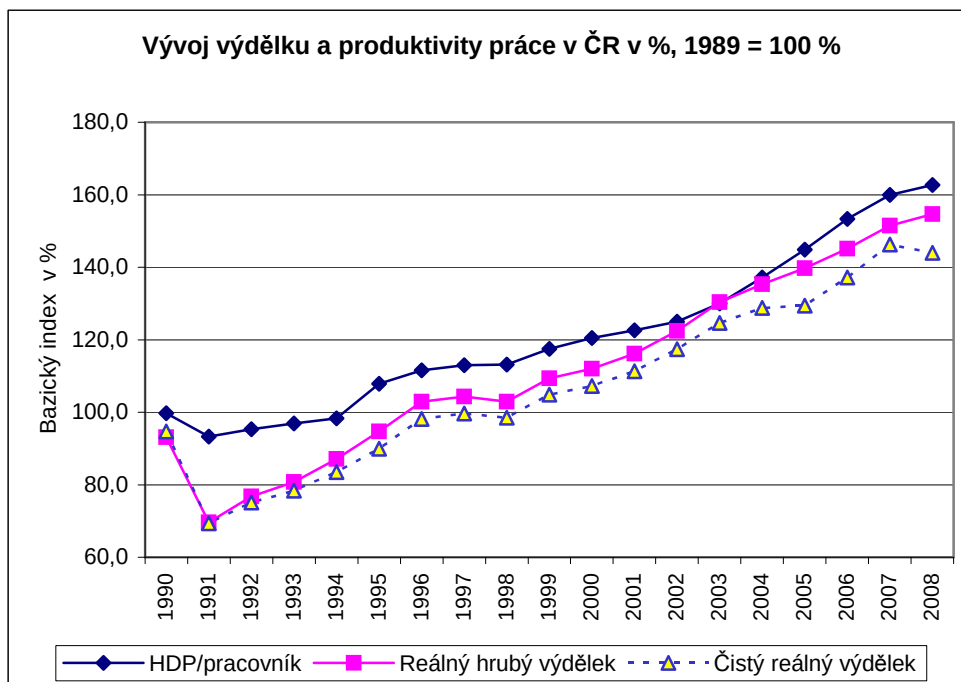
Cena práce v ČR se ve srovnání se západoevropskými zeměmi tradičně pohybuje na nízké úrovni. Obdobná situace je v členských zemích EU, které bývaly v RVHP. Tento stav odráží rozdílný vývoj cenové hladiny a struktury, a tím i výdělkové hladiny na světových a evropských trzích a v rámci ekonomické integrace bývalého sovětského bloku. Přibližování cenové, a tím i výdělkové hladiny a struktury postupuje ve vzájemně propojených procesech, cestou inflace, zhodnocováním národní měny a ve zrealňování cenové struktury. Proces konvergence je pozvolný a disproporce stále přetrvávají.

Stejná práce má ve „starých zemích“ ve srovnání s novými členy EU stále vyšší cenu. Mzdový a měnový polštář umožnil v 90. letech „bezproblémové“ napojení postkomunistických ekonomik na jednotný evropský trh. Z tohoto pohledu nelze nízké ocenění práce hodnotit jako výraz jednoduché a nekvalifikované práce vynakládané v českém průmyslu a ve službách.

⁷³ Mzdový polštář

Pohyb jednotkových nákladů práce v 90. letech byl pod vlivem elastického vyrovnávání prudkého poklesu ceny práce z prvních let transformace. V letech 1990 a 1991 se reálný výdělek propadl o 1/3 při poklesu produktivity o zhruba 1/10, podle odhadů VÚPSV jednotkové náklady práce klesly o 5 p.b. V této souvislosti se mluví o vytvoření mzdového polštáře. Jeho čerpání charakterizoval předstih růstu reálného výdělku před produktivitou práce.

Graf č. 6

Zdroj: Höhne, S., Šťastná A., Šlapák M., Kozelský, T.: *Bulletin No 24, Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů České republiky 1990 - 2008*, VÚPSV, Praha 2009, ISBN 978-80-7416-033-2, dostupné na <http://www.vupsv.cz/>, MPSV: *Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v České republice v letech 1993 - 2008*, MPSV 2009, dostupné na <http://www.mpsv.cz/cs/1797>, propočty VÚPSV

Čerpání mzdového polštáře skončilo prakticky rokem 2000. V letech 2002 a 2003 se u zaměstnavatelů i zaměstnanců projevilo chybné proinflační očekávání v souvislosti s připojením k EU, odrazem byl relativně rychlý růst výdělků. Po vstupu do EU v roce 2004 se sociálním partnerům dařilo držet proporce růstu produktivity a průměrného výdělku. Situaci období let 2004 - 2008 charakterizují rychle stoupající ekonomický výkon, nízká inflace na úrovni Eurozóny (průměrná 2,3 % roční inflace), apreciacie Kč (v průměru 2,9 % ročně), konvergence cenové hladiny a mzdové hladiny k vyspělým zemím EU, růst zaměstnanosti. Zlomovým je rok 2008. Opatření Reformy veřejných financí 2007 - 2010 vyvolala prudké, avšak jednorázové zvýšení inflace (6,3 %), se kterým souběžně došlo k výraznému zpevnění Kč vůči EUR (11 %). Prorůstová očekávání zaměstnavatelů, která vedla k dalšímu zvyšování počtu zaměstnanců, se střetla s pomalejším růstem produktivity a ve II. pololetí s ekonomickou krizí. V roce 2009 recese zasáhla odvětví sekundéru, zejména zpracovatelský průmysl. Uvedené okolnosti vedly po roce 2008 v českých podmínkách k výraznému snížení efektivnosti živé práce.

Od daňové reformy z roku 1993 bylo zdanění práce prakticky konstantní, mzdy a platy se na náhradách zaměstnancům podílely necelými 3/4. Na straně zaměstnanců daňové břemeno vykazovalo tendenci k mírnému růstu (progresivní zdanění příjmů). Změna

daňového základu a přechod na rovnou sazbu daně z příjmu se v roce 2008 projevila poklesem reálného čistého výdělku. Nově vytvořená daňová mezera se stane po překonání ekonomické krize základnou budoucího vyjednávání sociálních partnerů a hrozí nebezpečí zvýšení nákladů práce, jestliže ji administrativní opatření nebudou eliminovat.

6.3.1 Komponenty jednotkových nákladů práce

Kapitola se zabývá pohybem náhrad zaměstnancům a produktivity práce. Samostatně se věnuje problematice pohybu JNP v národní cenové hladině a v průměrné cenové hladině EU-27.

Náhrady zaměstnancům

V rámci postupného vyrovnávání hodnotových relací s vyspělou Evropou se v ČR od roku 2003 do roku 2008 průměrná náhrada zaměstnancům (hrubá mzda a pojištění placené zaměstnavatelem) zvýšila v EUR o zhruba 70 %. Jestliže v roce 2003 představovala zhruba 1/4 úrovně EU-15, potom v roce 2008 to již byly 2/5. Mnohem vyšší dynamiku však mimo Maďarska a Polska vykázaly ostatní postkomunistické země, které se v 1. dekádě přistoupily k EU, přírůstky se pohybovaly v intervalu od 67 % v Bulharsku do 152 % v Lotyšsku. Státy se zavedeným tržním hospodářstvím a s vyšším ekonomickým výkonem vykazovaly přírůstek průměrné náhrady na zaměstnance v hodnoceném období od 5 % ve Velké Británii do 33 % ve Slovinsku⁷⁴. Na vysoké dynamice průměrné náhrady v ČR po přistoupení k EU s přírůstkem o 68,7 % se významně podílí, vedle růstu průměrného výdělku o 32 %, zhodnocování Kč vůči EUR o 28 %.

⁷⁴ Slovinsko ještě jako svazová jugoslávská republika využívalo v ekonomické praxi tržní mechanismus a bylo napojeno na světové trhy. Uvedené faktory se projevily ve srovnatelné relativní cenové hladině s EU-15. V roce 2004, při přistoupení k EU, slovinská cenová hladina HDP dosahovala 69 %, v roce 2008 se zvýšila na 76 %. Tato relace byla vyšší než maltská a srovnatelná s portugalskou. Uvedené kvalitativní a kvantitativní aspekty vedly autory k zařazení Slovinska do skupiny zemí se zavedenou tržní ekonomikou.

Tabulka č. 18 **Roční náhrady zaměstnancům na osobu v zemích EU v letech 2003 - 2008 v EUR**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008/2003 v %
EU-27	28352,89	29148,38	29917,26	30754,66	31855,77	:	:
EU-15	32963,93	33927,18	34668,11	35616,86	36711,62	:	:
Bulharsko	2607,74	2730,87	2888,74	3103,07	3659,79	4364,61	167,4
Rumunsko	3231,91	3482,23	4931,79	5729,29	7310,41	:	:
Litva	5602,30	6223,31	6931,90	8100,65	9271,78	10524,71	187,9
Polsko	7390,84	7310,31	8352,95	8763,78	9474,40	11048,10	149,5
Slovensko	5875,74	6578,04	7425,85	8169,78	9744,91	11103,86	189,0
Lotyšsko	4510,03	4968,90	5946,97	7329,83	9909,61	11546,97	256,0
Estonsko	7096,71	7936,56	8810,92	9966,11	12342,64	13583,95	191,4
Česká republika	9171,42	9728,36	10777,24	11897,42	12968,75	15469,13	168,7
Maďarsko	10072,87	11283,98	12284,44	12069,88	13547,84	14426,43	143,2
Malta	15439,13	15551,62	15821,69	16391,05	16690,61	17296,04	112,0
Portugalsko	16932,54	17361,71	18138,5	18478,27	19040,74	19609,12	115,8
Slovinsko	17343,91	18283,16	19275,68	20297,16	21592,77	23096,02	133,2
Kypr	20481,76	20954,00	21513,67	22185,47	22572,03	23263,42	113,6
Řecko	21445,04	22316,69	23281,06	24013,42	25609,31	27109,48	126,4
Španělsko	24904,35	25471,65	26206,01	27076,93	28238,59	29901,04	120,1
Itálie	29916,38	30920,45	31917,58	32750,11	33421,59	34355,61	114,8
Německo	32788,48	32908,83	32886,64	33211,39	33515,9	34203,6	104,3
Nizozemí	34368,51	35524,45	35913,63	36742,58	37838,48	39161,05	113,9
Finsko	33827,99	35037,03	36373,66	37411,08	38765,16	41599,93	123,0
Francie	36797,91	38064,95	39271,07	40564,92	41676,28	42785,05	116,3
Švédsko	37376,18	38863,36	39385,49	40350,56	42425,92	41500,17	111,0
Velká Británie	36495,55	38644,47	39743,05	41403,36	43273,39	38136,31	104,5
Belgie	40504,38	41171,00	41888,92	43277,88	44785,28	46136,05	113,9
Irsko	36202,87	38135,77	40560,23	42431,3	44997,26	47482,59	131,2
Dánsko	39986,52	41305,44	42958,22	44770,68	47073,77	49140,31	122,9
Lucembursko	69517,91	72796,85	77472,78	81604,9	86159,77	89598,76	128,9

Zdroj: Eurostat: Economy and finance - National accounts, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, únor 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: Státy jsou seřazeny vzestupně podle roku 2008. Pro nedostatek údajů chybí Rakousko.

V rámci konvergenčního procesu ceny práce, vyjádřené náhradami zaměstnancům, se vydělují dvě skupiny zemí:

- země s tradiční tržní ekonomikou (EU-15, Kypr, Malta a Slovinsko, které bylo již před rokem 1990 napojené na západoevropské trhy a v tuzemsku uplatňovalo tržní mechanismus), s relativní cenovou hladinou od 80 do 140 % průměru EU-27⁷⁵ a ročním HDP v PPS/obyvatel od 76 %⁷⁶ EU-27,
- postkomunistické země (bez Slovinska), které v 90 letech prošly transformací direktivně řízené ekonomiky na tržní s nižší relativní cenovou hladinou, pod 73 % průměru EU-27 a odlišnou cenovou strukturou, s ročním HDP v PPS/obyvatel do 80 % úrovně EU-27 (úroveň ČR).

Těžištěm rychlého růstu byla zejména léta 2006 - 2007. Specifická byla situace v roce 2008, kdy došlo k souběhu výrazného meziročního zpevnění Kč k EUR o 11 % a skokového zvýšení inflace na 6,3 %. Konjunktura vedla k rychlému růstu zaměstnanosti a ceny práce v letech 2006 - 2008⁷⁷. Tento trend v roce 2008 narazil na pomalejší pohyb produktivity práce. Navíc se ve IV. čtvrtletí začaly objevovat krizové příznaky, které se v plné míře v roce 2009 projeví ve II. národohospodářském sektoru. Po celé období se podíl náhrad zaměstnancům na HDP pohyboval kolem 43 %. Zlom se dostavil v roce 2008, kdy podíl překročil úroveň 44 % aby se v roce 2009 vyšplhal na 45 %.

Tabulka č. 19 **Vývoj náhrad zaměstnancům v letech 2003 - 2008 v %**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008/2003
Náhrady zaměstnancům/HDP	43,81	42,71	43,05	43,02	42,89	44,29	-
Meziroční přírůstek v EUR	5,1	6,1	10,8	10,4	9,0	19,3	68,7
Meziroční přírůstek v Kč	8,7	6,2	3,5	5,1	6,8	7,2	32,1
Reálný meziroční přírůstek	6,8	3,5	1,8	2,9	3,7	0,8	13,4

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - National accounts*, dostupné na

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, únor 2010, Eurostat:

Economy and finance – Exchange rates, dostupné na

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/exchange_rates/introduction, únor 2010, propočet VÚPSV

Přes uvedená vysoká tempa se česká cena práce v rámci EU nachází v dolní třetině, společně s bývalými státy RVHP, udržuje si svoji konkurenční výhodu. Maďarsko, v důsledku programu rychlého cenového vyrovnání s EU, již po roce 2000 vykazovalo vyšší úroveň ocenění práce po přepočtu na EUR.

Produktivita práce v národní cenové hladině

Produktivitou se Česká republika řadí do spodní třetiny zemí EU, v rámci „nových“ zemí, bývalých členů RVHP, však vykazuje vyšší úroveň. Česká produktivita v běžných

⁷⁵ Malta s tradiční tržní ekonomikou vykazovala v roce 2008 cenovou hladinu ve výši pouhých 72 % úrovně EU-27. Ostatní „tradiční země“ se pohybují nad 80 % hranici s nejvyšší četností v pásmu 100 - 120 % průměru EU-27. První země Eurozóny musely splňovat podmínku min. 70 % cenové hladiny celé EUR skupiny. Cenová hladina EU-27 byla v roce 2008 zhruba o 5 % nižší ve srovnání s Eurozónou (vč. Slovenska).

⁷⁶ V intervalu 76 - 78 % HDP v PPS na obyvatele se pohybují Portugalsko a Malta.

⁷⁷ Vysoký přírůstek ceny práce byl v roce 2008 eliminován vysokou mírou inflace.

cenách v eurovém vyjádření v roce 2008 dosáhla 45 % úrovně EU. Krize se projevila tak jako v jiných postkomunistických zemích výrazným poklesem produktivity, podle předběžného propočtu o zhruba 7 %.

Restrukturalizace podniků po roce 1998, vysoká míra investic a příznivé podmínky na světových trzích vytvořily prostor pro růst produktivity v ČR. V korunovém vyjádření v běžných cenách se HDP/pracovník zvýšil v roce 2008 ve srovnání s rokem 2003 o téměř 1/3 a v eurovém, v důsledku apreciace Kč, o více než 50 %. Těžištěm růstu produktivity byly roky 2006 - 2007.

Tabulka č. 20 Vývoj HDP/pracovník v běžných cenách v zemích EU v letech 2003 - 2009 v EUR

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2008/2003 v %
EU-27	47498,4	49525,1	51153,3	53193,2	55427,6	:	:	:
Bulharsko	5355,6	5839,9	6260,5	6987,3	7781,0	8895,1	:	66,1
Rumunsko	5497,0	6453,2	8460,0	10216,7	12862,5	:	:	
Lotyšsko	9869,2	10928,2	12533,4	14694,8	18803,8	20499,1	19115,5	107,7
Litva	11432,5	12598,3	14111,9	15943,2	18565,9	21120,7	18856,1	84,7
Polsko	14073,9	14805,1	17315,1	18643,9	20405,6	22937,7	:	63,0
Estonsko	14611,9	16190,7	18336,7	20425,2	23792,0	24401,5	22959,9	67,0
Slovensko	13613,5	15651,3	17355,1	19352,3	23289,3	26616,2	26773,0	95,5
Maďarsko	18915,8	21194,3	22721,0	22873,3	25746,7	27204,1	24613,6	43,8
Česká republika	16832,2	18371,5	20406,1	22564,5	24699,0	28512,9	:	69,4
Portugalsko	26968,8	28048,7	29072,8	30085,6	31490,5	31977,0	32369,7	18,6
Malta	29222,7	29978,7	31310,0	33056,9	34223,8	34821,5	35126,7	19,2
Slovinsko	27998,2	29428,5	31248,7	33243,5	35922,5	37552,2	36077,2	34,1
Kypr	34590,5	35995,5	37289,9	39370,0	41453,0	43610,1	:	26,1
Řecko	39117,8	41252,3	42972,5	45369,3	48159,6	50806,5	51048,6	29,9
Španělsko	43801,4	45476,5	47211,2	49218,1	51095,7	53128,2	54926,8	21,3
Velká Británie	58435,2	62227,3	63736,5	66991,1	69951,9	61778,6	54064,7	5,7
Německo	56009,1	56987,8	57876,7	59624,1	61231,6	62053,7	59923,8	10,8
Itálie	55355,8	57474,4	58851,7	60165,2	61889,4	62601,1	61722,9	13,1
Nizozemí	57698,9	59942,2	62347,5	64503,4	66174,5	68357,2	65914,5	18,5
Švédsko	63109,7	66329,1	67756,6	70873,0	73293,5	71942,8	64427,8	14,0
Finsko	61797,6	64420,4	65719,8	68009,1	72189,8	72910,4	69749,9	18,0
Francie	63919,9	66469,5	68724,9	71225,5	73706,1	75464,5	:	18,1
Belgie	65181,1	68108,9	69925,0	72580,5	75167,9	75953,3	74791,4	16,5
Dánsko	69047,7	72692,7	75903,0	78544,8	79741,8	80604,2	79718,5	16,7
Irsko	77281,3	79748,6	82632,0	86367,2	89425,1	86669,3	84882,4	12,1
Lucembursko	132415,7	139363,5	151935,3	168554,3	180464,4	184121,2	:	39,0

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - National accounts*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: Státy jsou seřazeny vzestupně podle roku 2008.

Úroveň produktivity práce, resp. HDP/pracovník, ovlivňuje i po přepočtu na EUR vedle momentálního kurzu národní měny cenová hladina každé země. Při 70 % české cenové hladině k EU je česká produktivita nízká (v roce 2007 pouhých 45 % průměrné úrovně EU-

27) a obtížně srovnatelná s ostatními zeměmi s jinou cenovou úrovní. Produktivita v národní cenové hladině je použitelná v rámci vnitrostátního srovnání.

Produktivita v evropské cenové hladině

Z hlediska mezinárodního srovnání dává přesnější obraz o úrovni a pohybu produktivity propočet na základě srovnatelné cenové hladiny, tj. přepočtem přes PPS (standard kupní síly).

Tabulka č. 21 Vývoj HDP/pracovník, meziroční index v %

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ¹	2008/2003 v %	2009 ¹ /2003 v %
Meziroční přírůstek v běžných cenách v EUR	105,0	108,7	112,4	111,3	109,1	114,7	92,9	170,1	158,0
Meziroční přírůstek v běžných cenách v Kč	106,0	108,8	104,9	105,9	106,9	103,1	98,4	133,3	131,1
Meziroční přírůstek v PPS	105,4	107,0	102,9	104,4	107,6	101,4	96,0	125,5	121,0
Relace v EUR k EU-27	35,44	37,10	39,89	42,42	44,56	48,66 ¹	47,34	13,2 ²	11,9 ²
Relace v PPS k EU-27	67,97	69,76	69,51	69,77	72,07	72,36 ¹	69,55	4,4 ²	1,6 ²

Zdroj: ČSÚ: Česká republika: hlavní makroekonomické ukazatele, dostupné na [http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr:_makroekonomicke_udaje/\\$File/HLMAKRO.xls](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr:_makroekonomicke_udaje/$File/HLMAKRO.xls), duben 2010, Eurostat: Economy and finance - National accounts, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, Eurostat: Economy and finance – Exchange rates, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/exchange_rates/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: ¹ Odhad ČSÚ a Eurostatu - únor 2010

² Rozdíl v procentních bodech

Po převedení na srovnatelnou cenovou hladinu EU-27 dynamika produktivity vykazuje v případě ČR zhruba třetinové tempo než v národní cenové hladině (po přepočtu směnným kurzem). I za těchto podmínek se však řadí mezi země s vysokým přírůstkem, mezi „nové“ země, které přistoupily k EU v roce 2004 a 2007.

Tabulka č. 22 Vývoj HDP/pracovník v PPS v zemích EU v letech 2003 - 2008

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2008/2003 v %
EU-27	47498	49525	51153	53193	55428	:	:	:
Bulharsko	15830	16660	17119	18331	19329	20544	:	29,8
Rumunsko	14749	16929	18031	20467	23038	:	:	:
Lotyšsko	20653	22357	24203	25583	28124	28814	27269	39,5
Polsko	28429	30343	31216	32083	33915	34131	38146 ¹	20,1
Litva	24348	26049	27454	29504	32392	34181	30569	40,4
Estonsko	25695	28080	30596	31983	35038	34386	32064	33,8
Portugalsko	32290	33007	35584	37029	38561	38874	38733	20,4
Slovensko	28558	30601	32909	35098	38581	40232	36905	40,9
Česká republika	32286	34549	35557	37111	39944	40521	:	25,5
Maďarsko	33649	35587	36710	38319	39954	41769	40123	24,1
Slovinsko	37555	40508	42783	44545	46320	46608	42916	24,1
Malta	42780	44480	46275	47917	48981	48179	47169	12,6
Kypr	39100	40916	42295	44444	47492	48195	:	23,3
Řecko	48012	49980	50409	52855	55006	56437	55139	17,5
Dánsko	50804	54231	55151	57315	57919	57205	55371	12,6
Španělsko	49183	50478	51697	54498	56983	57266	58420	16,4
Německo	51602	53564	55922	57994	59816	59184	55679	14,7
Velká Británie	53337	56266	57382	59360	60643	60752	57984	13,9
Itálie	54803	55494	56879	58804	61284	60968	58084	11,2
Švédsko	52140	56014	56171	58817	61922	61087	57809	17,2
Finsko	51694	55664	56329	58315	62448	61618	57069	19,2
Nizozemí	52618	55566	58274	60523	62737	63355	60703	20,4
Francie	57615	59591	62343	64269	67007	67170	:	16,6
Belgie	62716	64020	65105	66955	68700	68119	65453	8,6
Irsko	64417	66802	68511	71481	75765	71892	71272	11,6
Lucembursko	118842	127282	133551	150151	158497	158446	:	33,3

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - National accounts*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: ¹ Odhad Eurostatu z února 2010.

Státy jsou seřazeny vzestupně podle roku 2008.

Lucemburská ekonomika je nestandardní svým úzkým propojením s belgickou.

Nůžky mezi českou a evropskou produktivitou v paritě kupní síly však zůstávají stále otevřené. Z celoevropského pohledu vyplývá konvergence produktivity v PPS, stejně jako ceny práce. Nové země postupně snižují své zaostávání, vyspělé země se naopak přibližují k průměru. V roce 2007 se relace produktivity v postkomunistických zemích pohybovala v intervalu od 35 % v Bulharsku do 73 % v ČR a Maďarsku, ve státech s tradiční tržní ekonomikou od 84 % ve Slovinsku do 286 % v Lucembursku⁷⁸, resp. 137 % v Irsku. Výjimkou bylo pouze Portugalsko se 70 %.

⁷⁸ Proporce malé lucemburské ekonomiky jsou, vzhledem k úzkému propojení s belgickou, nestandardní a z hlediska mezinárodního srovnání obtížně použitelné.

Tabulka č. 23 **Relace HDP/pracovník v PPS k EU-27 v %**

	2003	2004	2005	2006	2007	2007-2003 v p.b.
EU-27	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	0
Bulharsko	33,33	33,64	33,47	34,46	34,87	1,54
Rumunsko	31,05	34,18	35,25	38,48	41,56	10,51
Lotyšsko	43,48	45,14	47,31	48,09	50,74	7,26
Litva	51,26	52,60	53,67	55,47	58,44	7,18
Polsko	59,85	61,27	61,02	60,31	61,19	1,33
Estonsko	54,10	56,70	59,81	60,13	63,21	9,12
Portugalsko	67,98	66,65	69,56	69,61	69,57	1,59
Slovensko	60,12	61,79	64,33	65,98	69,61	9,48
Česká republika	67,97	69,76	69,51	69,77	72,07	4,09
Maďarsko	70,84	71,86	71,76	72,04	72,08	1,24
Slovinsko	79,07	81,79	83,64	83,74	83,57	4,50
Kypr	82,32	82,62	82,68	83,55	85,68	3,36
Malta	90,07	89,81	90,46	90,08	88,37	-1,70
Řecko	101,08	100,92	98,54	99,36	99,24	-1,84
Španělsko	103,55	101,92	101,06	102,45	102,81	-0,74
Dánsko	106,96	109,50	107,82	107,75	104,49	-2,47
Německo	108,64	108,16	109,32	109,03	107,92	-0,72
Velká Británie	112,29	113,61	112,18	111,59	109,41	-2,88
Itálie	115,38	112,05	111,19	110,55	110,57	-4,81
Švédsko	109,77	113,10	109,81	110,57	111,72	1,94
Finsko	108,83	112,40	110,12	109,63	112,67	3,83
Nizozemí	110,78	112,20	113,92	113,78	113,19	2,41
Francie	121,30	120,33	121,88	120,82	120,89	-0,41
Belgie	132,04	129,27	127,27	125,87	123,94	-8,09
Irsko	135,62	134,89	133,93	134,38	136,69	1,07
Lucembursko	250,20	257,00	261,08	282,27	285,95	35,75

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - National accounts*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: Státy jsou seřazeny vzestupně podle roku 2007.

Srovnatelné údaje Eurostatu jsou k dispozici do roku 2007

Pro nedostatek údajů není uvedeno Rakousko

Lucemburská ekonomika je nestandardní svým úzkým propojením s belgickou.

Hospodářská krize v roce 2009 mimo Polska zasáhla celou EU. HDP v PPS klesl podle předběžných propočetů za Unii o 2,7 %. V ostatní zemích se pokles pohyboval v intervalu od 1,9 % na Kypru do 9,1 % v Rumunsku. Silně dolehla krize na pobaltské země s poklesem o 15 % v Estonsku, o 19 % v Lotyšsku a Litvě. ČR vyšla z krizového roku 2009 snížením HDP v PPS o 6 %.

Podle předběžných propočetů, které Eurostat zveřejnil v únoru 2010, pomalá reakce zaměstnanosti na nové ekonomické prostředí se odrazila v poklesu produktivity práce ve většině zemí. Pouze Polsko a Španělsko udržely dynamiku. V Polsku při stabilním ekonomickém výkonu zaměstnanost „preventivně“ klesla⁷⁹ a ve Španělsku byl pokles

⁷⁹ Po přistoupení k EU polská zaměstnanost do roku 2008 rostla v průměru kolem 3 % ročně.

zaměstnanosti rychlejší než pokles HDP. Rigidita zaměstnanosti v ostatních zemích vedla k poklesu produktivity. Relativně pružně reagovala zaměstnanost v Irsku s minimálním snížením produktivity. Také v Estonsku a Lotyšsku propad zaměstnanosti zmírnil propad produktivity nad hranici 90 % roku 2008. Pouze Litva vykázala úroveň HDP v PPS/pracovník hluboko na 88 % předchozího roku.

Tabulka č.24 **Meziroční změna HDP v PPS, zaměstnanosti a produktivity práce v roce 2009, předběžný odhad Eurostatu z února 2010, index 2009/2008 v %**

	HDP v PPS	Pracovníci	HDP v PPS/pracovník
EU-27	97,3	98,0	99,3
Litva	80,9	91,8	88,2
Lotyšsko	81,0	88,1	91,9
Estonsko	85,3	91,0	93,7
Rumunsko	90,9	96,7	94,0
Irsko	91,3	92,2	99,0
Slovinsko	91,5	97,4	93,9
Finsko	92,0	97,1	94,7
Maďarsko	92,4	97,0	95,2
Bulharsko	93,0	98,0	94,9
Slovensko	93,0	98,0	95,0
Česká republika	94,0	98,0	96,0
Itálie	94,2	98,9	95,2
Švédsko	94,3	97,8	96,4
Velká Británie	94,3	98,0	96,2
Německo	94,3	99,9	94,4
Nizozemí	94,3	99,9	94,4
Dánsko	94,4	97,4	96,9
Rakousko	95,1	98,5	96,5
Španělsko	95,1	93,4	101,9
Lucembursko	95,2	101,1	94,2
Belgie	95,9	99,2	96,7
Portugalsko	95,9	97,7	98,1
Malta	96,6	99,4	97,1
Francie	96,6	98,2	98,4
Řecko	97,6	99,1	98,5
Kypr	98,1	99,6	98,4
Polsko	100,0	99,3	100,7

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - National accounts*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, únor 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: Státy jsou seřazeny vzestupně podle odhadu ekonomického výkonu v roce 2009.

6.3.2 Jednotkové náklady práce v národní cenové hladině

Jednotkové náklady práce v národní cenové hladině se nevymykají proporcím ostatních evropských zemí. ČR se řadí mezi skupinu méně vyspělých ekonomik, které využívají tradičně levné práce, která kompenzuje nízkou produktivitu. Díky cenové konvergenci se však i tato výhoda postupně ztrácí. Tradiční tržní ekonomiky s relativně standardní cenovou hladinou a tím i vyšší cenou práce jako Irsko a Řecko od roku 2006

vykazují nižší JNP. V roce 2008 byly české JNP v národní cenové hladině srovnatelné s Německem nebo s Itálií. Z tohoto ohledu lze hovořit o již vyrovnaných hodnotových proporcích v rámci vnitřního českého trhu, které odpovídají relacím na národních trzích vyspělých evropských ekonomik.

Tabulka č. 25 **Jednotkové náklady práce v EU v letech 2003 - 2008 v národní cenové hladině**

	JNP v národní cenové hladině			Přírůstek v p.b.		Relace k EU 27	
	2003	2007	2008	2008-2003	2008-2007	2003	2007
EU-27	59,7	57,5	:	:	:	100,0	100,0
Slovensko	43,2	41,8	41,7	-1,4	-0,1	72,3	72,8
Polsko	52,5	46,4	48,2	-4,3	1,7	88,0	80,8
Lucembursko	52,5	47,7	48,7	-3,8	0,9	88,0	83,1
Bulharsko	48,7	47,0	49,1	0,4	2,0	81,6	81,8
Malta	52,8	48,8	49,8	-3,1	1,0	88,5	84,9
Litva	49,0	49,9	49,8	0,8	-0,1	82,1	86,9
Maďarsko	53,3	52,6	53,0	-0,2	0,4	89,2	91,5
Irsko	46,9	49,5	53,1	6,1	3,6	78,6	86,1
Kypr	59,2	54,5	53,3	-5,9	-1,1	99,2	94,7
Řecko	54,8	53,2	53,4	-1,5	0,2	91,8	92,5
Česká republika	54,5	52,5	54,3	-0,2	1,7	91,3	91,3
Itálie	54,0	54,1	55,0	1,0	0,9	90,5	94,1
Německo	58,5	54,7	55,1	-3,4	0,4	98,1	95,2
Lotyšsko	45,7	52,7	55,3	9,6	2,6	76,6	91,7
Estonsko	48,6	51,9	55,5	7,0	3,7	81,4	90,2
Finsko	54,6	53,7	55,9	1,3	2,2	91,6	93,5
Španělsko	56,9	55,3	56,3	-0,6	1,0	95,3	96,1
Francie	57,6	56,5	56,7	-0,9	0,2	96,4	98,4
Rumunsko	58,8	56,8	:	:	:	98,5	98,9
Nizozemí	59,6	57,2	57,3	-2,3	0,1	99,8	99,5
Švédsko	59,2	57,9	57,7	-1,5	-0,2	99,2	100,7
Dánsko	58,4	58,7	60,3	1,9	1,7	97,8	102,1
Belgie	62,1	59,6	60,7	-1,4	1,2	104,1	103,6
Portugalsko	62,8	60,5	61,4	-1,4	1,0	105,2	105,2
Slovinsko	61,9	60,1	61,5	-0,4	1,4	103,8	104,6
Velká Británie	62,5	61,9	61,7	-0,7	-0,1	104,6	107,6

Zdroj: Eurostat: Economy and finance - National accounts, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: Státy jsou seřazeny vzestupně podle JNP v roce 2008.
Údaje za Rakousko nejsou k dispozici.

Vývoj českých JNP v období let 2003 - 2008 s tendencí mírného poklesu do roku 2007 ovlivnily efekty zpožděné restrukturalizace ekonomické mikrosféry z konce 90. let, která překonala podkapitalizaci z prvních let transformace a stabilizovala vlastnickou strukturu. V podmínkách příznivé konjunkturální situace na světových trzích se české podniky připojily k evropskému trendu poklesu JNP, který přinesla vyšší tempa souhrnné produktivity práce. Prorůstová očekávání na počátku roku 2008, jako nekritické kopírování konjunktury předchozích let, vedla k dalšímu růstu zaměstnanosti bez ohledu na kapacitu trhů a možnosti růstu produktivity. Na počínající hospodářskou krizi ve II. pololetí podniky nestačily

reagovat, krizová opatření se dostavila až na počátku roku 2009. Obdobné chování podniků lze sledovat v ostatních evropských zemích. Prakticky všechny země EU již v roce 2008 vykázaly růst JNP v národní cenové hladině, práce již nebyla efektivně využívána. Pro propočet efektivnosti využívání práce v ČR a v EU roce 2009 budou podklady až na počátku roku 2011.

Tabulka č. 26 **Vývoj JNP v ČR a v EU-27 v národní cenové hladině**

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
JNP v ČR	52,8	54,4	54,5	53,0	52,8	52,7	52,5	54,3
přírůstek v %	+ 1,2	+ 3,1	+ 0,2	- 2,8	- 0,4	- 0,2	- 0,4	+ 3,4
JNP v EU-27	60,8	60,1	59,7	58,9	58,5	57,8	57,5	:
přírůstek v %	:	- 1,2	- 0,7	- 1,3	- 0,7	- 1,2	- 0,5	:

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - National accounts*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010,
Kozelský T.: *Monitoring nákladů práce v ČR a ve státech Evropské unie*, bulletiny No 2 - 3, VÚPSV 2008- 2009, dostupné na <http://www.vupsv.cz/>, výpočty VÚPSV

6.3.3 Jednotkové náklady práce v evropské cenové hladině

Na evropském trhu české podniky zatím chrání podhodnocená měna a nízká tuzemská cenová hladina s deformacemi ve struktuře, zejména v ceně práce. Oba faktory v součinu zatím umožňují bezproblémový přístup českého zboží s nízkými náklady práce na dražší světové, evropské a zejména německé trhy.

Tabulka č. 27 **Jednotkové náklady práce v EU v letech 2000 - 2008 v PPS**

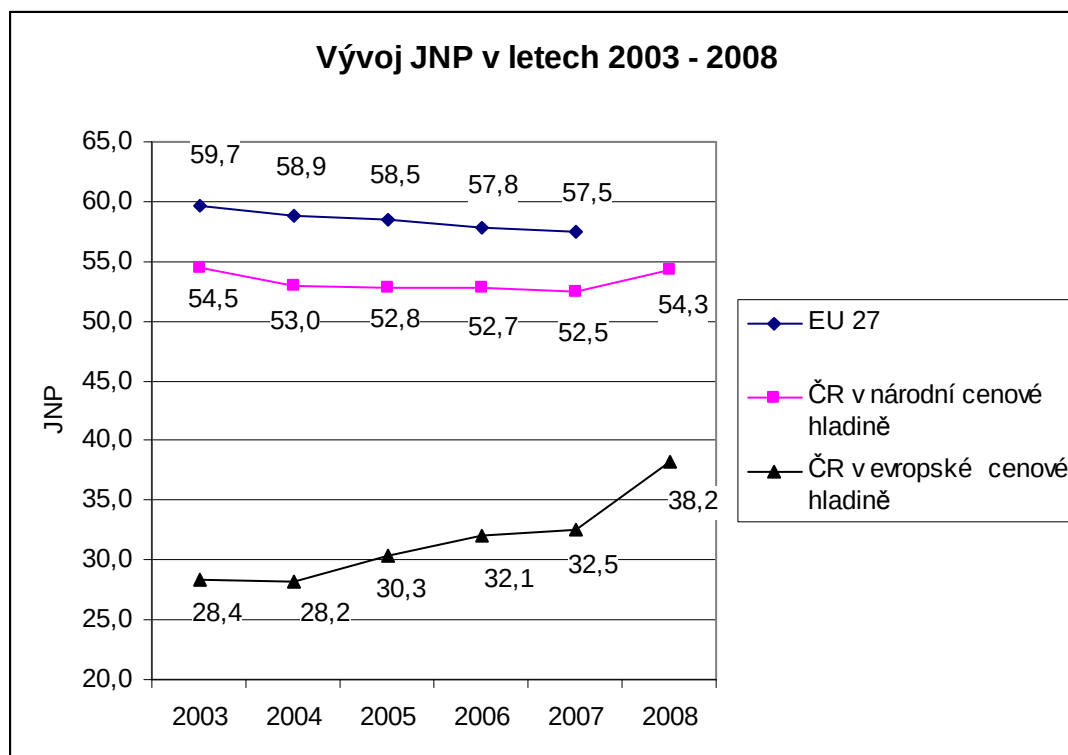
	JNP v PPS			Přírůstek v p.b.		Relace k EU 27	
	2003	2007	2008	2008-2003	2008-2007	2003	2007
EU-27	59,7	57,5	:	:	:	100,0	100,0
Bulharsko	16,5	18,9	21,2	4,8	2,3	27,6	32,9
Slovensko	20,6	25,3	27,6	7,0	2,3	34,5	43,9
Litva	23,0	28,6	30,8	7,8	2,2	38,5	49,8
Polsko	26,0	27,9	32,4	6,4	4,4	43,6	48,6
Rumunsko	21,9	31,7	:	:	:	36,7	55,2
Maďarsko	29,9	33,9	34,5	4,6	0,6	50,1	59,0
Malta	36,1	34,1	36,0	-0,1	1,9	60,5	59,3
Česká republika	28,4	32,5	38,2	9,8	5,7	47,6	56,5
Lotyšsko	21,8	35,3	39,4	17,5	4,1	36,6	61,3
Estonsko	27,6	35,2	39,4	11,8	4,2	46,3	61,3
Řecko	44,7	46,6	48,0	3,4	1,5	74,8	81,0
Kypr	52,4	47,5	48,3	-4,1	0,7	87,8	82,7
Slovinsko	46,2	46,6	49,6	3,4	2,9	77,4	81,1
Portugalsko	52,4	49,4	50,5	-1,9	1,1	87,9	85,9
Španělsko	50,6	49,6	52,2	1,6	2,7	84,8	86,2
Itálie	54,6	54,6	56,5	1,9	1,9	91,5	95,0
Lucembursko	58,5	54,4	56,5	-1,9	2,2	98,0	94,6
Německo	63,5	56,0	57,8	-5,7	1,8	106,4	97,5
Nizozemí	65,3	60,3	61,8	-3,5	1,5	109,4	104,9
Velká Británie	68,4	71,4	62,8	-5,7	-8,6	114,6	124,1
Francie	63,9	62,2	63,7	-0,2	1,5	107,0	108,2
Irsko	56,3	58,4	64,0	7,7	5,5	94,3	101,6
Finsko	65,3	62,1	66,2	0,8	4,0	109,4	108,1
Belgie	64,6	65,2	67,7	3,1	2,5	108,2	113,4
Švédsko	71,7	68,5	67,9	-3,7	-0,6	120,1	119,2
Dánsko	79,4	80,8	85,0	5,7	4,2	132,9	140,5

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - National accounts*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: Státy jsou seřazeny vzestupně podle JNP v roce 2008.
Údaje za Rakousko nejsou k dispozici.

Postupné čerpání měnového polštáře v ČR a v ostatních postkomunistických zemích se odráží v relativně rychlém růstu JNP v PPS a jejich přibližování k úrovni v národní cenové hladině. Za optimální situaci lze považovat vzájemné sbližování obou charakteristik v národní a evropské cenové hladině, tj. růst JNP v PPS při jejich současném snižování v národní cenové hladině a nižší úrovni oproti vyspělým zemím EU. Z tohoto hlediska lze pozitivně hodnotit vývoj po roce 2003. Východiskem poklesu JNP v letech 2003 - 2008 byly přírůstky produktivity (o 70 % v EUR, 33 % v Kč), které vykrývaly růst průměrné náhrady, tj. ceny práce (o 69 % v EUR, 32 % v Kč).

Graf č. 7

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - National accounts*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Přes rostoucí cenovou hladinu a apreciaci Kč po přepočtu na PPS české JNP stále patří mezi nejnižší v EU. V roce 2007 byly pod českou úroveň pouze Bulharsko, Slovensko, Litva, Polsko, Rumunsko, Maďarsko a Malta. Vysoká zaměstnanost v roce 2008, přes signály počínající hospodářské krize, s projevem poklesu ekonomického výkonu a prudkého zvýšení relativní cenové hladiny se odrazily v mimořádně vysokém růstu JNP o 18 % a ČR se vyhoupla nad Estonsko, Lotyšsko, Maďarsko a Maltu.

6.3.4 Faktory jednotkových nákladů práce v ČR

Z porovnání mezinárodních pramenů vyplynula nejednotnost metod analýzy faktorů pohybu JNP. VÚPSV při rozboru faktorů vychází z indexového rozkladu jednotkových nákladů práce na základní komponenty, tj. růst náhrad zaměstnancům, relativní cenovou hladinu a pracnost, resp. nepřímo úměrný vztah k růstu produktivity práce.

Z rozboru faktorů pohybu JNP vyplývá významná role konvergence české cenové hladiny k úrovni klasických tržních ekonomik Evropského hospodářského prostoru. Výrazný rozdíl mezi cenovými hladinami v ČR a ve vyspělých zemích vznikl v důsledku vývoje v předešlých desetiletích v rámci ekonomické integrace Rady vzájemné hospodářské pomoci a jednorázovým snížením kurzu Kčs v letech 1990 a 1991⁸⁰. V 90. letech se vyrovnávání realizovalo cestou vysoké inflace a po roce 2000 zejména zreálnováním směnného kurzu.

⁸⁰ Vytvoření měnového polštáře

Koruna vůči EUR v letech 2000 - 2009 zpevnila o 35 %. Parita a směnný kurz koruny vůči EUR se vzájemně přibližují, poměr mezi směnným kurzem a paritou (Exchange Rate Deviation Index - ERDI) se snížil z úrovně 2,0 v roce 2000 na 1,4 v roce 2008. Uvedený proces není ukončený. Méně ekonomicky vyspělé tradiční tržní ekonomiky EU jako Portugalsko, Španělsko, Řecko nebo Kypr vykazují index ERDI na úrovni 1,1 až 1,3, což představuje min. o 10 p.b. vyšší cenovou hladinu než českých 70 %⁸¹. Z tohoto hlediska proces rychlého přibližování průměrné náhrady na zaměstnance v EUR k evropské hladině a tím i JNP bude stále pokračovat.

Tabulka č.28 **Faktory vývoje JNP v ČR v letech 2000 - 2008 v EUR**

ř.	Položka	Index			
		2003/2000	2008/2003	2008/2000	2008/2007
1	Průměrná náhrada zaměstnanci v Kč	1,263	1,321	1,668	1,072
2	Pracnost (pracovníci/HDP v národní cenové hladině v Kč)	0,827	0,724	0,623	0,964
3	EUR/Kč	0,895	0,783	0,701	0,898
4	Průměrná náhrada zaměstnanci v EUR, ř.1 / ř.3	1,411	1,687	2,380	1,193
5	Pracnost (pracovníci/HDP v národní cenové hladině v EUR), ř. 2 x ř. 3	0,740	0,590	0,437	0,866
16	JNP v národní cenové hladině, ř.1 x. ř.2, resp. ř. 4 x ř. 5	1,044	0,996	1,039	1,033
7	Relativní cenová úroveň (CPL) ČR/EU	1,136	1,350	1,533	1,138
8	JNP v PPS EU 25, ř. 6 x ř. 7	1,185	1,344	1,591	1,176
	Doplňující ukazatele:				
9	Produktivita na pracovníka v Kč	1,210	1,327	1,605	1,037
10	Produktivita na pracovníka v EUR, ř. 9 / ř. 3	1,352	1,694	2,290	1,154

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - National accounts*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010,
Eurostat: *Economy and finance – Exchange rates*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/exchange_rates/introduction, duben 2010,
Eurostat: *Economy and finance - Purchasing power parities*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/purchasing_power_parities/data/database
duben 2010, propočet VÚPSV

České podniky a sociální partneři po přistoupení k EU udržovali proporcionální vývoj ceny práce a produktivity, což jim umožňuje stabilizovat JNP v národní cenové hladině. Po roce 2003 se česká ekonomika napojila na trend stagnace až mírného poklesu jednotkových nákladů práce, který se projevoval ve vyspělých členských zemích EU.

Problematickou se však jeví oblast postupného vyčerpávání měnového polštáře, které nachází svůj odraz ve vyrovnávání cenové hladiny a struktury s evropským trhem. Tento proces podniky nekryjí produktivitou, na trzích vyspělých zemí se českým exportérům snižuje zisk z prodeje za ceny kupujícího nebo zužuje manévrovací prostor cenové konkurence. Region české republiky postupně oslabuje svoji atraktivitu pro zahraniční investory. Na druhé straně je však prakticky nerealné vyšší produktivitou plně eliminovat hluboký a umělý

⁸¹ Výjimku z tohoto porovnání představuje Malta s ERDI ve výši 1,4 v roce 2008 (1,5 v roce 2007) s cenovou hladinou ve výši 72 % EU-27.

vyvolaný rozdíl cenových hladin mezi ČR a trhy vyspělých evropských zemí⁸². K vyrovnávání růstu relativní cenové hladiny o 35 % v letech 2000 - 2008, které neslo zpevnění Kč vůči EUR o 30 %, by česká ekonomika při daném růstu ceny práce, vyjádřené průměrnou náhradou na zaměstnance v EUR o 138 % (v Kč o 67 %), musela zvýšit produktivitu na pracovníka v EUR o 266 % (v Kč o 156 %), nebo při skutečně vykázané produktivitě by se cena práce v roce 2008 ve srovnání s rokem 2000 mohla zvýšit v EUR pouze o 46 % (v Kč o 2,7 %) s odrazem v poklesu reálného výdělku o 18 % a kupní síly (parity) hrubé mzdy ve srovnání s EU o 40 %. Eliminaci propadu reálného výdělku by částečně umožnilo snížení sociálního a zdravotního pojištění a příspěvku na politiku zaměstnanosti placeného zaměstnavatelem ve prospěch výdělku. Tato cesta však není možná s ohledem na financování sociálního a zdravotního systému.

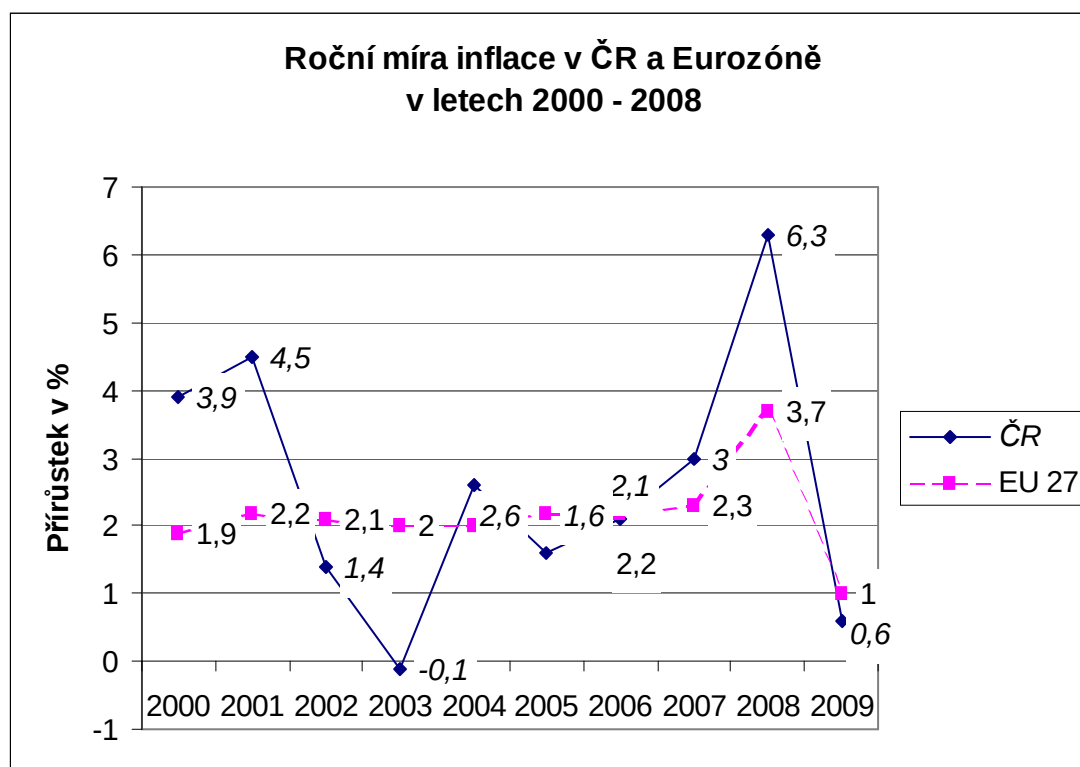
Hypotetickou cestou by bylo udržení směnného kurzu při více než 3krát vyšší míře inflace (o 76 %, tj. o 6,5 % ročně v letech 2000 - 2008). V podmínkách samostatnosti ČNB, její zákonem stanovenou péči o stabilitu cenové úrovně v ČR, plovoucího kurzu koruny a poptávky po Kč za strany zahraničních investorů je tato cesta i mimo spekulace. Samotný vývoj inflace v časovém horizontu 2000 - 2009 sledoval trend poklesu, který narušoval pouze proces deregulace cen v ČR. Podle údajů Eurostatu⁸³ zpracovaných na základě klasifikace COICOP dosahovala průměrná roční míra inflace tempa 2,4 % s klesajícím trendem do roku 2007, od 4,5 % v roce 2001 po 3,0 % v roce 2007 se sedlem - 0,1 % v roce 2003⁸⁴. Rok 2008 se svými 6,3 %, které vyvolaly administrativní opatření, je mimořádný. Inflace v roce 2009 v ČR opět spadla podle údajů Eurostatu na 0,6 %.

⁸² V roce 1990 Kčs devalvovala o více než 70 %. Přes vysoký růst cen, které v roce 1993 dosáhly dvojnásobku roku 1989, česká cenová hladina představovala 27 % úrovně SRN (v roce 2007 relace dosáhla 61 %).

⁸³ Dostupné na Eurostat: Economy and finance - Harmonized indices of consumer prices (HICP) - annual average inflation rate, dostupné na <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/hicp/introduction>.

⁸⁴ Podle údajů ČSÚ průměrná roční míra inflace v letech 2000 - 2007 dosahovala tempa 2,1 % s klesajícím trendem od 4,7 % v roce 2001 po 2,8 % v roce 2007 se sedlem 0,1 % v roce 2003, v roce 2008 dosáhla 6,3 % a v roce 2009 klesla na 1,0 %, dostupné na http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/mira_inflace, přístup únor 2010.

Graf č. 8

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance – HICP - annual average inflation rate*, dostupné na <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/hicp/data/database>, únor 2010, úprava VÚPSV

V ČR se v letech 2000 - 2008 zvedly ceny o 23 %⁸⁵. Obdobný přírůstek zaznamenala i EU s 20 %. Inflace se po roce 2001 na relativně rychlém přibližování české cenové hladiny k evropské (zvýšení české cenové hladiny o 53 % od roku 2000 a 34 % od roku 2003) prakticky nepodílela.

Růst JNP v paritě kupní síly při rychlém zpevňování Kč a míře inflace shodné s EU byl v hodnocených letech přirozeným procesem. V případě, že konvergence české cenové hladiny k evropské bude pokračovat cestou zpevňování národní měny při minimální inflaci, není v silách českých podniků zastavit růst paritních JNP.

6.4 Podíl práce na nákladech v letech 2003 - 2008

Podíl výrobního faktoru práce na nákladech určuje kapitálová vybavenost práce, množství práce (hodiny nebo počet pracovníků), cena práce a náročnost na spotřebu materiálu, energie, služeb a výrobku jednorázové spotřeby (mezispotřeby). Nižší hodnoty vykazují odvětví sekundéru. Díky tradičně nízké ceně práce, kapitálové vybavenosti, vyššímu podílu průmyslu na HDP a kapitálově náročnější zemědělské velkovýrobě podíl práce na nákladech v národní cenové hladině v ČR patří mezi nejnižší v EU (23 %), nižší hodnotu vykazovaly v roce 2008 pouze Lucembursko, Slovensko a patrně Bulharsko, kde chybí údaje za poslední 2 roky.

⁸⁵ Ještě za období 2000 - 2007 inflace představovala 16 %. Aplikace reformy veřejných financí měla v roce 2008 za následek jednorázový skok míry inflace na 6,3 %.

6.4.1 Podíl práce na nákladech v ČR a v EU

Vyspělé země EU v důsledku vysoké výdělkové hladiny vykazují obecně vyšší PPN. Vysoká váha zemědělství v ekonomice se odráží ve vyšším PPN méně rozvinutých zemí jako Polsko, pobaltské a balkánské státy, které obecně vykazují nižší hladinu nákladů práce. Na vysoké hodnoty PPN působí i rozsah služeb, zejména turistického ruchu ve středozemních zemích (Řecko, Kypr, Malta, Španělsko) s výrazným podílem sektoru sebezaměstnaných⁸⁶. PPN v národní cenové hladině, se kterým v roce 2008 disponovala česká ekonomika, byl po slovenském a lucemburském podílu nejnižší v rámci EU. Vyšší míra investic v minulých letech i při růstu výdělkové hladiny⁸⁷ směřovala podíl práce na nákladech (dále jen „PPN“) k trendu poklesu v období 2003 - 2008 (- 1,5 p.b.), který provázal pokles JNP (0,5 p.b.).

Podíl práce na nákladech v národní cenové hladině však při vysoké závislosti na dovozu ostatních vstupů a při nízké tuzemské výdělkové hladině neodráží objektivní cenové relace, standardní ve vyspělých ekonomikách. V ČR oceněná práce zhodnocuje vstupy ve většině případů oceněnými ve světových cenách. Uvedenou disproporci částečně řeší vyjádření náhrad zaměstnancům v paritě kupní síly, v podmínkách EU jednotkou PPS. V tomto případě je nízký český podíl práce na nákladech ve výši 30 % v roce 2008 (v roce 2003 ještě 38 %) nominálně srovnatelný s vyspělými evropskými ekonomikami s vysokou kapitálovou vybaveností, vysokou produktivitou práce a vysokým podílem mezipotřeby na nákladech (Finsko, Belgie, Dánsko). Reálně srovnatelný je pouze nízký PPN na Slovensku s nízkou paritní výdělkovou hladinou a kde podniky obdobně jako v ČR vykazují vysokou surovinovou a energetickou náročnost.

⁸⁶ Finanční možnosti vedou sektor sebezaměstnaných k orientaci na kapitálově méně náročné aktivity. Nevýhodou je nižší produktivita práce, výhodou je vysoká flexibilita. Blíže Baštýř I.: Sociálněekonomické charakteristiky osob samostatně výdělečně činných v mezinárodním kontextu. In: Průša, L. a kol.: Sociálně ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných ve společnosti. VÚPSV, Praha 2006, ISBN 80-87007-33-6, dostupné na http://www.vupsv.cz/index.php?p=publikace_proj&projekt=124&search=no&site=default, s. 18 - 19

⁸⁷ V letech 2003 - 2007 se nominální výdělková hladina v přepočtu na EUR zvýšila o 7 p.b. Přesto v roce 2007 představovala necelou 1/3 průměru EU 27, resp. 1/4 úrovně EU 15. Stejně proporce lze sledovat i u nákladů práce.

Tabulka 29 Vývoj PPN ve vybraných zemích EU v letech 2003 – 2008 v národní a evropské cenové hladině v %

	PPN v národní cenové hladině v %			PPN v evropské cenové hladině v %		
	2003	2008	2008 - 2003 v p.b.	2003	2008	2008 - 2003 v p.b.
Slovensko	21,17	21,41	0,23	36,03	29,15	-6,87
Česká republika	24,45	22,93	-1,52	38,31	29,70	-8,61
Irsko	26,37	:	:	22,99	:	:
Estonsko	26,86	31,19	4,33	39,22	38,97	-0,25
Lucembursko	27,44	20,38	-7,05	25,34	18,06	-7,28
Lotyšsko	28,15	31,39	3,24	45,04	39,15	-5,89
Maďarsko	29,34	27,92	-1,42	42,49	37,30	-5,19
Polsko	31,06	27,37	-3,70	47,65	35,92	-11,73
Itálie	32,52	31,53	-0,99	32,30	30,95	-1,35
Belgie	33,30	31,03	-2,28	32,46	28,75	-3,71
Malta	33,71	31,43	-2,28	42,68	38,80	-3,88
Španělsko	34,22	33,78	-0,44	36,86	35,47	-1,40
Finsko	34,42	31,69	-2,73	30,51	28,17	-2,35
Slovinsko	35,09	32,65	-2,44	42,02	37,56	-4,46
Litva	35,95	33,55	-2,40	54,42	44,96	-9,46
Nizozemsko	36,40	33,86	-2,54	34,29	32,18	-2,11
Švédsko	36,66	:	:	32,36	:	:
Portugalsko	37,29	:	:	41,60	:	:
Francie	37,52	35,74	-1,77	35,13	33,13	-2,00
Německo	38,45	34,50	-3,94	36,53	33,45	-3,08
Dánsko	38,71	36,26	-2,45	31,73	28,76	-2,97
Velká Británie	38,73	:	:	36,58	:	:
Řecko	44,07	44,80	0,72	49,16	47,42	-1,74
Kypr	47,23	42,88	-4,35	50,28	45,34	-4,94

Zdroj: Eurostat: Economy and finance - National accounts, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/database, březen 2010, propočten VÚPSV

Poznámka: Státy jsou seřazeny vzestupně podle údajů roku 2003 v národní cenové hladině.
Tabulka neobsahuje státy, u kterých nebyly údaje.

Díky své tradičně vysoké materiálové náročnosti a levné práci si česká ekonomika udržuje pozici s nejnižšími vstupy práce. Mezi spotřeba na jednotku nákladů v ČR patří spolu s Belgií a Slovenskem se svými 66 % k nejvyšším v EU. V období let 2003 - 2008 vzrostl její podíl o 9 p.b (obdobně rychlý růst zaznamenalo pouze Polsko, Litva a Slovensko). Na druhé straně se nízký objem odpisů odpovídá pobaltským státům s vysokým podílem zemědělství a Kypru a Řecku s vyšší váhou kapitálově nenáročných služeb. Tempo poklesu PPN o 8,5 p.b. patřilo v letech 2003 - 2008 k nejvyšším v EU (vyšší vykázalo pouze Polsko o 11,5 p.b a Litva o 9,5 p.b.). Změnu struktury nákladů vystihuje následující tabulka s podílem nákladových položek na pracovníka v letech 2003 a 2008.

Tabulka č. 30 **Struktura nákladů na pracovníka v roce 2008 v % a změna proti roku 2003 v p.b. ve vybraných státech EU**

	2008, podíl v %			2008-2003 v p.b.		
	Náhrady	Mezispotřeba	Odpisy	Náhrady	Mezispotřeba	Odpisy
Lucembursko	18,06	79,57	2,37	-7,28	7,71	-0,43
Finsko	28,17	66,47	5,37	-2,35	2,90	-0,55
Belgie	28,75	65,77	5,48	-3,71	3,52	0,19
Dánsko	28,76	64,50	6,73	-2,97	3,71	-0,74
Slovensko	29,15	66,12	4,73	-6,87	7,20	-0,33
Česká republika	29,70	66,36	3,93	-8,61	8,90	-0,29
Itálie	30,95	63,81	5,24	-1,35	1,23	0,12
Nizozemsko	32,18	63,22	4,60	-2,11	2,55	-0,44
Francie	33,13	61,67	5,20	-2,00	1,86	0,14
Německo	33,45	61,30	5,25	-3,08	3,56	-0,48
Španělsko	35,47	59,15	5,38	-1,40	0,73	0,67
Polsko	35,92	60,28	3,79	-11,73	12,05	-0,32
Maďarsko	37,30	58,93	3,77	-5,19	5,18	0,01
Slovinsko	37,56	58,38	4,06	-4,46	5,01	-0,55
Malta	38,80	56,17	5,04	-3,88	4,00	-0,12
Estonsko	38,97	57,20	3,83	-0,25	-0,58	0,83
Lotyšsko	39,15	56,46	4,39	-5,89	6,55	-0,66
Litva	44,96	51,16	3,87	-9,46	9,54	-0,08
Kypr	45,34	50,86	3,80	-4,94	4,61	0,32
Řecko	47,42	49,84	2,74	-1,74	1,59	0,16

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - National accounts*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/database, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: Údaj o průměrné náhradě na zaměstnance v PPS.

Přepočet údajů na pracovníka umožňuje zahrnutí sektoru sebezaměstnaných.

Státy EU s dostupnými daty.

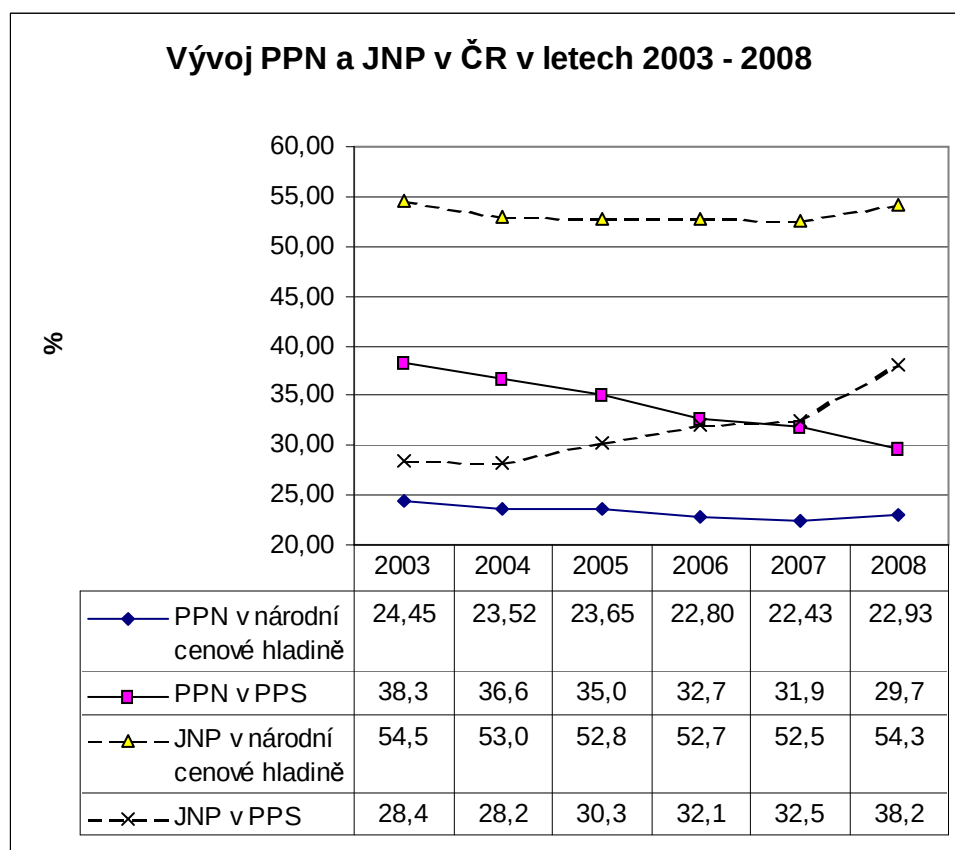
Země seřazeny podle podílu náhrad na nákladech.

Lucembursko svým propojením s belgickou ekonomikou představuje specifické a obtížně hodnotitelné.

Tabulka uvádí pouze země s dostupnými daty.

Relativně nízký podíl práce na nákladech České republiky nevyplývá z vysoké produktivity a kapitálového vybavení práce, nýbrž z vysoké materiálové a energetické náročnosti (její růst patří mezi nejvyšší v rámci srovnávaných zemí) a z levné práce. Konvergence cenové hladiny ke standardním parametrům evropského trhu vede k poklesu paritního PPN při růstu jednotkových nákladů práce v PPS. České podniky stojí před dilematem substituce kapitálu nekvalifikovanou a levnou prací s nízkou produktivitou, nebo substituce zdražující se a stále méně efektivní práce kapitálem, a to bez zvyšujících se nároků na materiálové a energetické vstupy. Údaje za hodnocené období let 2003 – 2008 naznačují, že kapitálová vybavenost v českých podnicích roste rychleji než PPN, ovšem při vysoké dynamice mezispotřeby (přírůstek odpisů na jednotku nákladů + 50 %, přírůstek práce na jednotku nákladů + 25 %, přírůstek jednotkové mezispotřeby + 85 %).

Graf č. 9

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - National accounts*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/database, březen 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: Porušení trendu pohybu JNP v roce 2008 vyplývá z krizových jevů ve II. polovině roku

V příštích letech lze očekávat v souvislosti s vyrovnáváním české cenové a výdělkové hladiny s EU přibližování paritního PPN k úrovni v národní cenové hladině při růstu paritních JNP. V závislosti na pohybu směnného kurzu Kč/EUR bude tento proces rozkolísaný, a to zejména v pásmu 70 - 80 % relativní cenové hladiny EU (česká relativní hladina v roce 2008 dosáhla 67 % úrovně EU-15). Za optimální lze považovat pokles PPN doprovázený růstem, minimálně stagnací, JNP v národní cenové hladině. V podmínkách konvergence nízké cenové hladiny k proporcím EU je však nevyhnutelný růst JNP v paritě kupní síly.

6.4.2 Zdanění práce a celkové náklady českých podniků

Kapitola Institucionální a makroekonomický rámec pohybu nákladů práce upozorňuje na vysoký objem zdanění práce v ČR na straně zaměstnavatele, na druhé straně však konstatuje, že daňová mezera⁸⁸ patří v rámci skupiny zemí s kontinentálním modelem sociálního státu⁸⁹ mezi nižší. Vysoký objem sociálního pojištění v ČR eliminuje nízká daň

⁸⁸ Daňová mezera je rozdíl mezi náklady práce zaměstnavatele a čistým výdělkem zaměstnance.

⁸⁹ Vysoký stupeň sociální solidarity a přerozdělovacích procesů, pro který je typická vysoká úroveň povinných odvodů zaměstnavatelů i zaměstnanců do centralizovaných sociálně-ochranných fondů a značný rozsah i výše plnění (dávky) z těchto fondů poskytovaných podle principu solidarity.

z příjmů.

Otázkou je vliv snížení daňové zátěže práce na ekonomiku podniku. Při nízkém podílu práce na nákladech problém vysokého zdanění práce v ČR nevystupuje, zejména v odvětvích sekundéru, naléhavě a úprava daňového zatížení práce není významným přínosem pro pohyb zisku. Služby však vykazují vyšší citlivost na náklady práce.

Následující model specifikuje možné případy snížení daňové mezery, tím i ceny práce v ČR. Východiskem je předpoklad, že daň z příjmu a sociální pojištění placené zaměstnancem obsahuje hrubá mzda, resp. plat. Náklady práce, tj. cena práce, dále obsahuje i sociální pojištění placené za zaměstnance zaměstnavatelem (zákonné sociální výdaje)⁹⁰.

Předpoklady modelu:

- průměrný měsíční výdělek 23 600 Kč,
- sociální požitky jsou zahrnuty spolu s ostatními sociálními výdaji, personálními náklady, daněmi a dotacemi do položky „Nepovinné náklady práce zaměstnavatele“⁹¹,
- nepovinné náklady práce zaměstnavatele ve všech variantách zůstávají konstantní,
- struktura úplných nákladů práce v roce 2008,
- podíl práce na nákladech v roce 2008,
- daňové podmínky roku 2009,
- v případě zvýšení čistého výdělku zaměstnavatelé v kolektivním vyjednávání uplatní nižší (odpovídající) dynamiku hrubého výdělku,
- abstrahuje od administrativních nákladů na úrovni podniků a státního rozpočtu.

Zkoumané varianty:

- snížení pojistného placeného zaměstnavatelem o 1 p.b. vzhledem k hrubému výdělku,
- snížení pojistného placeného zaměstnancem o 1 p.b. vzhledem k hrubému výdělku,
- snížení daně z příjmů zaměstnance o 1 p.b. vzhledem k hrubému výdělku,
- dokončení procesu super hrubá mzda = „mzda“⁹².

Každá varianta obsahuje subvarianty:

- okamžitý dopad na úplné náklady práce bez ohledu na pohyb čistého výdělku,
- dopad na úplné náklady po vyrovnaní čistého výdělku na výchozí úroveň.

⁹⁰ Z tohoto pohledu vyvedení povinných plateb sociálního pojištění z veřejných rozpočtů na komerční fondy sice nominálně přinese nižší zdanění práce, ve skutečnosti se však přes tržní institut kolektivního vyjednávání projeví ve zvýšení hrubého výdělku. Náklady práce se minimálně nezmění, spíše vzrostou o zisk komerčních pojišťoven.

⁹¹ Sociální požitky zahrnuje pracovní statistika Eurostatu do přímých nákladů práce, tj. do mezd, v ČR se pohybují kolem 2 %.

⁹² Viz MF ČR: Věcný záměr nového zákona o daních z příjmů („NZDP“), MF ČR 2008, dostupné na http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/NZDP_03042008_ppt.ppt#2

Vliv snížení úplných nákladů práce na celkové náklady v %:

$$\Delta N = PPN \cdot \Delta \dot{U}NP_x$$

kde:

ΔN přírůstek (snížení) celkových nákladů v %,
 PPN podíl práce na nákladech v %,
 $\Delta \dot{U}NP_x$ přírůstek (snížení) úplných nákladů práce,
 varianta úpravy zdanění práce.

Tabulka č. 31 A) **Model snížení pojistného placeného zaměstnavatelem**

	Stávající stav			Snížení pojistného placeného zaměstnavatelem o 1 %					Vyrovnání čistého výdělku				
	Kč osoba/měsíc	Podíl z úplných nákladů práce v %	Podíl z mezd a platů v %	Kč osoba/měsíc	Podíl z úplných nákladů práce v %	Podíl z mezd a platů v %	Index v %	Rozdíl v Kč	Kč osoba/měsíc	Podíl z úplných nákladů práce v %	Podíl z mezd a platů v %	Index v %	Rozdíl v Kč
Úplné náklady práce	32854	100	139	32618	100	138	99,3	-236	32525	100	138	99,0	-329
Přímé náklady práce - mzdy a platy	23600	72	100	23600	72	100	100,0	0	23530	72	100	99,7	-70
Vedlejší náklady práce	9254	28	39	9018	28	38	97,4	-236	8995	28	38	97,2	-259
z toho:													
– sociální pojištění hrazené zaměstnavatelem	8024	24	34	7788	24	33	97,1	-236	7765	24	33	96,8	-259
– nepovinné náklady práce zaměstnavatele	1230	4	5	1230	4	5	100,0	0	1230	4	5	100,0	0
Hrubá mzda zaměstnance	23600	72	100	23600	72	100	100,0	0	23530	72	100	99,7	-70
Sociální a zdravotní pojištění placené zaměstnancem	2596	8	11	2596	8	11	100,0	0	2588	8	11	99,7	-8
Daňový základ zaměstnance (superhrubá mzda)	31700	96	134	31400	96	133	99,1	-300	31295	96	133	98,7	-405
Daň z příjmu	2685	8	11	2640	8	11	98,3	-45	2624	8	11	97,7	-61
Čistá mzda	18319	56	78	18364	56	78	100,2	45	18317	56	78	100,0	-2
Daňová mezera	13305	40	56	13024	40	55	97,9	-281	12977	40	55	97,5	-328
Sociální a zdravotní pojištění celkem	10620	32	45	10384	32	44	97,8	-236	10353	32	44	97,5	-267

Zdroj: výpočet VÚPSV

Tabulka č. 31 B) **Model snížení pojistného placeného zaměstnancem**

	Stávající stav			Snížení pojistného u zaměstnance o 1 %					Vyrovnání čistého výdělku				
	Kč osoba/měsíc	Podíl z úplných nákladů práce v %	Podíl z mezd a platů v %	Kč osoba/měsíc	Podíl z úplných nákladů práce	Podíl z mezd a platů v %	Index v %	Rozdíl v Kč	Kč osoba/měsíc	Podíl z úplných nákladů práce v %	Podíl z mezd a platů v %	Index v %	Rozdíl v Kč
Úplné náklady práce	32854	100	139	32854	100	139	100,0	0	32385	100	140	98,6	-469
Přímé náklady práce - mzdy a platy	23600	72	100	23600	72	100	100,0	0	23250	72	101	98,5	-350
Vedlejší náklady práce	9254	28	39	9254	28	39	100,0	0	9135	28	39	98,7	-119
z toho:													
– sociální pojištění hrazené zaměstnavatelem	8024	24	34	8024	24	34	100,0	0	7905	25	34	98,5	-119
– nepovinné náklady práce zaměstnavatele	1230	4	5	1230	4	5	100,0	0	1230	4	5	100,0	0
Hrubá mzda zaměstnance	23600	72	100	23600	72	100	100,0	0	23250	72	101	98,5	-350
Sociální a zdravotní pojištění placené zaměstnancem	2596	8	11	2360	7	10	90,9	-236	2325	7	10	89,6	-271
Daňový základ zaměstnance (super hrubá mzda)	31700	96	134	31700	96	134	100,0	0	31155	97	135	98,3	-545
Daň z příjmu	2685	8	11	2685	8	11	100,0	0	2603	8	11	97,0	-82
Čistá mzda zaměstnance	18319	56	77,6	18555	56	78,6	101,3	236	18322	57	79,2	100,0	3
Daňová mezera	13305	40	56	13069	40	55	98,2	-236	12833	40	55	96,5	-472
Sociální a zdravotní pojištění celkem	10620	32	45	10384	32	44	97,8	-236	10230	32	44	96,3	-390

Zdroj: výpočet VÚPSV

Tabulka č. 31 C) **Model snížení daně z příjmu**

	Stávající stav			Snížení daně z příjmu o 1 %					Vyrovnání čistého výdělku				
	Kč osoba/měsíc	Podíl z úplných nákladů práce v %	Podíl z mezd a platů v %	Kč osoba/měsíc	Podíl z úplných nákladů práce v %	Podíl z mezd a platů v %	Index v %	Rozdíl v Kč	Kč osoba/měsíc	Podíl z úplných nákladů práce v %	Podíl z mezd a platů v %	Index v %	Rozdíl v Kč
Úplné náklady práce	32854	100	139	32854	100	139	100,0	0	32224	100	139	98,1	-630
Přímé náklady práce - mzdy a platy	23600	72	100	23600	72	100	100,0	0	23130	72	100	98,0	-470
Vedlejší náklady práce	9254	28	39	9254	28	39	100,0	0	9094	28	39	98,3	-160
z toho:													
– sociální pojištění hrazené zaměstnavatelem	8024	24	34	8024	24	34	100,0	0	7864	24	34	98,0	-160
– nepovinné náklady práce zaměstnavatele	1230	4	5	1230	4	5	100,0	0	1230	4	5	100,0	0
Hrubá mzda zaměstnance	23600	72	100	23600	72	100	100,0	0	23130	72	100	98,0	-470
Sociální a zdravotní pojištění placené zaměstnancem	2596	8	11	2596	8	11	100,0	0	2544	8	11	98,0	-52
Daňový základ zaměstnance (super hrubá mzda)	31700	96	134	31700	96	134	100,0	0	30994	96	134	97,8	-706
Daň z příjmu	2685	8	11	2368	7	10	88,2	-317	2269	7	10	84,5	-416
Čistá mzda	18319	56	78	18636	57	79	101,7	317	18317	57	79	100,0	-2
Daňová mezera	13305	40	56	12988	40	55	97,6	-317	12678	39	55	95,3	-627
Sociální a zdravotní pojištění celkem	10620	32	45	10620	32	45	100,0	0	10409	32	45	98,0	-212

Zdroj: výpočet VÚPSV

Tabulka č. 31 D) **Model struktury úplných nákladů práce po dokončení procesu super - hrubá mzda = „mzda“ (pojistné platí pouze zaměstnanec)**

	Stávající stav			Super hrubá mzda = „mzda“			
	Kč osoba/měsíc	Podíl z úplných nákladů práce v %	Podíl z mezd a platů v %	Kč osoba/měsíc	Podíl z úplných nákladů práce v %	Podíl z mezd a platů v %	Index v %
Úplné náklady práce	32854	100	139	32854	100	104	100,0
Přímé náklady práce - mzdy a platy	23600	72	100	31624	96	100	134,0
Vedlejší náklady práce	9254	28	39	1230	4	4	13,3
z toho:							
– sociální pojištění hrazené zaměstnavatelem	8024	24	34	0	0	0	0,0
– nepovinné náklady práce zaměstnavatele	1230	4	5	1230	4	4	100,0
Hrubá mzda zaměstnance	23600	72	100	31624	96	100	134,0
Sociální a zdravotní pojištění placené zaměstnancem	2596	8	11	10620	32	34	409,1
Daňový základ zaměstnance (super hrubá mzda)	31700	96	134	31700	96	100	100,0
Daň z příjmu	2685	8	11	2685	8	8,5	100,0
Čistá mzda zaměstnance	18319	56	78	18319	56	58	100,0
Daňová mezera	13305	40	56	13305	40	42	100,0
Sociální a zdravotní pojištění celkem	10620	32	45	10620	32	34	100,0

Zdroj: MF ČR: Věcný záměr nového zákona o daních z příjmů („NZDP“), MF ČR 2008, dostupné na http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/NZDP_03042008_ppt.ppt#2, výpočet VÚPSV

Tabulka č. 32 **Závislost zdanění práce a vývoje nákladů, rekapitulace modelových situací, snížení celkových nákladů v %**

	PPN	A) Snížení pojistného u zaměstnavatele		B) Snížení pojistného u zaměstnance		C) Snížení daně z příjmu	
		Bez vyrovnání čistého výdělku	Vyrovnání čistého výdělku	Bez vyrovnání čistého výdělku	Vyrovnání čistého výdělku	Bez vyrovnání čistého výdělku	Vyrovnání čistého výdělku
ČR celkem	22,93	0,17	0,22	0,0	0,3	0,0	0,4

Zdroj: propočet VÚPSV

Poznámka: Rekapitulace neobsahuje variantu dokončení procesu super hrubá mzda = „mzda“; v případě této varianty se mění pouze struktura úplných nákladů práce. Model abstrahuje od administrativních úspor, které se v tomto případě předpokládají v ekonomii nákladů na úrovni podniků a státního rozpočtu.

Propočet vychází z čistého průměrného měsíčního výdělku ve výši 18 319 Kč, což odpovídá hrubému výdělku 23 600 Kč v daňových podmínkách roku 2009. Zaokrouhlení na 1 desetinné místo vyjadřuje základní proporce, změna výchozích údajů o průměrném výdělku se řádově projevuje v setinách procenta.

Celkové náklady v rámci české ekonomiky jsou na změny daňové zátěže práce málo citlivé. Z propočetů modelových situací vyplývá, že snížení pojistného na straně zaměstnavatele má na pohyb celkových nákladů zhruba poloviční dopad ve srovnání s úpravami sazeb pojistného nebo daně z příjmů na straně zaměstnance. Nejvyšší pružnost vykazují náklady na daň z příjmů zaměstnance. Jestliže snížení pojistného na straně zaměstnavatele se okamžitě odráží v nákladech, potom využití efektů ve variantách úpravy zdanění mzdy na straně zaměstnance předpokládá vyrovnání čistého výdělku na úroveň před úpravou. Současná architektura zdanění práce založená na super hrubé mzdě přenáší efekt nižšího pojistného placeného zaměstnavatelem i na zaměstnance (pojistné placené zaměstnavatelem vstupuje do daňového základu daně z příjmů zaměstnance).

Rozdíly se však projevují v odvětvovém členění. Nízkou pružnost celkových nákladů na práci vykazují odvětví s vysokou kapitálovou vybaveností, tj. výrobní odvětví, stavebnictví, doprava a spoje. Vysokou citlivost vykazují služby s nižší produktivitou práce a nižší kapitálovou vybaveností⁹³.

Ve všech modelech se dopad snížení daňového zatížení práce na veřejné rozpočty pohybuje v intervalu 20 - 30 mld. Kč. Efekt v inkasu korporátních daní dosahuje pouze 1 - 2 mld. Kč. Z hlediska těchto proporcí, které se zvyšují úměrně rozdílu daně z příjmu právnických osob a zdanění práce, je snižování daňového zatížení mezd riskantní, negativní dopad lze očekávat v rostoucím zadlužování veřejných rozpočtů.

⁹³ Blíže kapitola Vývoj ceny práce ve vybraných odvětvích.

7. Vývoj ceny práce ve vybraných odvětvích v ČR

Sekundární sektor se v literatuře považuje za silně procyklický.⁹⁴ V minulosti v České republice cykličnost zakrýval transformační proces. Odvětví II. národohospodářského sektoru se na HDP a na zaměstnanosti podílejí zhruba 1/3. Průmysl vyváží přibližně 50 % své produkce. Více než 90 % českého exportu tvoří průmyslové výrobky⁹⁵.

Terciér je perspektivní národohospodářský sektor, který se ve stále rostoucí míře podílí na tvorbě HDP a váže rostoucí objem pracovníků. V současné době zhruba 2/3 pracovníků v ČR, kteří v terciéru, vytváří 2/3 HDP⁹⁶.

Kapitola porovnává výši a strukturu nákladů práce v relaci k české a evropské ekonomice. Stejná kritéria uplatňuje i pro efektivnost živé práce. Pro průmyslová odvětví, která jsou z hlediska národní ekonomiky rozhodujícími exportéry, je více než pro ostatní odvětví významné sledování jednotkových nákladů práce v paritě kupní síly.

Tabulka č. 33 Sledovaná odvětví a jejich postavení v české ekonomice

Odvětví	Podíl na zaměstnanosti v roce 2008 v %	Podíl na přidané hodnotě v roce 2008 v %
Těžba nerostných surovin	0,94	2,65
Zpracovatelský průmysl	27,35	24,66
Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	1,10	4,83
Obchod, opravy motorových vozidel a výrobků pro osobní spotřebu	14,17	12,92
Ubytování a stravování	3,54	1,83
Doprava, skladování a spoje	6,93	10,52
Celkem	54,03	57,41

Zdroj: ČSÚ: Roční národní účty, dostupné na <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>, březen 2010, propočet VÚPSV

⁹⁴ Viz např. Czesaný, S.: Monitorování a analýza hospodářského cyklu. Praha 2002, Politická ekonomie č. 2; nebo Kadeřábková, A.: Základy makroekonomické analýzy, Růst, konkurenceschopnost, rovnováha. Praha, Linde 2003.

⁹⁵ Blíže Rojíček, M.: Statistika upřesňuje představy o otevřenosti české ekonomiky, Tisková zpráva ČSÚ z 5. března 2009, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/statistika-upresnuje-predstavy-o-otevrenosti-ceske-ekonomiky>

⁹⁶ Odvětví priméru se v roce 2008 podílely na hrubé přidané hodnotě 2,5 %, blíže : ČSÚ: Roční národní účty, dostupné na <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

Vývoj nominálních nákladů práce v Kč v jednotlivých odvětvích sleduje konvergenci mzdové hladiny k parametrům jednotného vnitřního evropského trhu. Proces se odehrává v několika rovinách:

- sbližování výdělkových úrovní v rámci tranzitních zemí, členů EU,
- rychlá konvergence skupiny tranzitních členských zemí k parametrům EU,
- vzájemné přibližování výdělkové hladiny tradičně tržních ekonomik⁹⁷,
- výdělková konvergence v rámci EU.

Uvedené procesy byly podmnnožinou konvergence cenových hladin a harmonizace jejich struktury v rámci prosazování se zákona jedné ceny. V paritě kupní síly sladování hodnotových parametrů vystupuje mnohem zřetelněji.

V rámci uvedených odvětví se růst nákladů práce soustředil zejména do II. sektoru, služby vykazovaly nižší tempa. Nadprůměrná dynamika patřila Těžbě nerostných surovin, výrobě a rozvodu elektřiny, vody a plynu, stavebnictví a ochodu a opravám.

Tabulka č. 34 Přírůstek měsíčních nákladů práce na osobu ve vybraných odvětvích, rok 2008/2003 v %

	Kč	EUR
ČR - celkem	32,2	68,7
Těžba surovin	45,9	86,3
Stavebnictví	42,6	82,1
Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	40,7	79,6
Obchod, opravy motorových vozidel a výrobků pro osobní potřebu a převážně pro domácnost	35,9	73,4
Zpracovatelský průmysl	33,8	70,8
Doprava, skladování a spoje	29,8	65,7
Ubytování a stravování	27,3	62,5

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 - 2008, ČSÚ, Praha 2010, kód w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, Eurostat: Economy and finance - Exchange rates, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/exchange_rates/introduction, propočet VÚPSV

Poznámka: Sestupné pořadí podle dynamiky

Dynamika nákladů práce po roce 2003 se opírala o růst výdělků, tj. přímých nákladů práce, která sledovala vývoj produktivity práce. Růst spotřebitelských cen, jako rozhodující faktor pohybu ceny práce, přestal působit v roce 2004.

Z pohledu evropského trhu v hodnoceném období (léta 2003 – 2008) se projevovalo čerpání rezervy měnového polštáře, které se odráželo ve zpevnování koruny o 27 %. Vysoký růst nákladů práce v EUR však vyrovnávala dynamika produktivity práce. Jednotkové náklady práce v národní cenové hladině ve výrobních odvětvích stagnovaly. Z hlediska exportu byl klíčový zpracovatelský průmysl, ve kterém JNP klesly o 0,2 p.b. při růstu

⁹⁷ Proces po roce 2004, v předchozím období se sladila tempa a relace výdělkových hladin stagnovaly, blíže T. M. Andersen: Wage formation and European integration, Economic Papers, European Commission 2003, ISBN 92-894-5907-7, dostupné na http://europa.eu.int/comm/economy_finance, s.7 -8.

zaměstnanosti o 7 % (+ 91 tis. osob)⁹⁸. V těžbě surovin a výrobě a rozvodu elektřiny, plynu a vody, tzn. podmínkách kapitálově silných organizací, byl vývoj progresivnější, pokles JNP o 21 p.b. při stagnaci počtu pracovníků (+ 700 osob), resp. o 9 p.b., při poklesu zaměstnaných o 10 % (- 6,5 tis. osob). Z pohledu podílu práce na přidané hodnotě, tj. JNP, v relaci k průměru EU-27 uvedená odvětví mimo zpracovatelského průmyslu vykazují v národní cenové hladině efektivnější rozvoj, zejména ve srovnání s většinou vyspělých zemí. Sám zpracovatelský průmysl, který je klíčovým zdrojem exportu, však svoji pozici v relaci k ostatním zemím EU postupně zhoršuje.

Relativně samostatné postavení si zachovává odvětví stavebnictví. Vysoké tempo růstu nákladů práce při růstu zaměstnanosti o 12 % (+ 50 tis. osob) se nevymyká evropským parametrům. Pomalejší růst produktivity práce ve srovnání s vyspělými zeměmi je však odsouvá mezi extenzivně se rozvíjející odvětví, české stavebnictví se ocitá ve skupině postkomunistických států. JNP v národní cenové hladině stagnovaly. V roce 2008 české stavebnictví stálo na střední pozici mezi vyspělými státy EU, které v hodnoceném období vykazovaly decelerační tendence JNP, a méně vyspělými zeměmi s klesající efektivností práce v odvětví. V této souvislosti je však třeba upozornit na vysokou hodnotu JNP, která se rovná, i při nižší české celkové průměrné výdělkové hladině úrovni EU-27. Z tohoto pohledu se stavebnictví jeví jako konjunkturálně přehřáté odvětví, které stojí před výraznými změnami. Nízká efektivnost práce, vyjádřena JNP ve výši 73 %, se patrně odvíjí od vysoké četnosti podniků s nízkou produktivitou v daňovém režimu sebezaměstnaných.

Podniky OSVČ v ČR požívají vysoká daňová zvýhodnění. Např. v letech 2003 a 2005 jejich zdanění představovalo zhruba 1/2 zdanění korporací, v zemích EU se tento poměr pohyboval kolem 70 %. Při jednicových daňových nákladech⁹⁹ korporací ve výši 41 %, které patří k průměru v rámci EU, jednicové daňové náklady podniků sebezaměstnaných představovaly pouhých 22 %, nižší vykazalo pouze Řecko a Slovensko. Obdobné narušení daňového rámce ovlivňuje i postavení odvětví III. národohospodářského sektoru.

Dynamika nákladů práce ve sledovaných odvětvích komerčních služeb byla nižší než v sekundě. Ve sledovaných odvětvích zaměstnanost vzrostla o 3,4 %, tj. (+ 43 tis. osob). JNP v národní cenové hladině vykazovala rostoucí tendenci, zejména v odvětví ubytování a stravování (+ 31 %, tj. 20 p.b.). Nízká efektivnost v podnicích tohoto odvětví se i při výrazně podprůměrné ceně práce v relaci k celostátnímu průměru odrazila ve vysokých JNP, které se pohybovaly kolem průměrné úrovně EU-27 a byly srovnatelné s Irskem nebo Lucemburskem; byly vyšší než v SRN. Situaci v odvětví ovlivňuje vysoký podíl sebezaměstnaných, kteří přistupují ve vysoké míře k daňové optimalizaci, resp. vykazují nízký daňový základ¹⁰⁰. Nadprůměrné tempo, vyšší než ve zpracovatelském průmyslu, vykazovaly náklady práce v odvětví obchodu a oprav. Přesto se podařilo udržet JNP na výchozí úrovni. Vzhledem k výrazným meziročním výkyvům v ekonomii práce, však nelze vývoj jednoznačně

⁹⁸ Údaje národních účtů, Eurostat: National accounts (including GDP), dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/database, přístup březen 2010

⁹⁹ Jednicové daňové náklady - odvody daní a sociálního pojištění na jednotku HDP, vč. daně z příjmu zaměstnance, blíže Průša a kol.: Sociálně- ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných v české společnosti. VÚPSV, v.v.i., Praha 2008, ISBN 978-80-7416-011-0, s. 59 - 63, dostupné na <http://www.vupsv.cz/index.php?p=publikace&klasif=&kateg=&pracovnik=44&rok=2008>

¹⁰⁰ Blíže Vančurová A.: Rozbor faktorů daňové zátěže sebezaměstnaných v Jihočeském kraji. In: Průša L. a kol.: Sociálně ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných ve společnosti II. VÚPSV Praha 2008, ISBN 978-80-7416-000-4, dostupné na http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_254.pdf, s. 135 – 174.

charakterizovat. Doprava a spoje jsou strukturovaným odvětvím, kde na jedné straně stojí malé speditérské firmy a na druhé straně velké a kapitálově silné společnosti, zejména ve spojích, s vysokým ekonomickým výkonem. JNP vykazují rostoucí tendenci. Nízká relativní cenová úroveň v ČR však české JNP řadí mezi nejnížší v rámci EU, nižší hodnoty vykazovaly pouze Litva, Rumunsko, Bulharsko.

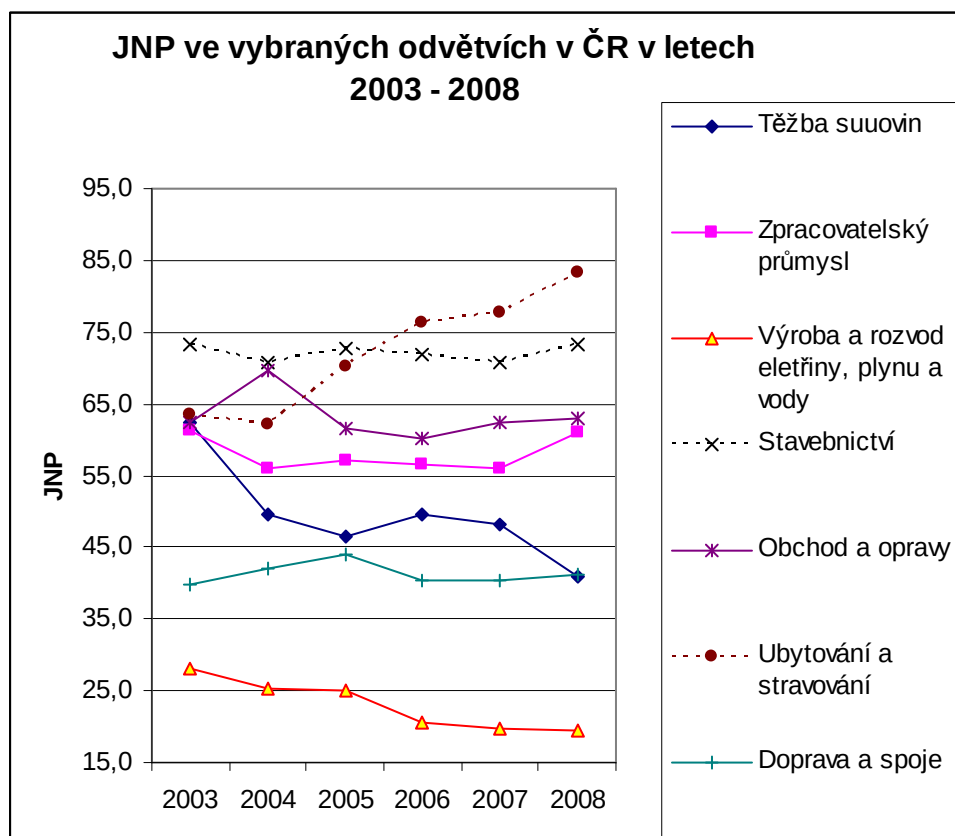
Z hlediska exportérů a zahraničních investorů je však zatím zajímavá pozice nákladů vynaložených na práci a realizace na světových, resp. evropských trzích. Růst cenové hladiny, který se v ČR odvíjel od apreciacie Kč, nedokázaly a ani nemohly české podniky vyrovnat růstem produktivity po přepočtu paritou kupní síly. JNP v PPS ve sledovaných odvětvích vykazovaly mimo těžby surovin a výroby a rozvodu elektřiny rostoucí trend. Postupně se zhoršuje konkurenceschopnost zpracovatelského průmyslu, stavebnictví a dopravy na evropském trhu, podniky nastoupily cestu ztráty výhody levné práce. Jednoznačně výhodné jsou pro investory těžba surovin, kde ČR vykazuje po Litvě, Lotyšsku a Slovensku nejnížší JNP (28,81 v roce 2008). Řádově nižší úroveň v Dánsku, Nizozemsku a Velké Británii vyplývá z nižších nákladů práce při těžbě zemního plynu a ropy. Také výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody je pro zahraniční investory svojí po Nizozemsku nejnížší úrovní JNP v rámci EU přitažlivá.

Přibližování nákladů práce k proporcím EU se bude při dodržování proporcí pohybu produktivity práce a průměrného výdělku odehrávat v oblasti konvergence cenové struktury a relativní cenové hladiny k EU. V podmínkách nízkého inflačního diferenciálu k zemím Eurozóny, který nevytváří prostor pro strukturální cenové změny, a kdy pohyb relativní cenové hladiny určuje apreciacie Kč, lze očekávat protichůdné pohyby proporcí produktivity práce a nákladů práce v národní cenové hladině a v paritě kupní síly, tj. v cenové hladině okolních zemí. Postupné zavírání nůžek mezi směnným kurzem a kupní silou Kč ponese v relacích světových trhů relativní i absolutní zdražování práce v ČR. Při dosažené cenové hladině by již měli sociální partneři při vyjednáváních o mzdových a pracovních podmínkách přihlížet nejen k vývoji inflace a produktivity v tuzemsku, ale i k pohybu výdělků a dalších složek nákladů práce v konkurenčních ekonomikách, k inflačnímu diferenciálu a ke změnám směnného kurzu Kč. Např. generální dohody v Dánsku, Holandsku, Irsku a Norsku sjednávají dynamiku mezd s ohledem na zahraniční konkurenci, v Belgii vzájemné souvislosti mezi pohybem mezd v zemi a u hlavních konkurentů řeší od roku 1996 zákon o konkurenceschopnosti¹⁰¹.

Krizové signály, které se objevily ve II. pololetí 2008 a vedly k nižšímu výkonu, se projeví ve skokovém růstu JNP ve zpracovatelském průmyslu a ve stavebnictví. Rigidita mezd, tedy i nákladů práce, neumožnila pružně reagovat na nové podmínky na trhu. Podniky se snažily náklady práce částečně snižovat omezováním sociálních požitků a ostatních (nepovinných) sociálních výdajů, vzhledem k jejich nepatrnému podílu na nákladech práce a obecně nízkému podílu práce na nákladech šlo pouze o gesto, které efektivnost neřešilo.

¹⁰¹ Bartošová M.: Mzdová koordinácia na makroúrovni v jednotlivých krajinách EÚ a v Nórsku, Výzkumný ústav práce, sociálnych vecí a rodiny, Bratislava, září 2000, s. 8

Graf č. 10

Zdroj: Eurostat: *Economy and finance - National accounts*, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, únor 2010, propočtené VÚPSV

Recese se v roce 2009 promítla do výrazné redukce agenturních pracovníků (zejména ve zpracovatelském průmyslu), kteří se v nákladech práce neobjevují, a do rušení pozic pomocných nekvalifikovaných činností s nízkým mzdovým ohodnocením. Snižování počtu vlastních zaměstnanců vede k růstu ostatních sociálních nákladů práce z titulu odstupného. Optimalizace struktury zaměstnanců, propouštění levného pomocného personálu ve zpracovatelském průmyslu a v dopravě, se odrazilo v růstu průměrné mzdy. Uvedené faktory našly svůj projev v kladných (ve srovnání s předešlým rokem nižších) přírůstcích úplných nákladů práce. Současně rostl počet odpracovaných hodin¹⁰². Výsledkem těchto procesů byl růst nákladů práce s projevem růstu podílu práce na nákladech a rychlý pokles produktivity.

¹⁰² Blíže ČSÚ: *Vývoj české ekonomiky za 1. až 4. čtvrtletí 2009*, ČSÚ, Praha 2010, kód e-1109-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/1109-09>; Vlach, J.: *K vývoji výdělků za rok 2008*, FORUM sociální politiky 2/2009, VÚPSV, v.v.i. Praha 2009, ISSN 1802-5854, s. 30

Tabulka č. 35 **Odhad dynamiky úplných nákladů práce ve vybraných odvětvích v ČR v roce 2009 v %**

	2008 skutečnost	2009 odhad
ČR celkem	4,7	4,0
Těžba nerostných surovin	14,3	-4,4
Zpracovatelský průmysl	5,6	4,7
Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	5,6	8,7
Stavebnictví	11,6	3,7
Obchod a opravy	3,0	0,4
Ubytování a stravování	6,3	-1,0
Doprava, skladování a spoje	6,2	2,2

Zdroj: ČSÚ: Úplné náklady práce za rok 2008, ČSÚ 2009, kód w-3112-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3112-09>, ČSÚ: Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy za 4. čtvrtletí 2009, kód w-3106-09, ČSÚ 2010, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3106-09>, MPSV: speciální šetření ISPV za 1 - 4. čtvrtletí 2009, Trexima, s.r.o. 2010, propočet VÚPSV

Pohyb nákladů práce a efektivnosti práce v roce 2010 se bude vyvíjet v podmínkách ekonomické stagnace, popř. mírného růstu, jak předpokládají analytici v českých a zahraničních institucích. Strukturální změny ve zpracovatelském průmyslu dopadnou na ostatní odvětví, zejména v terciéru (obdobně jako na dopravu v roce 2008). Jestliže v sekundéru se stabilizují proporce objemu a ceny práce, potom ve službách se bude reprodukovat vývoj průmyslových odvětví a stavebnictví, efektivnost práce bude klesat, porostou JNP.

Relativně nízký podíl práce na nákladech omezuje pomoc podnikům ve formě nižšího zdanění práce, zejména ve výrobních odvětvích:

Tabulka č. 36 **Závislost zdanění práce a vývoje nákladů v ČR a ve vybraných odvětvích, rekapitulace modelových situací¹⁰³, snížení celkových nákladů v %**

	PPN v roce 2008	A) Snížení pojistného u zaměstnavatele		B) Snížení pojistného u zaměstnance		C) Snížení daně z příjmu ze závislé činnosti	
		Bez vyrovnání čistého výdělku	Vyrovnání čistého výdělku	Bez vyrovnání čistého výdělku	Vyrovnání čistého výdělku	Bez vyrovnání čistého výdělku	Vyrovnání čistého výdělku
ČR	22,29	0,2	0,2	0,0	0,3	0,0	0,4
Těžba surovin	27,85	0,2	0,3	0,0	0,4	0,0	0,5
Zpracovatelský průmysl	13,67	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0	0,3
Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	11,15	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0	0,3
Stavebnictví	19,73	0,1	0,2	0,0	0,3	0,0	0,4
Obchod a opravy	37,07	0,3	0,4	0,0	0,5	0,0	0,7
Ubytování a stravování	36,01	0,3	0,4	0,0	0,5	0,0	0,7
Doprava a spoje	20,62	0,1	0,2	0,0	0,3	0,0	0,4

Zdroj: propočet VÚPSV

Poznámka: Rekapitulace neobsahuje variantu dokončení procesu super hrubá mzda = „mzda“; v případě této varianty se mění pouze struktura úplných nákladů práce. Model abstrahuje od administrativních úspor, které se v tomto případě předpokládají v ekonomii nákladů na úrovni podniků a státního rozpočtu.

Propočet vychází z čistého průměrného měsíčního výdělku ve výši 18 319 Kč, což odpovídá hrubému výdělku 23 600 Kč v daňových podmínkách roku 2009. Zaokrouhlení na 1 desetinné místo vyjadřuje základní proporce, změna výchozích údajů o průměrném výdělku se řádově projevuje v setinách procenta.

Celkové náklady v rámci české ekonomiky jsou na změny daňové zátěže práce málo citlivé. Pro podniky se jeví jako nejvýhodnější snížení daně z příjmů fyzických osob. Všechny uvedené varianty předpokládají, že zaměstnavatelé v kolektivním vyjednávání mzdových a pracovních podmínek uplatní nižší dynamiku průměrného výdělku, resp. růst mezd se bude odvíjet od čistého výdělku¹⁰⁴.

Rozdíly se však projevují v odvětvovém členění. Pružnost celkových nákladů na práci ve výrobních odvětvích a v dopravě a spojích (rozhodující je váha zpracovatelského průmyslu¹⁰⁵), kde je vysoká kapitálová vybavenost, je nízká. Tato vybraná odvětví se na HDP podílejí zhruba 2/5 a vážou 1/3 zaměstnanosti. Ze sledovaného souboru však relativně vysokou citlivost zdanění práce vykazují komerční služby s nižší produktivitou práce a

¹⁰³ Blíže kapitola Zdanění práce a celkové náklady českých podniků

¹⁰⁴ Blíže kapitola Podíl práce na nákladech

¹⁰⁵ Zhruba 1/4 zaměstnanosti a HDP

kapitálovou vybaveností (klíčové postavení odvětví obchodu a oprav¹⁰⁶), na které připadá 1/5 zaměstnanosti a 1/7 HDP.

Úprava zdanění práce ve smyslu jeho snížení však sebou nese výrazné problémy ve financování sociálního a zdravotního zabezpečení zhruba v intervalu 20 - 30 mld. Kč ročně. Případné efekty z vyššího inkasa korporátní daně z příjmů se maximálně pohybují v rozměru 1 - 2 mld. Kč.

Tabulka č. 37 A) Souhrnné ukazatele úplných nákladů práce a jejího využití v odvětví těžby surovin

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008/2003 index v %	2008-2003 v p.b.
Úplné náklady práce (ÚNP) Kč/měsíc	27 103	28553	29 670	31 298	33 132	35 174	129,8	-
Meziroční přírůstek ÚNP v %	4,6	6,0	3,3	10,7	5,4	14,3	-	-
Struktura ÚNP v %:								
Přímé náklady práce	67	68	70	68	69	70	-	2
Zákonné sociální výdaje v %	26	26	24	26	25	26	-	0
Sociální požitky v %	2	2	2	2	2	2	-	0
Ostatní nepovinné sociální výdaje a náklady v %	4	2	3	3	3	3	-	-1
Personální náklady	1	1	1	1	1	0	-	-1
Daně a dotace	0	0	0	0	0	0	-	0
Relace k průměrným ÚNP v ČR v %	119,3	117,5	114,4	122,7	120,6	131,7	-	12
Jednotkové náklady práce v národní cenové hladině	62,2	49,5	46,4	49,7	48,3	40,9	-34,3	-21
Relace k JNP za ČR v %	114,25	93,54	87,89	94,17	91,93	75,44	-	-39
Relace JNP odvětví v EU k průměru v rámci EU-27 v %	50,26	48,10	46,87	32,20	32,45	:	-	:
Jednotkové náklady práce v PPS	32,43	26,35	26,64 ¹	30,19	29,83	28,81	-11,2	-4
Relace k odvětvovému průměru EU-27, v%	54,33	44,77	45,56 ¹	52,21	51,89	:	-	:

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, Eurostat: Economy and finance - National accounts, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: ¹ Úprava propočtu PPS

JNP v rámci EU 27 ovlivňují nízké náklady těžby ropy a zemního plynu ve Velké Británii, Dánsku a Nizozemsku (JNP v roce 2007 v intervalu od 3 do 5 %)

¹⁰⁶ Zhruba 1/7 zaměstnanosti a HDP

Tabulka č. 37 B) Souhrnné ukazatele úplných nákladů práce a jejího využití v odvětví zpracovatelského průmyslu

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008/2003 index v %	2008-2003 v p.b.
Úplné náklady práce (ÚNP) Kč/měsíc	22 714	24464	25 406	26 775	28 780	30 385	133,8	
Meziroční přírůstek ÚNP v %	5,2	7,7	3,9	5,4	7,5	5,6	-	-
Struktura ÚNP v %:								
Přímé náklady práce	70	70	71	71	71	71	-	1
Zákonné sociální výdaje v %	26	26	25	25	25	25	-	-1
Sociální požitky v %	2	2	2	2	2	1	-	-1
Ostatní nepovinné sociální výdaje a náklady v %	1	1	1	1	1	1	-	0
Personální náklady	1	1	1	1	1	1	-	0
Daně a dotace	0	0	0	0	0	0	-	0
Relace k průměrným ÚNP v ČR v %	92,46	92,57	90,62	92,52	92,78	93,58	-	1,1
Jednotkové náklady práce v národní cenové hladině	61,3	56,0	57,1	56,6	56,0	61,1	-0,3	-0,2
Relace k JNP za ČR v %	112,50	105,82	108,13	107,38	106,60	112,62	-	0,1
Relace JNP odvětví k průměru v rámci EU-27 v %	116,11	115,85	116,02	96,46	52,48	:	-	:
Jednotkové náklady práce v PPS	32,43	26,35	26,64 ¹	30,19	29,83	28,81	-	-4
Relace k odvětvovému průměru EU-27 v %	46,08	43,72	48,31 ¹	61,72	63,81	:	-	:

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, Eurostat: Economy and finance - National accounts, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: ¹ Úprava propočtu PPS.

Tabulka č. 37 C) **Souhrnné ukazatele úplných nákladů práce a jejího využití u výroby a rozvodu elektřiny, plynu a vody**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008/2003 index v %	2008-2003 v p.b.
Úplné náklady práce (ÚNP) Kč/měsíc	31 500	33 541	36 594	39 112	41 969	44 326	140,7	
Meziroční přírůstek ÚNP v %	6,3	6,5	9,1	6,9	7,3	5,6	-	-
Struktura ÚNP v %:								
Přímé náklady práce	68	68	67	68	67	70	-	1
Zákonné sociální výdaje v %	25	25	24	24	24	24	-	-1
Sociální požitky v %	3	3	3	3	4	3	-	-1
Ostatní nepovinné sociální výdaje a náklady v %	3	3	4	4	3	2	-	0
Personální náklady	2	2	2	2	2	2	-	0
Daně a dotace	0	0	0	0	0	0	-	0
Relace k průměrným ÚNP v ČR v %	128,22	126,91	130,53	135,14	135,30	136,52	-	8,3
Jednotkové náklady práce v národní cenové hladině	28,10	25,39	25,16	20,62	19,75	19,44	-30,8	-8,7
Relace k JNP za ČR v %	51,58	47,94	47,64	39,11	37,61	35,82	-	-15,8
Relace JNP odvětví k průměru v rámci EU-27 v %	55,93	53,92	51,70	43,63	42,71	:	-	:
Jednotkové náklady práce v PPS	14,64	13,50	14,44 ¹	12,54	12,20	13,68	-6,6	-1,0
Relace k odvětvovému průměru EU-27 v %	43,86	42,56	47,77 ¹	49,70	49,71	:	-	:

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, Eurostat: Economy and finance - National accounts, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: ¹ Úprava propočtu PPS.

Tabulka č. 37 D) **Souhrnné ukazatele úplných nákladů práce a jejího využití ve stavebnictví**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008/2003 index v %	2008-2003 v p.b.
Úplné náklady práce (ÚNP) Kč/měsíc	22 520	24824	25 449	27 387	28 784	32 120	142,6	
Meziroční přírůstek ÚNP v %	-0,6	10,2	2,5	7,6	5,1	11,6	-	-
Struktura ÚNP v %:								
Přímé náklady práce	71	71	71	71	71	72	-	1
Zákonné sociální výdaje v %	25	26	25	25	25	25	-	-1
Sociální požitky v %	1	2	2	2	2	1	-	-1
Ostatní nepovinné sociální výdaje a náklady v %	1	1	1	1	1	1	-	0
Personální náklady	1	1	1	1	1	1	-	0
Daně a dotace	0	0	0	0	0	0	-	0
Relace k průměrným ÚNP v ČR v %	91,67	93,93	90,77	94,63	92,79	98,93	-	7,3
Jednotkové náklady práce v národní cenové hladině	73,2	70,8	72,8	71,9	70,8	73,2	0,1	0,0
Relace k JNP za ČR v %	134,28	133,75	137,77	136,37	134,87	134,95	-	0,7
Relace JNP odvětví k průměru v rámci EU-27 v %	121,34	120,69	120,10	101,65	99,52	:	-	:
Jednotkové náklady práce v PPS	38,12	37,68	41,77 ¹	43,72	43,77	51,54	35,2	13,4
Relace k odvětvovému průměru EU-27 v %	52,63	53,05	59,46 ¹	74,39	76,50	:	-	:

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, Eurostat: Economy and finance - National accounts, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: ¹ Úprava propočtu PPS.

Tabulka č. 37 E) **Souhrnné ukazatele úplných nákladů práce a jejího využití v obchodě a opravách**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008/2003 index v %	2008-2003 v p.b.
Úplné náklady práce (ÚNP) Kč/měsíc	23 657	27 703	28 711	27 912	31 209	32 139	135,9	
Meziroční přírůstek ÚNP v %	0,0	17,1	3,6	-2,8	11,8	3,0	-	-
Struktura ÚNP v %:								
Přímé náklady práce	71	70	72	71	69	73	-	1
Zákonné sociální výdaje v %	25	26	25	25	25	25	-	0
Sociální požitky v %	2	2	2	2	3	1	-	-1
Ostatní nepovinné sociální výdaje a náklady v %	1	1	0	1	2	1	-	0
Personální náklady	1	1	1	1	1	1	-	0
Daně a dotace	0	0	0	0	0	0	-	0
Relace k průměrným ÚNP v ČR v %	96,30	104,82	102,41	96,44	100,61	98,99	-	2,7
Jednotkové náklady práce v národní cenové hladině	62,3	69,6	61,7	60,1	62,4	62,9	0,9	0,5
Relace k JNP za ČR v %	114,36	131,44	116,76	114,03	118,83	115,86	-	1,5
Relace JNP odvětví k průměru v rámci EU-27 v %	117,50	119,04	119,60	97,31	95,65	:	-	:
Jednotkové náklady práce v PPS	32,46	37,03	35,40 ¹	36,56	38,56	44,25	36,3	11,8
Relace k odvětvovému průměru EU-27 v %	46,29	52,85	50,60 ¹	64,98	70,13	:	-	:

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, Eurostat: Economy and finance - National accounts, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: ¹ Úprava propočtu PPS.

Tabulka č. 37 F) **Souhrnné ukazatele úplných nákladů práce a jejího využití v ubytování a stravování**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008/2003 index v %	2008-2003 v p.b.
Úplné náklady práce (ÚNP) Kč/měsíc	16 126	17362	18 162	17 281	19 312	20 526	127,3	
Meziroční přírůstek ÚNP v %	3,0	7,7	4,6	-4,9	11,8	6,3	-	-
Struktura ÚNP v %:								
Přímé náklady práce	72	72	72	73	73	73	-	1
Zákonné sociální výdaje v %	26	26	25	25	25	25	-	-1
Sociální požitky v %	1	1	1	1	1	1	-	-1
Ostatní nepovinné sociální výdaje a náklady v %	1	0	1	1	0	1	-	0
Personální náklady	1	1	1	1	1	1	-	0
Daně a dotace	0	0	0	0	0	0	-	0
Relace k průměrným ÚNP v ČR v %	65,64	65,70	64,78	59,71	62,26	63,22	-	-2,4
Jednotkové náklady práce v národní cenové hladině	63,6	62,1	70,1	76,3	77,9	83,4	31,1	19,8
Relace k JNP za ČR v %	116,75	117,19	132,67	144,69	148,28	153,70	-	37,0
Relace JNP odvětví k průměru v rámci EU-27 v %	115,43	116,21	116,78	92,10	89,79	:	-	:
Jednotkové náklady práce v PPS	33,14	33,01	40,22 ¹	46,38	48,12	58,71	77,1	25,6
Relace k odvětvovému průměru EU-27 v %	40,73	39,62	48,34 ¹	55,51	57,93	:	-	:

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, Eurostat: Economy and finance - National accounts, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: ¹ Úprava propočtu PPS.

Tabulka č. 37 G) **Souhrnné ukazatele úplných nákladů práce a jejího využití v dopravě, skladování a spojích**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008/2003 index v %	2008-2003 v p.b.
Úplné náklady práce (ÚNP) Kč/měsíc	27 103	28553	29 670	31 298	33 132	35 174	129,8	
Meziroční přírůstek ÚNP v %	5,0	5,3	3,9	5,5	5,9	6,2	-	-
Struktura ÚNP v %:								
Přímé náklady práce	69	69	69	69	70	71	-	2
Zákonné sociální výdaje v %	25	25	24	24	25	24	-	-1
Sociální požitky v %	2	2	2	3	2	2	-	-1
Ostatní nepovinné sociální výdaje a náklady v %	3	3	3	2	2	2	-	-1
Personální náklady	2	2	2	2	1	1	-	0
Daně a dotace	0	0	0	0	0	0	-	0
Relace k průměrným ÚNP v ČR v %	110,3	108,0	105,8	108,1	106,8	108,3	-	-2,0
Jednotkové náklady práce v národní cenové hladině	39,83	41,96	43,92	40,29	40,35	41,10	3,2	1,3
Relace k JNP za ČR v %	73,10	79,24	83,16	76,41	76,84	75,76	-	2,7
Relace JNP odvětví k průměru v rámci EU-27 v %	102,54	101,66	103,30	99,39	79,70	:	-	:
Jednotkové náklady práce v PPS	20,75	22,32	25,21 ¹	24,50	24,93	28,94	39,4	8,2
Relace k odvětvovému průměru EU-27 v %	33,90	37,31	41,73 ¹	42,63	54,42	:	-	:

Zdroj: ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 až 2008, ČSÚ 2009, kód: w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>, Eurostat: Economy and finance - National accounts, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction, duben 2010, propočet VÚPSV

Poznámka: ¹ Úprava propočtu PPS.

8. Závěry

Pohyb nákladů práce po roce 2004, po připojení ČR k EU, ovlivňovaly:

- stabilní institucionální podmínky a ekonomické prostředí,
- hospodářská konjunktura v ČR,
- čerpání měnového polštáře, rychlá apreciace Kč,
- nízká míra inflace,
- konvergence cenové a výdělkové hladiny k parametrům EU,
- respektování proporcí pohybu produktivity práce a reálných průměrných výdělků v národní cenové hladině,
- od poloviny roku 2008 ekonomická krize.

Vysoké tempo nákladů práce v ČR (+ 13 %) v letech 2003 – 2008 vyplývalo z vysoké dynamiky výdělků, přímých nákladů práce (+ 15 %). Struktura nákladů práce vychází z dominantní role mezd a platů (zhruba 70 % z úplných nákladů práce) a vysokého zatížení mezd příspěvků na sociální a zdravotní pojištění (35 % z objemu vyplacených hrubých výdělků do roku 2008, 34 % od roku 2009).

České právo mzdu, resp. plat, chápe jako odměnu za práci. Sociální problémy zaměstnance a jeho domácnosti řeší systém sociálního zabezpečení, které hradí veřejné rozpočty (v evropských zemích soustavy utváření výdělků a nákladů práce přihlížejí k sociální situaci rodiny zaměstnance). Již na počátku transformačního procesu na sebe stát převzal péči o výchovu nových pracovních sil i v manuálních profesích (výchova učňů). Vedlejší náklady na práci v ČR prakticky řeší pouze motivaci pracovníka. Za těchto podmínek jsou základní proporce struktury nákladů práce v ČR relativně stabilní:

- podíl přímých na úplných nákladech práce se pohybuje kolem 70 %,
- podíl zákonného pojištění placeného zaměstnavatelem na nákladech práce dosahuje 26 %,
- ostatní nepovinné náklady se na nákladech práce podílejí kolem 4 %.

Z dlouhodobého hlediska se projevuje fluktuace v intervalu ± 1 procentní bod mezi základními agregáty, tj. mezi přímými a nepřímými náklady práce. Opatření reformy nemocenského pojištění v roce 2009, která přesunula 0,7 % nákladů práce ze zákonných do ostatních sociálních výdajů, zaměstnavatelům snížila daňové zatížení vyplacených hrubých výdělků o 1 p.b.

ČR historicky patří ke státům s vyšším stupněm sociální solidarity, tj. s vyšším podílem sociálních výdajů a v jejich rámci povinných příspěvků zaměstnavatelů a zaměstnanců do centralizovaných sociálních fondů, konkrétně na důchodové zabezpečení a v jeho rámci nemocenské pojištění, politiku zaměstnanosti a zdravotní zabezpečení. Vysoké “zdanění” práce v ČR odráží vysoké standardy sociálního a zdravotního zabezpečení při nízké výdělkové hladině. Vedle sociálního a zdravotního pojištění nejsou již dále na straně zaměstnavatele mzdy zdaňovány. Daň z příjmu, kterou platí zaměstnanec z podstatné části ze svého příjmu ze závislé činnosti, a je tak součástí hrubé mzdy, dosahuje v porovnání s ostatními zeměmi nízké úrovně, na nákladech práce se podílela v intervalu od 6 % v roce 2007 do 8,5 % v roce 2005, v roce 2008 v důsledku reformy veřejných financí 2007 – 2010

podíl dosáhl 8 %. Ve většině zemí dosahuje podíl daně z příjmu 10 a více % z nákladů práce. Za těchto podmínek rozdíl mezi náklady práce zaměstnavatele a čistým výdělkem (daňová mezera) dosáhla v roce 2008 úrovně 42 % (41 % v roce 2003). ČR se řadí k zemím s nižší daňovou zátěží práce.

Ve srovnání s rokem 2003 náklady práce v ČR (24 567 Kč měsíčně na zaměstnance), kdy nižší úroveň v rámci EU vykazovaly pouze Slovensko a pobaltské, resp. balkánské státy, vzrostly v roce 2008 nad úroveň Maďarska a Polska (32 468 Kč měsíčně na zaměstnance). Spolu s růstem cenové hladiny se rychle se přibližují hodnotám tradičních tržních ekonomik (vč. Slovinska, které již pře rokem 1989 uplatňovalo tržní mechanismus a cenová hladina a struktura byla napojena na evropský trh). V eurovém vyjádření české náklady práce vzrostly ze zhruba 1/5 v roce 2003 na téměř 1/3 úrovně SRN.

Sociálním partnerům se podařilo pohyb nákladů práce udržet v proporcích s vývojem produktivity práce, která za období let 2003 - 2008 vzrostla ve stálých cenách v korunovém vyjádření o 20 % při přírůstku reálných úplných nákladů práce o 13 %, Těžištěm růstu byly přímé náklady práce s 15 % přírůstkem (v letech 2000 – 2003 vzrostly reálné úplné náklady práce o 16 %, přímé náklady práce, tj. mzdy a platy, o 15 % a souhrnná produktivita práce o 6 %). Mimo roku 2007 vedlejší náklady práce vykazovaly nižší dynamiku. Tento vývoj odrážel režim výběru zákonného pojištění od zaměstnavatelů (platební kalendář, vývoj závazků vůči veřejným rozpočtům). Pokles váhy sociálních požitků a ostatních sociálních výdajů v roce 2008 odrážejí první signály ekonomické krize. Po jejich nárůstu v letech 2003 – 2007 o 0,3 p.b., v roce 2008 prudce klesl podíl sociálních požitků (v evropských zemích zahrnovaných do přímých nákladů práce) o 0,6 p.b. a ostatních sociálních výdajů o 0,2 p.b. Nepovinné náklady zaměstnavatele na práci pružně reagují na vztah poptávky a nabídky na trhu práce na rozdíl od mezd, pro které je charakteristická zhruba roční rigidita. Výrazné zvýšení reálné ceny práce se tedy s předstihem zpravidla projeví v předešlém roce jednorázovým reálným přírůstkem nepovinných nákladů zaměstnavatele na práci. Naopak po výrazném propadu jejich dynamiky přichází v následujícím roce pokles tempa růstu reálné mzdy.

Zatím chybějící statistické údaje neumožňují vyhodnotit pohyb nákladů práce v krizovém roce 2009. Pohyb ÚNP ovlivňoval růst průměrného výdělku o 4 %, který odrážel strukturální změny v zaměstnanosti. Zaměstnavatelé v průmyslu, kterých se v roce 2009 krizové problémy nejvíce týkaly, propouštěli v první vlně nízkokvalifikované a levné pracovníky, čímž zvyšovali průměrný výdělek. Strukturu nákladů práce ovlivnila realizace reformy nemocenského pojištění, která snížila zdanění mezd o 1 % a ve svých důsledcích se podílela na poklesu úplných nákladů práce o 0,5 % (skutečně vyplacené náhrady mzdy za dobu pracovní neschopnosti v roce 2009 představovaly pouze 0,3 % vyplacených hrubých mezd v podnikatelské sféře proti kalkulovanému 1 %). Tento efekt však vyrovnaly náklady na odstupné. Podle předběžných propočtů, přes pokles ekonomického výkonu, měsíční ÚPN vykáží v roce 2009 nárůst v Kč o zhruba 4 % (hodinové o 3,5 %). Po přepočtu na EUR však lze očekávat pokles měsíčních nákladů práce o 2 % (hodinových o 2,5 %), při zachování podílu přímých nákladů práce na úplných a snížení zákonných sociálních výdajů o 1 %. První signály, které dává Labour cost index (LCI) počítaný Eurostatem, ukazují, že obdobná situace je i v ostatních evropských zemích (mimo pobaltských a Maďarska).

Před přistoupením k EU v ČR skončilo rychlé čerpání mzdového polštáře. Jednotkové náklady práce (JNP) v národní cenové hladině se přiblížily evropskému průměru. ČR se řadí mezi skupinu méně vyspělých ekonomik, které využívají tradičně levné práce, na jednotce HDP se v roce 2008 v ČR práce podílela zhruba 55 %, v EU zhruba 59 %, v předešlém roce,

v období konce konjunktury, JNP dosahovaly 53 %, resp. 58 % v EU. Rychlejší růst produktivity než nákladů práce po roce 2003 našel svůj odraz v klesajícím trendu jednotkových nákladů práce v národní cenové hladině. Z mezinárodního srovnání však vyplývají zatím nevyužité rezervy v produktivitě práce. Výraznější sestupnou tendencí JNP se země s několika násobně vyšší cenou práce jako SRN a Itálie dostaly na úroveň ČR a Irsko a Řecko vykazují nižší hodnoty.

Vyčerpání extenzivních rezerv v podílu práce na HDP v národních cenách komplikuje eliminaci důsledků procesu přibližování české cenové hladiny k evropským parametrům. České podniky se zatím nevyrovnávají s aprecií Kč, která vyplývá z čerpání měnového polštáře a je průvodním jevem konvergenčních procesů. Jednotkové náklady práce v paritě kupní síly po roce 2003 pokračovaly v rostoucí tendenci (JNP v paritě kupní síly v roce 2003 dosahovaly 28 % a 38 % v roce 2008). Z analýzy faktorů vyplývá, že předstih růstu produktivity před cenou práce eliminoval rychlejší růst relativní cenové hladiny (52 % v roce 2003, zhruba 70 % v roce 2008). Při relativní stabilitě cenové hladiny v EU (důsledek nízké inflace) vstupy práce v ČR rostly v závislosti na aprecií Kč (22 %). Českých exportérům a zahraničním investorům se zavíraly cenové nůžky, české ceny a náklady se přibližovaly cenám na zahraničních trzích (ERDI kleslo z úrovně 1,9 v 2003 na 1,4 v roce 2008). Uvedený proces je objektivní a české podniky nemají možnost jej v podmínkách vyrovnávání nestandardních cenových a měnových relací nastavených měnovým polštářem zastavit.

Nízké JNP vykazují podniky s vysokou koncentrací kapitálu, v průmyslu a ve spojkách (zhruba 20 – 60 % v národní cenové hladině, 15 – 30 % v evropské cenové hladině v roce 2008). Tato odvětví nedosahují v cenové hladině EU-27 ani poloviny evropské úrovně. Služby a stavebnictví (JNP v národní cenové hladině zhruba v intervalu 63 – 73 %, v evropské cenové hladině 44 – 52 % v roce 2008) se pohybují vůči průměru EU v relaci od 50 do 60 %. Nepříznivá je situace v pohostinství a ubytování (JNP v národní cenové hladině v roce 2008 dosáhly 83 % a evropské cenové hladině 59 %), kde je podíl práce na produktivitě v národní cenové hladině vyšší než v Evropě.

Vyspělé země EU v důsledku vysoké výdělkové hladiny vykazují obecně vyšší podíl práce na nákladech (PPN). Decelerační trend však byl v těchto státech silnější než v ČR. Vysoká váha zemědělství v ekonomice se odráží ve vyšším PPN méně rozvinutých zemí jako jsou Polsko, pobaltské a balkánské státy. Na vysoké hodnoty PPN působí i rozsah služeb, zejména turistického ruchu ve středozemních zemích (Řecko, Kypr, Malta, Španělsko) s výrazným podílem sektoru sebezaměstnaných. Díky tradičně nízké ceně práce při kapitálové vybavenosti, vysoké a rostoucí materiálové a energetické náročnosti, významnému podílu průmyslu na HDP a kapitálově náročnější zemědělské velkovýrobě podíl práce na nákladech v národní cenové hladině v ČR patří mezi nejnížší v EU (zhruba 23 % v národní cenové hladině a 30 % v evropské cenové hladině). Pokles PPN v letech 2003 – 2008 o 8,5 % provázal rostoucí podíl mezispotřeby na nákladech o 9 p.b (jeden z nejvyšších přírůstků v EU, obdobný zaznamenalo pouze Polsko, Litva a Slovensko). Obdobnou změnu proporcí po roce 2003, avšak méně výraznou, bylo možné sledovat i v ostatních méně rozvinutých zemích, které přistoupily k EU po roce 2003.

Nízký podíl práce na nákladech způsobuje jejich malou citlivost na změny daňové zátěže práce. Současná architektura zdanění práce založená na superhrubé mzdě přenáší efekt nižšího pojistného placeného zaměstnavatelem do daňového základu zaměstnance. I při promítnutí efektu nižšího objemu nákladů práce z titulu zpomalení růstu hrubého výdělku

(vyrovnání čistého výdělku) je efekt pro zaměstnavatele nižší, zhruba poloviční, než v případě snižování daňového břemene zaměstnance.

Nízkou pružnost celkových nákladů na podíl práce vykazují odvětví s vysokou kapitálovou vybaveností, tj. výrobní odvětví, stavebnictví a doprava a spoje. Vyšší citlivost vykazují služby s nižší produktivitou práce a kapitálovou vybaveností.

Snižování daňového zatížení práce je z hlediska veřejných rozpočtů riskantní. Propad příjmů solidárních fondů sociálního a zdravotního zabezpečení, popř. státního rozpočtu při 1 % hrubé mzdy představuje řádově 20 - 30 mld. Kč při možném vyšším inkasu korporátní daně z příjmu v intervalu 1 - 2 mld. Kč.

České podniky a ekonomické prostředí zatím disponují levnou prací. Konvergence cenové hladiny, vč. mzdové, přináší postupné zavírání cenových nůžek mezi ČR a světovým trhem. Exportéři (zejména průmyslové podniky) a zahraniční investoři postupně ztrácejí výhodu nákladové konkurence.

Přibližování ceny práce v ČR ke standardům EU se bude při dodržování proporcí pohybu produktivity práce a průměrného výdělku odehrávat v oblasti konvergence cenové struktury a relativní cenové hladiny k EU. Postupné zavírání nůžek mezi směnným kurzem a kupní silou Kč ponese v relacích světových trhů relativní i absolutní zdražování práce v ČR. Při dnes dosažené 70 % cenové hladině by již měli sociální partneři při mzdových vyjednáváních přihlížet nejen k vývoji inflace a produktivity v tuzemsku, ale i k pohybu výdělků v konkurenčních ekonomikách a k vývoji českého makroekonomického rámce v relaci k EU (k inflačnímu diferencíálu a ke změnám směnného kurzu). Obdobně se orientují generální dohody v Dánsku, Holandsku, Irsku a Norsku, které sjednávají dynamiku mezd s ohledem na zahraniční konkurenci, v Belgii vzájemnou provázanost pohybu mezd v zemi a u hlavních konkurentů řeší od roku 1996 zákon o konkurenceschopnosti. V ČR se však nevytvořily instituty vytvářející prostor pro koordinovaný postup sociálních partnerů, popř. státu, v nadcházejícím období ladění proporcí nákladů práce s vnějším konkurenčním prostředím.

Postupné zdražování české práce na zahraničních trzích, jehož výrazem je růst jednotkových nákladů práce v paritě kupní síly, staví před české podniky otázku přechodu od cenové a nákladové konkurenceschopnosti na kvalitativní konkurenceschopnost. Dnes začíná proces přesouvání jednoduchých pracovních činností do levnějších oblastí na Balkáně, do nově připojeného Bulharska a Rumunska. Zkušenosti vyspělých zemí ukazují na vyšší produktivitu při materializaci poznatků výzkumu a vývoje, tj. na produkci sofistikovaných výrobků a služeb. Rostoucí cenu práce může eliminovat pouze růst produktivity ve světových cenách, cestou je strukturální vzestup ke kvalifikovaným produktům. Rostoucí váha výroby elektrických a optických přístrojů, chemického a farmaceutického průmyslu na světových trzích a útlum „těžkých“ materiálů, energeticky a ekologicky náročných výrob signalizují strukturální změny ve směru ke složitější a kvalifikované produkci. Rezervy jsou k dispozici v zatím v ČR poddimenzovaných službách, zejména pro podniky. S ohledem na zatím nižší české mzdové ocenění práce v evropských relacích nepůjde o jednorázový nebo rychlý proces. Podnikatelské subjekty působící v ČR budou mít ještě dlouho k dispozici levnou pracovní sílu. Po dosažení 80 % relativní cenové hladiny EU se pohyb ceny práce bude synchronizovat s vyspělými ekonomikami a konvergence se zpomalí.

Literatura

Andersen, T. M.: Wage formation and European integration, Economic Papers, European Commission 2003, ISBN 92-894-5907-7

Bart van Ark, Erik Monnikhof: Productivity and unit labour cost comparisons: a data base, International Labour Office, Ženeva 2000, ISBN 92-2-112176-3

Bartošová M.: Mzdová koordinácia na makroúrovni v jednotlivých krajinách EÚ a v Nórsku, Výzkumný ústav práce, sociálnych vecí a rodiny, VÚPSV, Bratislava 2000

Baštýř, I., Prušvic D., Vlach, J. : Náklady práce, VÚPSV, Praha 2004 dostupné na <http://www.vupsv.cz/>

Baštýř I.: Srovnání úrovně a pohybu nákladů práce, nominálních a reálných mezd v ČR a vybraných státech EU, VÚPSV, Praha 2006, ISBN 80-87007-54-9, dostupné na http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_222.pdf

Czesaný, S.: Monitorování a analýza hospodářského cyklu, Politická ekonomie č. 2/2002, ISSN 0032-3233

ČSÚ: Česká republika: hlavní makroekonomické ukazatele, dostupné na <http://www.czso.cz/>

ČSÚ: Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy za 4. čtvrtletí 2009, kód w-3106-09, ČSÚ 2010, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3106-09>

ČSÚ: Roční národní účty, dostupné na <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>,

ČSÚ, Statistický metainformační systém, Ukazatele, dostupné na <http://apl.czso.cz/iSMS/ukazdet.jsp?fnazev=pr%E1ce&fid=609>

ČSÚ: Statistická ročenka 2008, ČSÚ 2008, kód 10n1-08.

ČSÚ: Statistická ročenka České republiky 2009, Praha 2009, kód e-0001-09

ČSÚ: řada publikací Struktura mezd zaměstnanců za léta 2004 až 2008, kódy 3109 - 05, 3109 - 06, 3109-07, 3109-08, w-3109-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3109-09>

ČSÚ: Úplné náklady práce za rok 2008, ČSÚ, Praha 2009, kód w-3112-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3112-09>

ČSÚ: Vývoj úplných nákladů práce v letech 1994 - 2008, ČSÚ 2010, kód w-3113-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3113-09>

ČSÚ: Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů za rok 2008 domácnosti podle postavení a věku osoby v čele, podle velikosti obce, příjmová pásma. ČSÚ 2009, kód e-3001-09, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/3001-09>

Directorate - General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities: Employment in Europe 2007, European Commission. Luxembourg 2007. ISBN 978-92-79-06669-6

ECB: Monthly Bulletin. ECB 2004, č. 9. dostupné na <http://www.ecb.int/pub/pdf/mobu/mb200409en.pdf>.

Eurostat: Economy and finance - National accounts, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/introduction

Eurostat: Economy and finance – Exchange rates, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/exchange_rates/introduction

Eurostat: Economy and finance - Harmonized indices of consumer prices (HICP) - annual average inflation rate, dostupné na <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/hicp/introduction>

Eurostat: Economy and finance - Purchasing power parities, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/purchasing_power_parities/data/database

Eurostat: Labour costs annual data, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/labour_costs/database

Eurostat: Labour costs annual data, Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS), dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/lcan_esms.htm

Eurostat: Labour cost index, Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS), dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/lci_esms.htm

Eurostat: Labour cost surveys, Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS), dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/lcs_esms.htm

Eurostat: National accounts (including GDP), dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/database

Eurostat: Monthly labour costs - Nace Rev. 1.1, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/labour_costs/database

Eurostat: Unit labour cost growth. Dostupné na http://europa.eu.int/comm/eurostat/newcronos/reference/display.do?screen=detailref&language=en&product=EU_MAIN_TREE&root=EU_MAIN_TREE/economy/main/strind/ecobac/eb050

Evropská Komise: Regulation (EC) No 450/2003 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL, Official Journal of the European Union

Fassmann, M.: Mezinárodní srovnání úrovně mezd (nákladů práce) a produktivity práce s vyspělými evropskými zeměmi, Pohledy 6/97

Funk, Lesch: Minimum wage in Europe. Research summary. Cologne Institute for Economic research, 2005

Havlik P.: Unit Labour Costs in the New EU Member States. Vienna, WIIW 2005, January, Statistical Reports, No. 1

Havlik P.: Unit labour costs in the new EU member states, Statistika č. 4/2005, ISSN 0322-788x

Holý D.: Index nákladů práce v ČR a v EU, Statistika 6/2002, ISSN 0322-788x,

Hinze, J., Brück, C., Danckwerts, R. F., Wohlers, E.: Aussagefähigkeit internationaler Arbeitskostenvergleiche. Methodische Grundlagen, empirische Ergebnisse und wirtschaftspolitische Schlußfolgerungen, HWWA Studies No. 42, Hamburg Institute of International Economics (HWWA), Hamburg, 1998

Höhne, S., Šťastná, A., Šlapák, M., Kozelský T.: Bulletin No 24, Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů České republiky 1990 - 2008, VÚPSV, v.v.i., Praha 2009, ISBN 978-80-7416-033-2, dostupné na <http://www.vupsv.cz/>

IDW: Produktivität und Lohnstückkosten im internationalen Vergleich, Berlin, IW-trends 3/2004

ILO/KILM: Key Indicators of the Labour Market, KILM indicators 1-20, dostupné na <http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/kilm/index.htm>

Jílek, J., Vojta, M.: Vypovídací vlastnosti změn jednotkových pracovních nákladů a souvisejících ukazatelů, Statistika č. 4/2001, ISSN 0322-788x

Kadeřábková, A.: Základy makroekonomické analýzy, Růst, konkurenceschopnost, rovnováha. Praha, LINDE 2003, ISBN 80-86131-36-X.

Kozelský, T.: Monitoring nákladů práce v ČR a ve státech Evropské unie, bulletin No 1 - 3, VÚPSV 2007 - 2009, dostupné na <http://www.vupsv.cz/>

Kozelský, T., Prušvic, D., Vlach, J. Monitoring nákladů práce, VÚPSV 2006, ISBN 80-87007-16-6

MEI Comparative Methodological Analysis, Supplement 3, Wage Related Statistics, OECD 2003

MF ČR: Makroekonomická predikce České republiky, dostupné na <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/makro-pre.html>

MF ČR: Reforma veřejných financí 2007 – 2010, dostupné na http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ref_verej_financ.html

MF ČR: Věcný záměr nového zákona o daních z příjmů („NZDP“), MF ČR 2008, dostupné na http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/NZDP_03042008_ppt.ppt#2

MPSV: Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v České republice v letech 1993 - 2008, MPSV 2009, dostupné na <http://www.mpsv.cz/cs/1797>

OECD: Taxing Wages 2007 – 2008, OECD 2009, ISBN 978-92-64-04933-8

OECD, Eurostat: Methodological manual on purchasing power parities, European Communities / OECD, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006, ISSN 1725-0048, ISBN 92-79-01868-X, dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-BE-06-002

OECD: MEI Comparative Methodological Analysis, Supplement 3, Wage Related Statistics, OECD 2003

Průša, L. a kol.: Sociálně ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných ve společnosti. VÚPSV, Praha 2006, ISBN 80-87007-33-6, dostupné na http://www.vupsv.cz/index.php?p=publikace_proj&projekt=124&search=no&site=default

Průša, L. a kol.: Sociálně ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných ve společnosti II. VÚPSV, Praha 2008, ISBN 978-80-7416-000-4

Průša, L., Baštýř, I., Brachtel, M., Vlach J.: Sociálně ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných v české společnosti. VÚPSV, v.v.i., Praha 2008, ISBN 978-80-7416-011-0

Prušvic, D. a kol.: Porovnání výběru daní a pojistného, VÚPSV 2008, ISBN 978-80-87007-99-0, dostupné na <http://www.vupsv.cz/> nebo na <http://www.mpsv.cz/cs/1726>

Prušvic, D., Vlach J.: Jednotkové náklady práce - analýza vývoje a úrovně, VÚPSV Praha 2006, ISBN 80-87007-11-5, dostupné na <http://www.vupsv.cz/>

Stulík, R.: Sjednocení vyměřovacího základu pro daně a odvody, MPSV 2009, dostupné na <http://www.mpsv.cz/cs/7011>

Vlach, J.: K vývoji výdělků za rok 2008, Fórum sociální politiky 2/2009, VÚPSV, v.v.i. Praha 2009, ISSN 1802-5854